

Затверджено
Наказ Вищого навчального закладу
Укоопспілки «Полтавський
університет економіки і торгівлі»
18 квітня 2019 року № 88-Н
Форма № П - 4.04

ВИЩИЙ НАВЧАЛЬНИЙ ЗАКЛАД УКООПСІЛКИ
«Полтавський університет економіки і торгівлі»
Інститут економіки, управління та інформаційних технологій
Форма навчання заочна
Кафедра фінансів та банківської справи

Допускається до захисту
Завідувач кафедри _____ В.В. Карцева
«___» _____ 2019 р.

ДИПЛОМНА РОБОТА
на тему:
ПРОГНОЗУВАННЯ БАНКРУТСТВА В СИСТЕМІ АНТИКРИЗОВОГО
УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ
(за матеріалами ПрАТ «Біолік»)

зі спеціальності 072 «Фінанси, банківська справа та страхування»
освітня програма «Фінанси і кредит»
освітнього ступеня магістра

Виконавець роботи Коваленко Юлія Олегівна

(підпис, дата)

Науковий керівник д.е.н. Гудзь Тетяна Павлівна

(підпис, дата)

Рецензент Незамай Станислав Михайлович

Полтава 2019

ЗМІСТ

ВСТУП.....	3
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОГНОЗУВАННЯ БАНКРУТСТВА В СИСТЕМІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ.....	6
1.1 Сутність банкрутства підприємства як економічного явища.....	6
1.2 Класифікація факторів та типів банкрутства підприємства.....	
1.3 Фінансові моделі прогнозування банкрутства підприємства: зарубіжний та вітчизняний досвід.....	
Висновки за розділом 1.....	
РОЗДІЛ 2 ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПрАТ «БІОЛІК».....	
2.1 Загальна характеристика фінансово-господарської діяльності ПрАТ «Біолік».....	
2.2 Експрес-діагностика в системі антикризового управління підприємством.....	
2.3 Дослідження ключових параметрів фінансового стану підприємства в динаміці	
Висновки за розділом 2.....	
РОЗДІЛ 3 ПРОГНОЗУВАННЯ БАНКРУТСТВА ПрАТ «БІОЛІК» ТА ВИЗНАЧЕННЯ ШЛЯХІВ ЙОГО ЗАПОБІГАННЯ.....	
3.1 Використання дискримінантного аналізу як інструменту прогнозування ймовірності банкрутства.....	
3.2 Прогнозування фінансових результатів діяльності підприємства з метою визначення заходів уникнення банкрутства.....	
Висновки за розділом 3.....	
ВИСНОВКИ.....	
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ.....	
ДОДАТКИ.....	

ВСТУП

Впродовж останніх років чинник кризи відігравав найважливішу роль на підприємствах переважної більшості галузей національної економіки. Низька ефективність виробництва, відсутність дієвих стимулів для подальшого розвитку і підприємницької активності суб'єктів господарювання, неадекватний ринковим вимогам механізм управління фінансово-господарською діяльністю, цінові диспропорції і несприятливий вплив зовнішнього середовища стали для більшості підприємств причинами банкрутства. Тому, подолання кризового стану підприємства потребує у кожному конкретному випадку адекватного, унікального та комплексного застосування антикризового управління, яке б мало за мету мінімізацію ризику втрати контролю над ситуацією та її розвитку за стихійним, деструктивним сценарієм.

За умов теперішньої економічної ситуації в країні питання прогнозування банкрутства підприємств стоїть особливо гостро, оскільки кількість збанкрутілих підприємств зростає. Банкрутство існуючих підприємств значно впливає на розвиток української економіки та знижує доходи державного бюджету. З метою уникнення краху компаній та для попереднього визначення загрози банкрутства підприємств в сучасній економічній науці є численні розробки в сфері аналізу та прогнозу діяльності господарюючих суб'єктів, результати яких вказують на фінансовий стан, платоспроможність та рівень ймовірності банкрутства, а також дозволяють встановити наявність сумнівів у продовженні безперервної діяльності суб'єктів господарювання, тобто виявити й оцінити ознаки (критерії) ймовірності банкрутства неплатоспроможних підприємств.

У зарубіжній практиці питаннями прогнозування банкрутства займалися такі вчені: Е. Альтман, В. Бівер, М. Гольдер, Ж. Депалян, Ж. Конан, Р. Ліс, Г. Спрінгейт, Дж. Таффлер та Г. Тішоу та інші. В Україні дослідження прогнозування банкрутства в системі антикризового управління підприємством

висвітлені в працях: Н.С. Артамонової, О.М. Барановської, І.М. Боярко, Л.Л. Гриценко, А.А. Губаря, В.А. Даниленко, О.А. Зоріної, О.І. Продіуса, П.Т. Саблука, О.О. Терещенка, С.О. Черкасової, Н.В. Черничко, А.В. Чупіса, Д.В. Ящука та ін.

Незважаючи на ознаки економічного зростання впродовж останніх років, елементи економічної кризи на мікроекономічному рівні залишаються виключно важливим чинником для багатьох підприємств, що проявляється, насамперед, у масовій збитковості та низькій рентабельності виробництва, цінових та структурних диспропорціях, недостатньому рівні конкурентоспроможності, незадовільній структурі балансу на рівні підприємств галузі, дефіциті оборотних коштів, неплатоспроможності, незбалансованості відтворювальних процесів тощо. Зазначені факти актуалізують питання організації протидії кризовим явищам у рамках створення дієвих механізмів антикризового управління. Це, в свою чергу, потребує поглибленого наукового вдосконалення теорії та практики прогнозування банкрутства підприємств, що повинно ґрунтуватися на своєчасній діагностиці рівня та причин кризового стану, а також розробці і реалізації ефективних антикризових програм.

Мета дипломної роботи полягає у науковому обґрунтуванні теоретичних і методичних засад прогнозування банкрутства в системі антикризового управління підприємством.

Враховуючи теоретичну актуальність та практичну значущість проблеми прогнозування банкрутства в системі антикризового управління підприємством в дипломній роботі були поставлені та вирішені наступні завдання:

- визначено сутність банкрутства підприємства як економічного явища;
- розглянуто класифікацію факторів та типів банкрутства підприємства;
- досліджено зарубіжні та вітчизняні фінансові моделі прогнозування банкрутства підприємства;
- надано загальну характеристику фінансово-господарської діяльності ПрАТ «Біолік»;

- проведено експрес-діагностику в системі антикризового управління підприємством;
- досліджено ключові параметри фінансового стану підприємства в динаміці;
- розкрито можливості використання дискримінантного аналізу як інструменту прогнозування ймовірності банкрутства;
- здійснено прогнозування фінансових результатів діяльності підприємства з метою визначення заходів уникнення банкрутства.

Об'єктом дослідження є процес прогнозування банкрутства в системі антикризового управління підприємством. Предметом дослідження є прогнозування банкрутства ПрАТ «Біолік».

У дипломній роботі використовувались такі методи дослідження як: системний аналіз, синтез, інформаційне моделювання, абстрагування та конкретизація, дослідження документів та реєстрів обліку, статистичні і аналітичні розрахунки; методи порівняння і аналізу, групування та графічний метод для наочного зображення результатів дослідження.

Теоретичною та методологічною основою дослідження стали нормативно-правові акти України, монографії, наукові публікації вітчизняних і зарубіжних вчених у сфері фінансового менеджменту, а також розробки та наукові статті з проблем прогнозування банкрутства в системі антикризового управління підприємством.

Інформаційна база дослідження ґрунтується на нормативно-довідковій та науковій літературі. Фактичні дані отримано з матеріалів фінансової звітності досліджуваного підприємства. Обробка даних здійснювалася за допомогою сучасних інформаційних технологій.

Результати дипломного дослідження були апробовані на XLII Міжнародній науковій студентській конференції за підсумками науково-дослідних робіт студентів за 2018 рік «Актуальні питання розвитку економіки, харчових технологій та товарознавства», м. Полтава, 26-28 березня 2019 р. (додаток А).

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ПРОГНОЗУВАННЯ БАНКРУТСТВА В СИСТЕМІ АНТИКРИЗОВОГО УПРАВЛІННЯ ПІДПРИЄМСТВОМ

1.1 Сутність банкрутства підприємства як економічного явища

У сучасних умовах господарювання України з таким явищем, як «банкрутство», може зіткнутися кожне підприємство. Прямим шляхом до банкрутства є нестійкий фінансовий стан підприємств і неплатоспроможність, а наявні економічні проблеми державного рівня тільки посилюють ці складності. Можна стверджувати, що здебільшого у банкрутстві винні некомпетентні менеджери, адже у багатьох із них просто відсутні досвід і знання антикризового управління, тому основним джерелом забезпечення успіху в послабленні і вільному подоланні кризи стає не багатство природних ресурсів, не дешева робоча сила і навіть не фінанси, а сукупність знань, їх конкурентне використання й наукові інновації, якими володіє підприємство – інтелектуальний капітал [82].

У будь-якій організації існує вірогідність появи кризи, яка зумовлюється не тільки помилками в стратегії управління, недостатньою увагою до проблем розвитку або поразкою в конкурентній боротьбі, а й такими об'єктивними чинниками, як коливання ринкової кон'юнктури, періодична модернізація технології, зміна в організації виробництва, зміна персоналу або зовнішніх економічних умов, а нерідко й політичними обставинами. Незважаючи на ознаки економічного зростання впродовж останніх років, елементи економічної кризи на мікроекономічному рівні залишаються виключно важливим чинником для вітчизняних підприємств, що проявляються, насамперед, у масовій збитковості та низькій рентабельності виробництва, цінових та структурних диспропорціях, недостатньому рівні конкурентоспроможності, незадовільній структурі балансу на рівні підприємств галузі, дефіциті обігових коштів, неплатоспроможності, незбалансованості відтворювальних процесів тощо [40].

Під фінансовою кризовою розуміють фазу розбалансованої діяльності підприємства та обмежених можливостей впливу його керівництва на фінансові відносини, що виникають на цьому підприємстві. На практиці з кризою, як правило, ідентифікується загроза неплатоспроможності та банкрутства підприємства, діяльність його в неприбутковій зоні або відсутність у цього підприємства потенціалу для успішного функціонування. З позиції фінансового менеджменту кризовий стан підприємства полягає в його нездатності здійснювати фінансове забезпечення поточної виробничої діяльності (рис. 1.1).

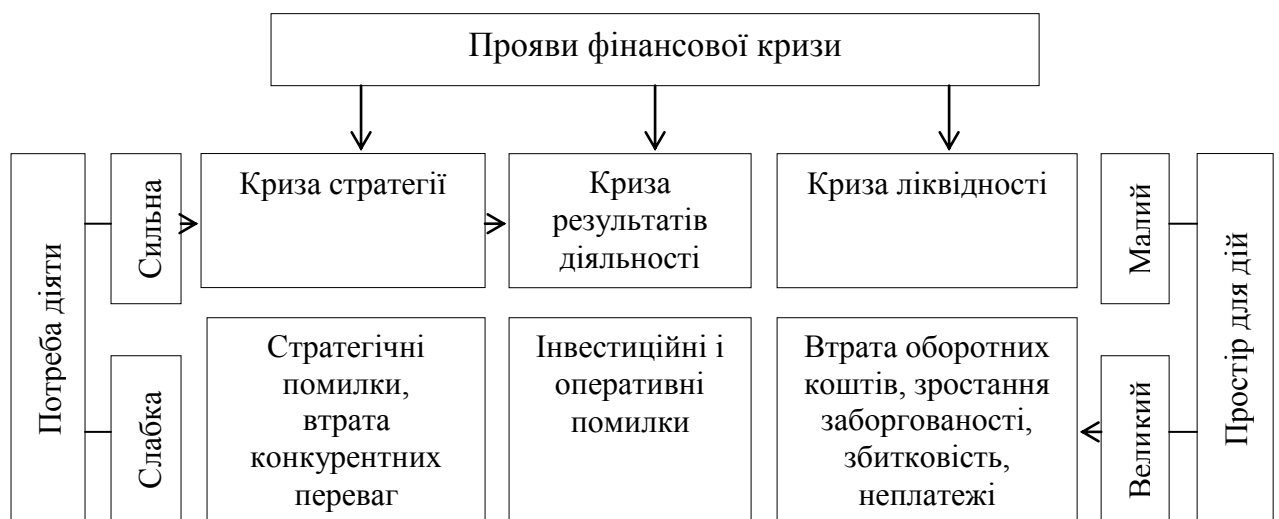

Рисунок 1.1 – Стадії ускладнення фінансового стану підприємства

Джерело: розроблено автором на основі [23, 95, 28]

Фінансову кризу на підприємстві характеризують трьома параметрами:

- джерелами (факторами) виникнення;
- видом кризи;
- стадією її розвитку.

Діагностика розвитку кризи на підприємстві являє собою сукупність методів, спрямованих на виявлення негативних показників діяльності, зокрема проблем, що є причинами неблагополучного фінансового стану (табл. 1.1).

Таблиця 1.1. – Стадії розвитку кризи на підприємстві [95]

Стадія кризи	Зовнішні прояви
Прихована криза	<ol style="list-style-type: none"> 1. Зниження ефективності діяльності. 2. Погіршення показників прибутковості. 3. Збільшення тривалості операційного та фінансового циклів. 4. Зниження ринкової вартості підприємства. 5. Отримання збитків за окремими операціями.
Криза платоспроможності	<ol style="list-style-type: none"> 1. Періодичний і все більш тривалий дефіцит грошових коштів. 2. Затримка в оплаті поточних платежів. 3. Поява простроченої кредиторської заборгованості та непогашених кредитів. 4. Оплата економічних санкцій за порушення строків виконання зобов'язань.
Банкрутство	<ol style="list-style-type: none"> 1. Неможливість виконання зовнішніх зобов'язань протягом трьох місяців із моменту їх виникнення. 2. Звернення до суду кредиторів підприємства. 3. Порушення справи про банкрутство з ініціативи підприємства або його кредиторів.

Банкрутство підприємства є фінальним етапом кризового стану підприємства, яке характеризується фіксацією негативних результатів фінансово-господарської діяльності в процесі просування в напрямку від тимчасової локальної до стабільної загальної неможливості виконувати свої зобов'язання.

У науковій економічній та практичній літературі існує багато тлумачень терміна «банкрутство». Цей термін вживається у багатьох суспільно-політичних і природничих науках, кожна з яких дає йому своє тлумачення (нині особливо часто цим терміном оперують політологи). Причиною існування великої кількості визначень цього поняття є його багатогранність, неоднозначність у проявах і часто несподіваність наслідків. Донині тривають теоретичні обґрунтування цього феномена. У зв'язку із цим доцільно розглянути найтипівіші визначення поняття «банкрутство», які є в наукових публікаціях.

Поняття «банкрутство» походить від двох італійських слів: banco – «лавка» і rotto – «зламаний». Поєднання цих двох слів нагадує зазвичай ламати

або хоча б перекидати лавку, на якій сидів за своїм столиком ринковий міняйло, який став неспроможним [59].

Відповідно до Закону України «Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом», банкрутство розглядається як визнана господарським судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури. Тобто, українське законодавство за основу визначення банкрутства взяло таке поняття як «неспроможність» [64].

На думку Бланка І.А., банкрутство представляє собою реалізацію катастрофічних ризиків підприємства в процесі його фінансової діяльності, внаслідок якої воно нездатне задовольнити у встановлені терміни пред'явлені з боку кредиторів вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом [8].

За Терещенком О.О., банкрутство означає пов'язану з недостатністю активів у ліквідній формі неспроможність юридичної особи задовольнити в установленій для цього строк заявлені до неї з боку кредиторів вимоги і виконати зобов'язання перед бюджетом [78].

Гринчуцький В.І. зазначає, що банкрутство підприємства – визнана арбітражним судом неспроможність боржника відновити свою платоспроможність та задовольнити визнані судом вимоги кредиторів не інакше як через застосування ліквідаційної процедури [23].

Своє трактування поняття «банкрутство» також запропонував Бойчик І.М., згідно якого банкрутством є неможливість для деяких осіб виконати після встановленого терміну взяті на себе зобов'язання перед кредиторами, особливо грошові [9].

Пластун О.Л. визначає банкрутство як пов'язану з недостатністю активів у ліквідній формі нездатність юридичної особи – суб'єкта підприємницької діяльності задовольнити вимоги своїх кредиторів у встановлений для цього строк [59].

Данілов О.Д. та Паєнтко Т.В. розглядають банкрутство, як нездатність підприємства задовольнити вимоги кредиторів щодо оплати товарів, робіт, послуг, включаючи нездатність забезпечити обов'язкові платежі до бюджету і позабюджетних фондів, у зв'язку з перевищенням зобов'язань боржника над його майном чи у зв'язку з незадовільною структурою балансу боржника [28].

Проте Брелі Р. та Майерс С. вважають, що банкрутство – це ринковий спосіб покарання компанії за масштабні помилки в менеджменті. Банкрутство пов'язано з реалізацією катастрофічних ризиків, що виникли в процесі її невдалої фінансово-господарської діяльності [12].

Базилінська О.Я. наводить визначення, за яким банкрутство розглядається як неспроможність підприємства платити за своїми борговими зобов'язаннями та виконувати зобов'язання перед бюджетом [3].

Вікіпедія тлумачить банкрутство, як процес, у якому індивід чи організація, нездатна розрахуватися із кредиторами, за рішенням суду майно боржника розподіляється між кредиторами відповідно до встановленої законом черговості виплати боргів кредиторам, таких як податки і заробітна плата працівникам організації-банкрута [4].

Згідно тлумачного словника, банкрутством є фінансова неспроможність, розорення, що призводить до припинення виплат по боргових зобов'язаннях [49].

Отже, вивчення літературних джерел показало, що банкрутство історично розглядалося як міра юридичної, фінансової і навіть фізичної відповідальності неплатоспроможного боржника. Критерієм оцінки стану банкрутства боржника була наявність неповерненого боргу. Управлінський процес банкрутством був спрямований на те, щоб змусити боржника повернути борг, а якщо це неможливо – жорстоко покарати його для одержання морального задоволення кредиторів. Розгляд та вивчення причин виникнення стану банкрутства були підпорядковані одній меті – визначенню міри відповідальності й міри покарання боржника [73].

Передусім слід підкреслити, що українське законодавство пов'язує сутність банкрутства підприємства з його неплатоспроможністю, подолати яку можливо тільки шляхом ліквідаційної процедури. Визначення, наведене в законодавстві, є найбільш правильним серед перелічених. Незважаючи на те, що більшість дослідників пов'язує банкрутство з юридично визнаною неплатоспроможністю підприємства, не всі погоджуються із твердженням щодо необхідності проведення єдино можливої ліквідаційної процедури, а тому неправильно встановлюють значення банкрутства і не надають шансів продовження діяльності для тих підприємств, які насправді мають можливість подолати фінансову кризу.

Тому, доцільно запропонувати власне визначення банкрутства – це процес признання, внаслідок аналізу фінансової діяльності, стану нездатності підприємства продовжувати спроби виходу з фінансової кризи, що супроводжується рішенням судових органів про необхідність здійснення ліквідаційної процедури підприємства.

Основними проблемами, які виникають в економіці під час процесу банкрутства підприємства, є [44]:

- скорочення попиту на продукцію виробників;
- зниження обсягів виробництва;
- зростання заборгованості постачальникам, державному бюджету та банкам;
- затримки з виплатою заробітної плати працівниками;
- непрогнозована зміна економічного середовища загалом.

Усе це призводить до втрати традиційних ринків збуту власної продукції, соціально-економічної нестабільності, постійних змін правового поля, зміни системи політичного устрою та структури економіки загалом.

У сучасній вітчизняній економіці створюються відповідні економічні передумови банкрутства підприємства, які ілюструє рисунок 1.2.

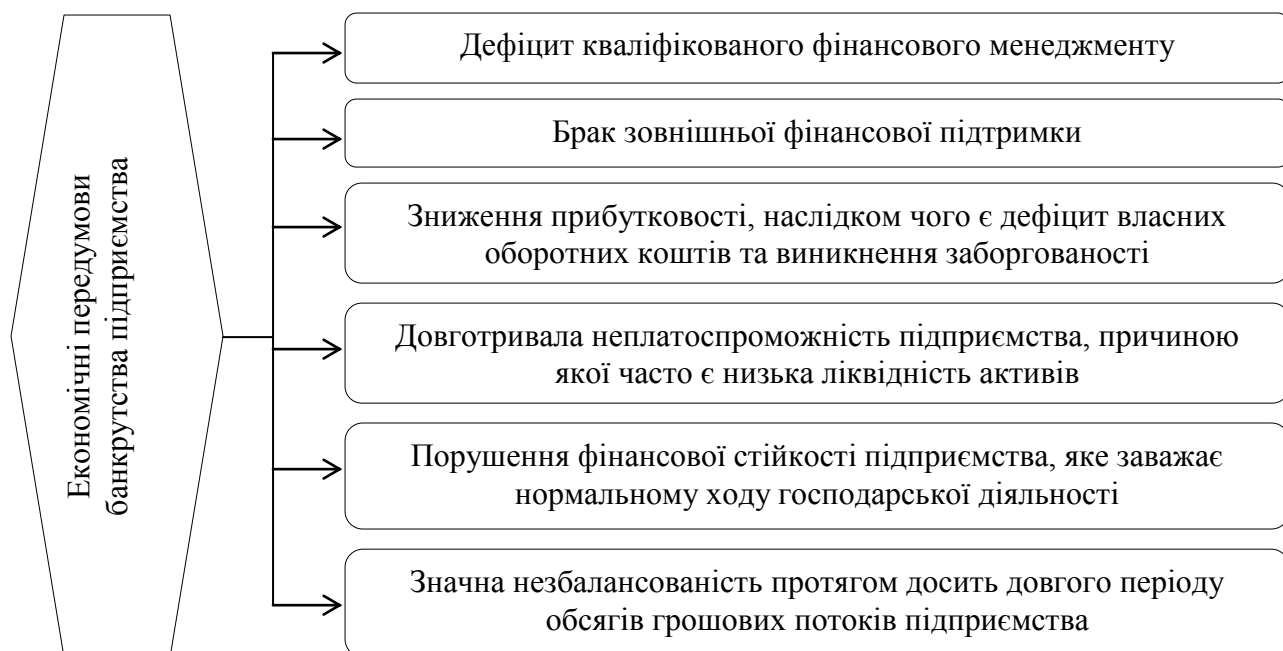

Рисунок 1.2 – Економічні передумови банкрутства підприємства

Джерело: сформовано автором на основі [29, 40]

Водночас усі ці фінансово-економічні передумови та наслідки банкрутства означають не тільки збитки для їхніх власників, кредиторів, партнерів, споживачів, а й погіршують соціальний клімат.

Існують різні способи класифікації явища банкрутства. Зокрема, на підставі причин, що викликають банкрутство, виділяють [83]:

- банкрутство бізнесу (пов'язане з неефективним управлінням підприємством, маркетинговою стратегією або використанням наявних ресурсів);
- банкрутство власника (викликане нестачею у власника інвестиційних ресурсів, необхідних для здійснення розширеного, а іноді й простого відтворення);
- банкрутство виробництва (неконкурентоспроможність продукції);
- так званий «недобросовісний менеджмент» – дії керівництва підприємства, пов'язані зі злісним ухиленням від виконання зобов'язань.

Важливим є розпізнавання ранніх ознак кризового стану підприємства, постійний моніторинг сукупності показників діяльності підприємства, які

здатні сигналізувати про приближення такого стану. Необхідно використовувати систему економічних індикаторів – таких показників діяльності підприємства, динаміка яких чітко відповідає негативним змінам в економічному розвитку підприємства, його економічної активності. Враховуючи важливість саме ранньої діагностики ймовірності банкрутства, можна навести наступну послідовність і склад груп симптомів банкрутства.

Перша група симптомів чітко характеризує уповільнення ділової активності підприємства: зменшення коефіцієнтів оборотності активів, заборгованостей, запасів, фондівіддачі; збільшення тривалості операційного циклу, оборотності капіталу, запасів, заборгованостей на фоні зменшення прибутку та рентабельності підприємства. Погіршення цих показників є результатом несприятливої динаміки характеристик, які не дають поки що підстави розглядати поточний фінансовий стан підприємства як критичний, але сигналізують про можливість різкого його погіршення в майбутньому при відсутності своєчасних дієвих заходів: відсутність стратегії розвитку підприємства; обмеженість джерел капітальних вкладень; недооцінка відновлення техніки і технології; неефективна амортизаційна політика; втрата позицій на ринку; неритмічна робота і змушені часті простої підприємства; відтік досвідчених співробітників [17].

Друга група симптомів сигналізує вже про такий обсяг і вид заборгованості підприємства, що в найближчій перспективі обов'язково призведе до повної його неплатоспроможності. Фіксування наявності неплатоспроможності різних ступенів – поточної, критичної або понад критичної, сигналізує про фінансовий стан вже реального підприємства-боржника.

Вищезазначене вказує і на необхідність діагностування ймовірності банкрутства на самих ранніх стадіях неефективного функціонування підприємства, і на необхідність формування дієвої управлінської реакції на своєчасне розпізнання симптомів першої групи [29].

Таким чином, банкрутство підприємства – це процес, пов’язаний із питанням, що має ще багато невивчених сторін. Воно має як позитивні, так і негативні наслідки для підприємства. Існування великої кількості думок щодо визначення правильного трактування поняття «банкрутство» сприяє виникненню різних методів його діагностики. Тому доцільно постійно здійснювати моніторинг імовірності банкрутства підприємства, щоб уникнути негативних наслідків.

1.2 Класифікація факторів та типів банкрутства підприємства

Інститут банкрутства в довгостроковій перспективі стає механізмом здійснення структурних зрушень в економіці. На сучасному етапі розвитку економіки інститут банкрутства сприяє переливанню капіталу з реального сектора економіки, орієнтованого в основному на внутрішній попит, в експортно-орієнтовані виробництва і кредитно-фінансову систему. Можливості використання банкрутства для реформування підприємств та зміни «неефективного» власника є вельми обмеженими, його основне призначення – ліквідувати неефективні виробництва, перерозподілити активи, що використовуються нераціонально, та знизити господарські ризики в економіці [72].

Необхідним є розгляд класифікації факторів, що впливають на платоспроможність підприємства і в подальшому стають причинами його банкрутства, які зображено на рисунку 1.3. Чинники, що призводять до неплатоспроможності та одночасно до неспроможності, розподіляються на дві групи: зовнішні та внутрішні.

Фактори зовнішнього середовища (макрорівень) значною мірою роблять менш стійкими рівновагу і стабільність окремих суб'єктів господарювання, цілих галузей, національної економіки в цілому [25].

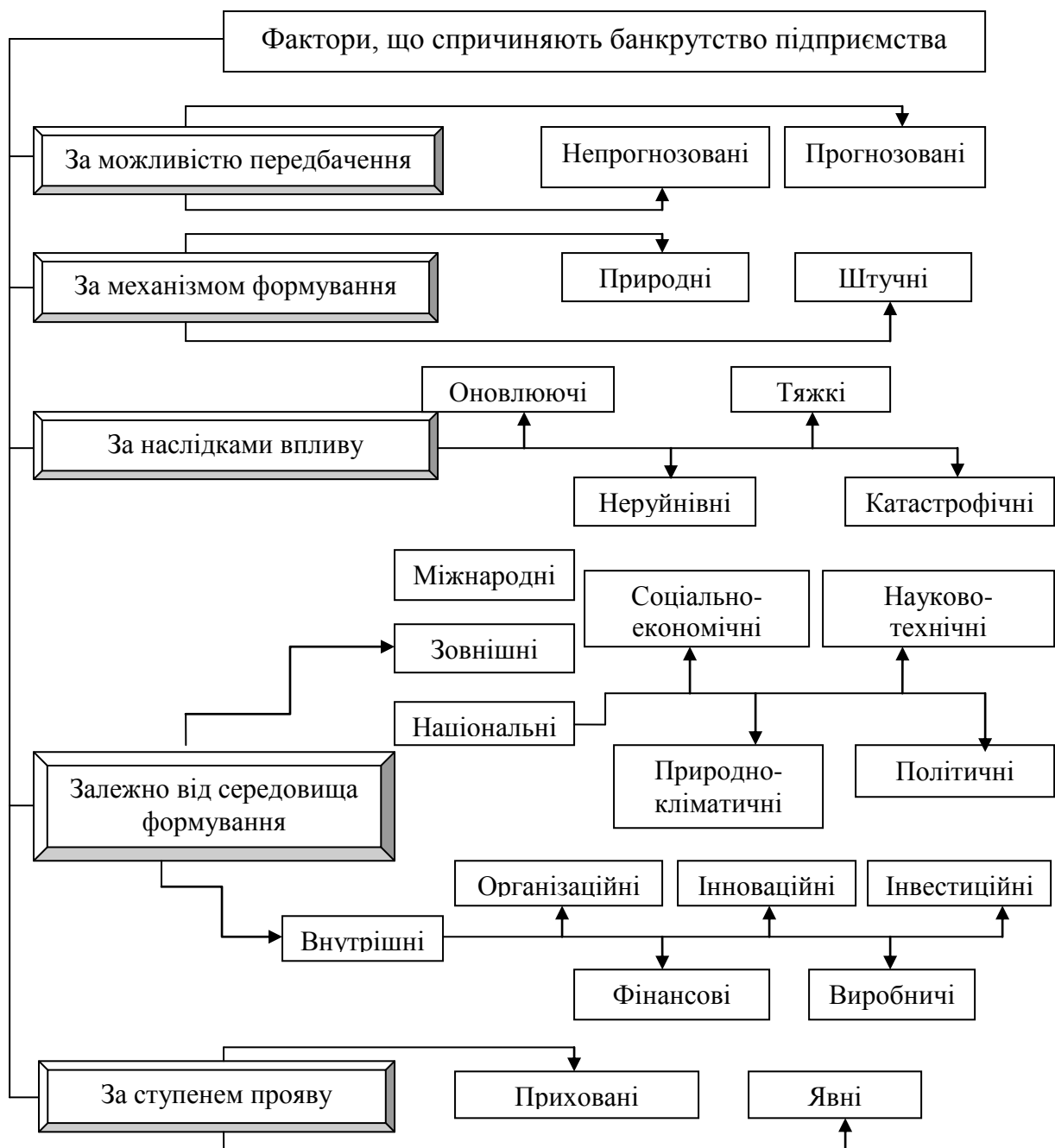

Рисунок 1.3 – Фактори, що спричиняють банкрутство підприємства

Джерело: досліджено автором на основі [39, 25, 17]

Серед них варто виділити: фактори виробництва (кон'юнктура ринків матеріальних та сировинних ресурсів, кон'юнктура ринків засобів виробництва, кон'юнктура ринків трудових ресурсів; кон'юнктура ринків фінансових ресурсів), фактори попиту (величина попиту, стабільність попиту, вимоги покупців до якості товарів підприємства, еластичність попиту, різноманітність споживачів товарів підприємства, економічний потенціал покупців), фактори

конкурентного середовища (суперництво між існуючими конкуруючими підприємствами, конкурентні сили, що виникають через загрозу з боку товарів-замінників, конкурентні сили, конкурентні сили, що виникають через економічні можливості і торговельні здібності постачальників), діяльність законодавчих і виконавчих органів влади (податкова політика, грошово-кредитна політика, митна політика, правове середовище, політика цін і доходів), фактори випадковості (форс-мажорні обставини, зовнішня політика іноземних держав-партнерів по бізнесу та ін.), фактори законодавчої бази (різнолика законодавча база, погано налагоджений механізм виконання законів), фактори управління господарством (регулювання цін і тарифів на продукцію монополій, слабе конкурентне середовище в ряді галузей промисловості, не налагоджений механізм банкрутства), а також фактори соціальної сфери (бюрократизм, корупція, сильний вплив адміністративного ресурсу, наявність умов, що по суті закріплюють робочу силу на одному місці (реєстрація, відсутність житла і роботи в інших місцях)).

У свою чергу діяльність окремого підприємства детермінована наявністю власних ресурсів, різке зниження або погіршення використання яких у процесі функціонування формує так звану групу внутрішніх факторів, що впливають на платоспроможність підприємства. Внутрішні фактори, що призводять підприємство до неплатоспроможності і як наслідок ведуть до банкрутства, слід розділити на спонтанні («продиктовані» ринком) та протиправні (навмисні) – дії зацікавлених осіб з метою отримання вигод [25].

Підгрупа спонтанного банкрутства групи внутрішніх факторів включає: технічні ресурси підприємства (засоби технічного оснащення, сировина, матеріали, напівфабрикати, енергія), технологічні ресурси підприємства (науково-дослідні та дослідно-конструкторські роботи, технологія виготовлення товарів підприємства), просторові ресурси (виробничі та невикробничі будівлі, споруди та інженерні комунікації), кадрові ресурси (працівники, що визначають цілі розвитку підприємства, працівники, які розробляють засоби досягнення цілей підприємства, працівники, що

організують процес створення засобів досягнення цілей, працівники, які безпосередньо створюють засоби досягнення цілей підприємства, працівники, які обслуговують процес створення засобів досягнення цілей підприємства), ресурси управлінської структури підприємства (ступінь адекватності і час проходження управлінських впливів за рівнями ієрархії, ступінь автономії осіб, що приймають рішення, на кожному рівні ієрархії управління підприємством, ступінь гнучкості організаційної структури системи управління підприємством), організаційні ресурси (інформаційне забезпечення: виробництва, НДДКР, управління підприємством; науково-інформаційне обслуговування), фінансові ресурси (ступінь залежності від залучених джерел фінансування, рівень нерозподіленого прибутку підприємства), стратегічний потенціал підприємства (відповідність стратегічного потенціалу підприємства його цілям щодо формування конкурентної переваги на ринку), фактори фінансового стану підприємства (високий рівень зносу основних виробничих фондів, високі виробничі витрати, наявність заборгованості перед бюджетом та іншими суб'єктами господарювання, недофінансування виробництва) та фактори управління підприємством (низький рівень менеджменту, слабка маркетингова політика, відсутність фінансової стратегії розвитку) [35].

Підгрупа протиправних (навмисних) внутрішніх факторів характеризується тим, що на підприємстві протиправно створюються умови (дії чи бездіяльність) зацікавленими особами з навмисного створення (збільшення), приховування неплатоспроможності чи фіктивної неплатоспроможності з корисливою метою. Вплив цієї підгрупи факторів на підприємство є виключно негативним і завжди завдає збитків кредиторам, власникам чи державі.

До цієї підгрупи можна віднести наступні фактори протиправних банкрутств:

- наявність ринку замовних банкрутств у цілях переділу власності, усунення конкурентів, придбання майна за заниженою ціною;
- наявність умислу в діях власника або керівника підприємства-боржника з метою отримання особистої вигоди в результаті прихованого, фіктивного чи

навмисного банкрутства, а саме: вигоди майнового характеру, вигоди немайнового характеру (кар'єризм, протекціонізм, отримання взаємної послуги, бажання приховати некомпетентність) [37].

Таким чином, можна виділити групу причин протиправного банкрутства з точки зору цільової орієнтації і пов'язаних з політикою конкурентів, кредиторів, власників або керівників підприємства, що переслідують певну мету – отримання вигоди в результаті банкрутства та ліквідації підприємства.

Залежно від того, які фактори (зовнішні чи внутрішні) стали корінною причиною неспроможності підприємства, в економіці розрізняють такі типи банкрутства [56]:

- специфічне банкрутство підприємства, яке функціонує у збалансованій економіці, що виникло з суб'єктивних причин, коли дане підприємство не змогло виконати взяті на себе зобов'язання;

- масове банкрутство підприємств, що функціонують в умовах кризового стану економіки, коли вони не здатні вирішувати економічні завдання в перспективі.

До недавнього часу в Україні переважав другий тип банкрутства. Тому і причини неплатоспроможності підприємств в силу масовості явища були загальними, типовими, незалежно від форм їх власності, організаційно-правових форм та інших особливостей (рис. 1.4).

Ще одна класифікація, яка часто використовується у законодавчій і фінансовій практиці, виділяє наступні види банкрутства підприємств [57]:

- реальне банкрутство – характеризує повну нездатність підприємства відновити в майбутньому періоді свою фінансову стійкість і платоспроможність у силу реальних втрат капіталу, що використовується. Катастрофічний рівень втрат капіталу не дозволяє такому підприємству здійснювати ефективну господарську діяльність у майбутньому періоді, внаслідок чого воно оголошується банкрутом юридично;

- технічне банкрутство – характеризує стан неплатоспроможності підприємства, викликане суттєвим простроченням його дебіторської заборгованості.

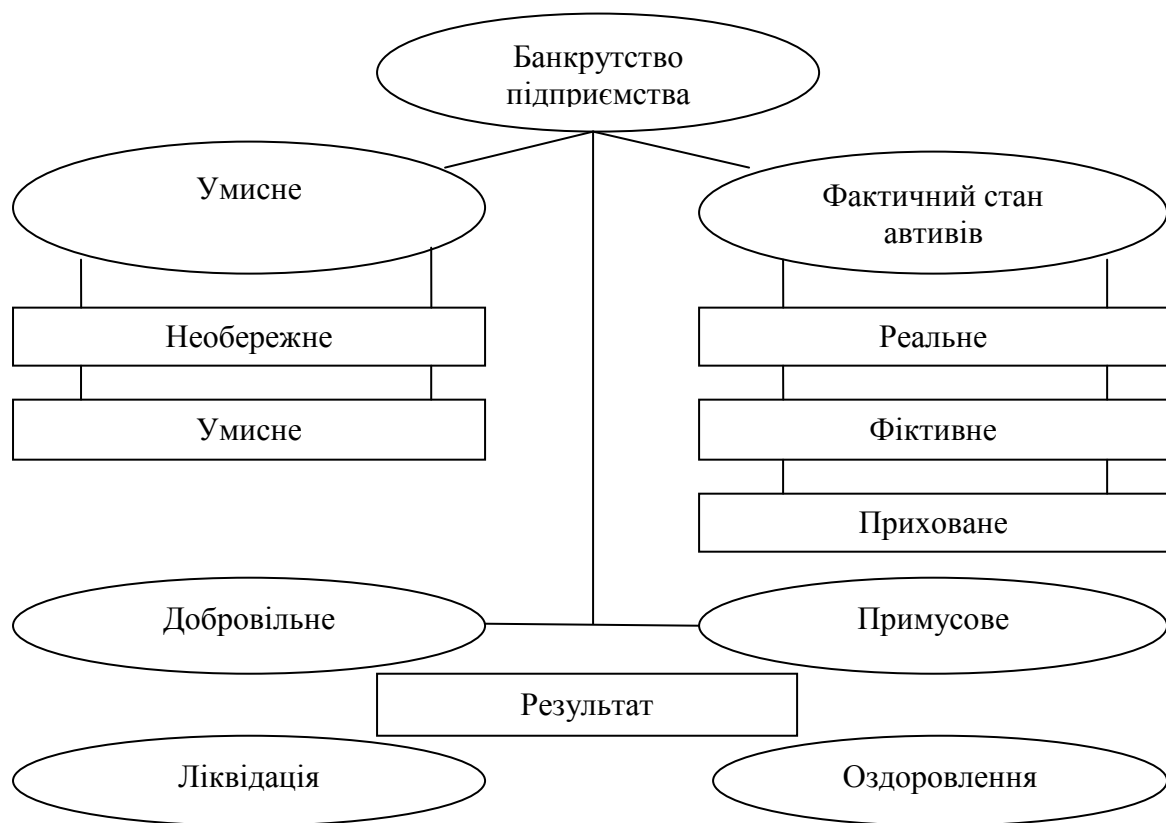

Рисунок 1.4 – Типова класифікація банкрутства

Джерело: обґрунтовано автором на основі [56, 10]

При цьому розмір дебіторської заборгованості перевищує розмір кредиторської заборгованості підприємства, а сума його активів значно перевершує обсяг його фінансових зобов'язань. Технічне банкрутство при ефективному антикризовому управлінні підприємством, зазвичай не призводить до юридичного банкрутства;

– умисне банкрутство – характеризує навмисне створення (або збільшення) неплатоспроможності підприємства його керівником або власником; завдання економічного збитку підприємству в особистих інтересах або в інтересах інших осіб; свідомо некомпетентне фінансове управління. Виявлені факти навмисного банкрутства переслідуються в кримінальному порядку;

– фіктивне банкрутство характеризує свідомо помилкове оголошення підприємством про його неспроможність з метою введення в оману кредиторів

для одержання від них відстрочки (розстрочки) виконання своїх кредитних зобов'язань.

У будь-якій країні з ринковою економікою банкрутство є одним з інструментів природного процесу реструктуризації економіки. Однак в Україні банкрутство підприємств стало самостійним видом бізнесу, який спеціалізується на протиправних банкрутствах. Все більшого поширення набувають банкрутства, пов'язані з протиправним використанням інституту банкрутства.

Банкрутства, що мають місце в економіці України, слід розділяти на спонтанні (викликані спільним впливом зовнішніх та спонтанних внутрішніх факторів) і протиправні (ті, що викликані внутрішніми протиправними (навмисними) факторами) [34].

Слід зазначити, що для української дійсності спонтанне банкрутство більшою мірою визначається зовнішніми факторами – політичною і економічною нестабільністю, разрегульованістю фінансового механізму, інфляційними процесами і меншою мірою внутрішніми. Для протиправних банкрутств у більшій мірі характерний вплив групи внутрішніх факторів, зокрема протиправних (навмисних). Інколи, ці фактори підсилюються зовнішніми та спонтанними внутрішніми факторами.

Протиправні банкрутства, в свою чергу, слід розділити на:

– кримінальні банкрутства – злочини, які полягають у навмисному доведенні підприємства до банкрутства. Доведення до банкрутства представляє собою факт доведення до банкрутства, тобто умисне, з корисливих мотивів, іншої особистої заінтересованості або в інтересах третіх осіб вчинення громадянином-засновником (учасником) або службовою особою суб'єкта господарської діяльності дій, що призвели до стійкої фінансової неспроможності суб'єкта господарської діяльності, якщо це завдало великої матеріальної шкоди державі чи кредитору. Матеріальна шкода вважається

великою, якщо вона у п'ятсот і більше разів перевищує неоподатковуваний мінімум доходів громадян;

– проступки у сфері банкрутства – це всі інші правопорушення в сфері банкрутства, не визнані злочинами. Вони характеризуються меншим ступенем суспільної небезпечності і включають:

– приховування стійкої фінансової неспроможності – умисне приховування стійкої фінансової неспроможності шляхом подання недостовірних відомостей, що завдає великої матеріальної шкоди кредиторів;

– незаконні дії у разі банкрутства – умисне приховування майна, відомостей про майно, передача майна в інше володіння або його відчуження чи знищення, а також фальсифікація, приховування або знищення документів, які відображають господарську чи фінансову діяльність, якщо ці дії вчинені в період провадження у справі про банкрутство і завдали великої матеріальної шкоди;

– фіктивне банкрутство – наперед неправдива офіційна заява про фінансову неспроможність виконання вимог з боку кредиторів і зобов'язань перед бюджетом, якщо такі дії завдали великої матеріальної шкоди кредиторам або державі [32].

Тож для нормального існування підприємства необхідне створення такої системи управління, яка б чітко реагувала на часті зміни зовнішнього і внутрішнього середовища, розвиток і конкурентоспроможність партнерів, створення оптимальних трудових, матеріальних і фінансових ресурсів, своєчасне прийняття управлінських рішень оперативного і стратегічного значення. Саме для запобігання кризового стану підприємств слід сформулювати відповідну і адекватну реальним соціально-економічним процесам систему попередження, прогнозування та подолання банкрутства підприємства, яка породжує здатність промислового виробництва до функціонування в умовах підвищеного ризику і загроз, що наведена на рисунку 1.5.

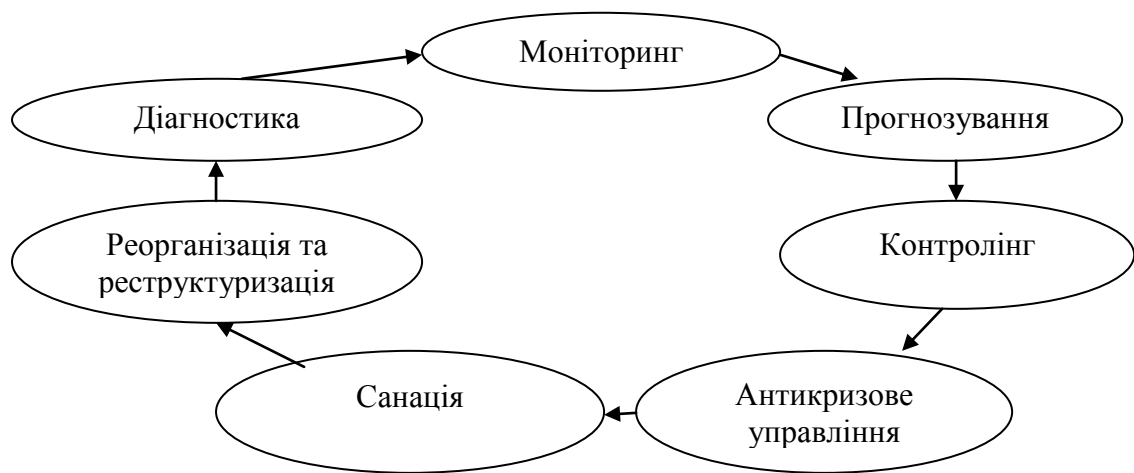

Рисунок 1.5 – Система попередження, прогнозування та подолання банкрутства підприємства та її складові елементи [5]

Отже, розробка, формування та впровадження на підприємстві системи раннього попередження та прогнозування банкрутства є об'єктивною необхідністю для успішного і стабільного розвитку і функціонування будь-якого підприємства в сучасних умовах розвитку економіки.

1.3 Фінансові моделі прогнозування банкрутства підприємства: зарубіжний та вітчизняний досвід

Зростаючий рівень банкрутства українських підприємств підвищує вимоги до точності методів прогнозування ймовірності банкрутства. Наявність достовірних методик оцінювання фінансового стану українських підприємств важлива з погляду інвестиційної привабливості України, оскільки велика кількість непрогнозованих банкрутств підвищує фінансові ризики для зарубіжних інвесторів. Бажання попереджати банкрутство заздалегідь, на етапах його зародження, спричинило появу великої кількості методик та моделей, за допомогою яких можна оцінити фінансовий стан організації [55].

У міжнародній і вітчизняній науці і практиці напрацьовані різні методики оцінки ймовірності банкрутства, засновані на математичній обробці статистичних даних по збанкрутілим підприємствам і підприємствам, які успішно функціонують на ринку. Для оцінки ризику банкрутства підприємства широко використовуються факторні моделі відомих західних економістів, розроблені за допомогою багатомірного дискримінантного аналізу.

Всі методики прогнозування банкрутства можна розділити на кількісні і якісні [22].

Відомий фінансовий аналітик У. Бівер (W. Beaver) в 1966 році першим запропонував для оцінки фінансового стану фірми з метою прогнозування банкрутства свою систему показників, представлену в таблиці 1.2.

Таблиця 1.2 – Оцінка фінансового стану підприємства за показниками Бівера

Показник	Розрахунок	Значення показників		
		Для благополучних компаній	За 5 років до банкрутства	За 1 рік до банкрутства
Коефіцієнт Бівера	$(\Pi_q - A_M) / PK$	0,4-0,45	0,17	-0,15
Рентабельність активів, %	$\Pi_q / BB * 100\%$	6-8	4	-22
Фінансовий левеверидж, %	PK / BB	≤ 37	≤ 50	≤ 80
Коефіцієнт покриття активів чистим оборотним капіталом	$(BK - A_H) / BB$	0,4	$< 0,3$	$= 0,06$
Коефіцієнт покриття (коефіцієнт поточної ліквідності)	A_O / PK_K	$\leq 3,2$	≤ 2	≤ 1

Де Π_q – чистий прибуток; A_M – амортизаційні відрахування; PK – позикові кошти (капітал); BB – валюта балансу; BK – власний капітал організації; A_H – необоротні довгострокові активи; A_O – оборотні активи; PK_K – короткострокові позикові кошти.

Модель ґрунтувалася на розрахунку фінансових коефіцієнтів і давала відносно точний прогноз майбутнього статусу фірми. Свого часу модель У. Бівера була критично сприйнята економістами-сучасниками, проте вона дала величезний поштовх для розвитку подальших досліджень в цій області.

Найбільшу популярність здобув коефіцієнт Альтмана (індекс кредитоспроможності). Цей метод запропонований в 1968 році відомим західним економістом Едвардом Альтманом (E. Altman). Коефіцієнт Альтмана побудований за допомогою одного зі статистичних методів – мультиплікативного дискримінантного аналізу (multiple discriminate analysis – MDA) і дозволяє розділити фірми на потенційних банкрутів і не банкрутів [24]. При побудові індексу Альтман обстежив 66 підприємств США, половина яких збанкрутувала в період між 1946 і 1965 рр., а половина працювала успішно, і дослідив 22 аналітичних коефіцієнта, які могли бути корисні для прогнозування можливого банкрутства. З цих показників він вибрав п'ять найбільш значущих і побудував багатофакторне регресійні рівняння (табл. 1.3).

Таблиця 1.3 – Основні параметри п'ятифакторної моделі Альтмана

Підсумковий коефіцієнт ймовірності банкрутства	$Z = 0,717X_1 + 0,847X_2 + 3,1X_3 + 0,42X_4 + 0,995X_5$
Умовні позначення	$X_1 = \frac{\text{власний оборотний капітал}}{\text{валюта балансу}}$
	$X_2 = \frac{\text{нерозподілений прибуток}}{\text{валюта балансу}}$
	$X_3 = \frac{\text{прибуток від реалізації}}{\text{валюта балансу}}$
	$X_4 = \frac{\text{власний капітал}}{\text{позиковий капітал}}$
	$X_5 = \frac{\text{виручка від реалізації}}{\text{валюта балансу}}$
Диференціація за рівнями ймовірності банкрутства	$Z < 1,23$ – ймовірність банкрутства велика; $1,23 < Z < 2,9$ – зона невизначеності; $Z > 2,9$ – ймовірність банкрутства мала

Як показують дослідження американських аналітиків, моделі Альтмана дозволяють в 95% випадків передбачити банкрутство фірми на рік вперед і в 83% випадків – на два роки вперед.

У 1977 р. Альтман розробив більш точну семифакторну модель, що дозволяє прогнозувати банкрутство за п'ять років з точністю до 70%. У ній використовуються показники: рентабельність активів, динамічність прибутку, коефіцієнт покриття відсотків, коефіцієнт поточної ліквідності, коефіцієнт автономії, коефіцієнт вартості майна підприємства.

Чотирьохфакторна модель Ліса була розроблена в 1972 році Романом Лісом (R. Lis) для підприємств Великобританії. У цій моделі фактори-ознаки

враховують такі результати діяльності, як ліквідність, рентабельність і фінансова незалежність організації. Дана модель розглянута в таблиці 1.4.

Таблиця 1.4 – Основні параметри чотирьохфакторної моделі Ліса

Підсумковий коефіцієнт ймовірності банкрутства	$Z = 0,063X_1 + 0,092X_2 + 0,057X_3 + 0,001X_4$
Умовні позначення	$X_1 = \frac{\text{оборотні активи}}{\text{валюта балансу}}$
	$X_2 = \frac{\text{прибуток від реалізації}}{\text{валюта балансу}}$
	$X_3 = \frac{\text{нерозподілений прибуток}}{\text{валюта балансу}}$
	$X_4 = \frac{\text{власний капітал}}{\text{позиковий капітал}}$
Диференціація за рівнями ймовірності банкрутства	$Z < 0,037$ – вірогідність банкрутства велика; $Z > 0,037$ – ймовірність банкрутства мала

Британський вчений Річард Таффлер (R.-J. Tafler) розробив в 1977 р. чотирьохфакторну прогнозну модель на основі оцінки ключових показників фінансово-господарської діяльності компанії, яка зображена в таблиці 1.5.

Таблиця 1.5 – Основні параметри чотирьохфакторної моделі Таффлера

Підсумковий коефіцієнт ймовірності банкрутства	$Z = 0,53X_1 + 0,13X_2 + 0,18X_3 + 0,16X_4$
Умовні позначення	$X_1 = \frac{\text{прибуток від реалізації}}{\text{короткострокові зобов'язання}}$
	$X_2 = \frac{\text{оборотні активи}}{\text{позиковий капітал}}$
	$X_3 = \frac{\text{короткострокові зобов'язання}}{\text{валюта балансу}}$
	$X_4 = \frac{\text{виручка від реалізації}}{\text{валюта балансу}}$
Диференціація за рівнями ймовірності банкрутства	$Z < 0,2$ – банкрутство більш ніж ймовірно; $Z > 0,3$ – у підприємства непогані довгострокові перспективи

У 1978 році Гордон Спрінгейт (G.-L.-V. Springate), використовуючи мультиплікативний дискримінантний аналіз, запропонував свою модель для прогнозування банкрутства, виділивши чотири з 19 найбільш відомих показників (1.1):

$$Z = 1,03X_1 + 3,07X_2 + 0,66X_3 + 0,4X_4 \quad (1.1)$$

де X_1 – чистий капітал (власні оборотні кошти) / сума активів;

X_2 – прибуток до сплати податку і відсотків / сума активів;

X_3 – прибуток до оподаткування / поточні зобов'язання;

X_4 – виручка / сума активів.

Критичне значення за моделлю Спрінгейта дорівнює 0,862, точність прогнозу – 92,5% для 40 досліджених ним компаній [27].

Аналізуючи в 1984 році 40 фінансових показників 30 успішних компаній і 30 банкрутів, Джон Фулмер (J.-G. Fulmer) отримав наступну модель, що ілюструє таблиця 1.6.

Таблиця 1.6 – Модель Фулмера

Підсумковий коефіцієнт ймовірності банкрутства	$H = 5,528V_1 + 0,212V_2 + 0,073V_3 + 1,270V_4 - 0,120V_5 + 2,335V_6 + 0,575V_7 + 1,083V_8 + 0,894V_9 - 6,075$
Умовні позначення	V_1 – нерозподілений прибуток / сума активів
	V_2 – виручка / сума активів
	V_3 – прибуток до оподаткування / власний капітал
	V_4 – зміна залишку грошових коштів / кредиторська заборгованість
	V_5 – позикові кошти / сума активів
	V_6 – поточні зобов'язання / всього активи
	V_7 – матеріальні необоротні активи / всього активи
	V_8 – робочий капітал (власні оборотні кошти) / кредиторська заборгованість
	V_9 – прибуток до сплати податку і відсотків / відсотки

Критичне значення – 0. Точність прогнозу становить 98% при діагностиці банкрутства протягом року.

Ще одна модель для прогнозування банкрутства була розроблена під керівництвом канадського аналітика Жана Лего (Jean Legault) і рекомендована для використання асоціацією професійних бухгалтерів (Ordre des comptables professionnels agréés du Québec). При створенні цієї моделі були проаналізовані 30 фінансових показників 173 промислових компаній Квебеку, що мають щорічну виручку від 1 до 20 млн. дол. США. Модель виглядає наступним чином (1.2):

$$CA - Score = 4,5913X_1 + 4,5080X_2 + 0,3936X_3 - 27616 \quad (1.2)$$

де X_1 – акціонерний капітал / сума активів;

X_2 – (прибуток до оподаткування + фінансові витрати) / сума активів;

X_3 – оборот за два періоди / сума активів за два періоди.

Критеріальне значення – 0,3. Імовірність правильного прогнозу – 83% для промислових підприємств.

Для посилення прогнозуючої ролі моделей можна трансформувати Z-коефіцієнт в PAS-коефіцієнт (performans analysys score) – коефіцієнт, що дозволяє відстежувати діяльність компанії в часі. Вивчаючи PAS-коефіцієнт як вище, так і нижче критичного рівня, легко визначити моменти занепаду і відродження компанії [27].

PAS-коефіцієнт – це відносний рівень діяльності компанії, виведений на основі Z-коефіцієнту за певний рік і виражений у відсотках від 1 до 100. Особливістю цього підходу є використання «рейтингу ризику» для подальшого виявлення прихованого ризику. Цей рейтинг статистично визначається тільки, якщо компанія має негативний Z-коефіцієнт, і обчислюється на основі тренда Z-коефіцієнта, величини негативного Z-коефіцієнта і числа років, впродовж яких компанія знаходилася в ризиковому фінансовому становищі. Використовуючи п'ятибальну шкалу, в якій 1 вказує на «ризик, але незначну ймовірність негайного лиха», а 5 означає «абсолютну неможливість збереження колишнього стану», менеджер оперує готовими засобами для оцінки загального балансу ризиків, пов'язаних з кредитами клієнта.

Вченими Іркутської державної економічної академії на основі обробки даних фінансової звітності 2040 підприємств торгівлі міста Іркутська і Іркутської області за період з 1994 по 1996 рр. була доведена непридатність п'ятифакторної моделі Альтмана, так як вона не дозволяє отримати справжню картину оцінки фінансової стійкості вітчизняних підприємств. Справа в тому, що у вітчизняній економіці інші темпи інфляції, інші цикли макро- і мікроекономіки, інші рівні фондо-, енерго- і трудомісткості виробництва, інший податковий тягар [26].

Вченими Іркутської державної економічної академії запропонована чотирьохфакторна модель прогнозу ризику банкрутства (модель R), основні параметри якої наведені в таблиці 1.7.

Таблиця 1.7 – Основні параметри чотирьохфакторної моделі Іркутської ДЕА

Підсумковий коефіцієнт ймовірності банкрутства	$R = 8,38X_1 + X_2 + 0,054X_3 + 0,63X_4$
Умовні позначення	$X_1 = \frac{\text{власний оборотний капітал}}{\text{валюта балансу}}$
	$X_2 = \frac{\text{чистий прибуток}}{\text{власний капітал}}$
	$X_3 = \frac{\text{виручка від реалізації}}{\text{валюта балансу}}$
	$X_4 = \frac{\text{чистий прибуток}}{\text{собівартість реалізованої продукції}}$
Диференціація за рівнями ймовірності банкрутства	$R < 0$ – вірогідність банкрутства максимальна (90-100%)
	$R = 0-0,18$ – вірогідність банкрутства висока (60-80%)
	$R = 0,18-0,32$ – вірогідність банкрутства середня (35-50%)
	$R = 0,32-0,42$ – вірогідність банкрутства низька (15-20%)
	$R > 0,42$ – вірогідність банкрутства мінімальна (до 10%)

За допомогою R-рахунку можна прогнозувати банкрутство підприємства за три квартали з ймовірністю 81%. Частка помилкового прогнозу банкрутства – 7%. Розробники рекомендують використовувати цей показник для аналізу діяльності підприємств будь-яких галузей. Однак R-рахунок розраховувався на основі аналізу організацій торгівлі, тому його параметри можуть не відповідати значенням інших галузей (особливо промисловості), в зв'язку з тим, що в торгівлі показники рентабельності і оборотності вище, ніж в інших галузях, тому, найбільш достовірні результати за цим показником можуть бути отримані при аналізі саме підприємств торгівлі.

Серед вітчизняних розробок в області прогнозування банкрутства можна назвати коефіцієнт прогнозу банкрутства, запропонований А.Д. Шереметом (1.3):

$$K_{\text{пб}} = (ДЗ_K + \Phi B_K - ГК - ПК_K + КЗ_K) / ВБ \quad (1.3)$$

де $ДЗ_K$ – короткострокова дебіторська заборгованість;

ΦB_K – короткострокові фінансові вкладення;

$ГК$ – грошові кошти;

$ПК_K$ – короткострокові позикові кошти;

$КЗ_K$ – короткострокова кредиторська заборгованість;

$ВБ$ – валюта балансу.

Коефіцієнт характеризує питому вагу чистих оборотних коштів в сумі активу балансу, тому якщо підприємство зазнає фінансових труднощів, то даний коефіцієнт знижується.

Методика прогнозування банкрутства за системою показників Д. Дюрана є формуванням інтегральної оцінки фінансової стійкості на основі підсумовування декількох показників (табл. 1.8).

Таблиця 1.8 – Методика прогнозування банкрутства за системою показників Д. Дюрана

Найменування показника	Порядок розрахунку	Нормальне обмеження
Коефіцієнт капіталізації (плече фінансового важеля)	$\frac{ПК}{ВК}$	Не вище 1,5
Коефіцієнт забезпеченості власними джерелами фінансування	$\frac{ВК + НА}{ОА}$	$\geq 0,5$
Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	$\frac{ВК}{ВБ}$	$\leq 0,6$
Коефіцієнт фінансування	$\frac{ВК}{ПК}$	$\geq 0,7$; найоптимальніше = 1,5
Коефіцієнт фінансової стійкості	$\frac{ВК + ДПК}{ВБ}$	$\geq 0,6$

Де $ПК$ – позиковий капітал; $ВК$ – власний капітал; $НА$ – необоротні активи; $ОА$ – оборотні активи; $ДПК$ – довгостроковий позиковий капітал; $ВБ$ – валюта балансу.

Методика рейтингової оцінки фінансового стану комерційної організації Р.С. Сайфуліна і Г.Г. Кадикова передбачає розрахунок (1.4) [24]:

$$R = 2K_3 + 0,1K_{ПЛ} + 0,08K_{ОА} + 0,45P_{П} + P_{ВК} \quad (1.4)$$

де, K_3 – коефіцієнт забезпеченості власними коштами;

$K_{пл}$ – коефіцієнт поточної ліквідності;

K_{OA} – коефіцієнт оборотності активів;

$P_{п}$ – комерційна маржа (рентабельність реалізації продукції);

P_{BK} – рентабельність власного капіталу.

Чим більше значення R (більше 1), тим кращий фінансовий стан комерційної організації.

При оцінці ймовірності банкрутства компанії за шестифакторною математичною моделлю О.П. Зайцевої комплексний коефіцієнт банкрутства розраховується за формулою з наступними ваговими значеннями (1.5):

$$K = 0,25K_{уп} + 0,1K_3 + 0,2K_C + 0,25K_{yp} + 0,1K_{\phi л} + 0,1K_{3AG} \quad (1.5)$$

де $K_{уп}$ – коефіцієнт збитковості, що характеризується відношенням збитку до власного капіталу;

K_3 – співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості;

K_C – співвідношення короткострокових зобов'язань і найбільш ліквідних активів (зворотна величина показника абсолютної ліквідності). Найбільш ліквідні активи – грошові кошти і короткострокові фінансові вкладення, які можуть бути використані для виконання поточних розрахунків;

K_{yp} – збитковість продажів;

$K_{\phi л}$ – фінансового левериджу (співвідношення позикового і власного капіталу);

K_{3AG} – коефіцієнт завантаження активів (відношення середньорічної вартості активів до виручки від продажів).

При розрахунку нормативного комплексного коефіцієнта банкрутства коефіцієнт завантаження активів встановлюється на рівні базисного року. При

цьому якщо нормативний комплексний коефіцієнт банкрутства виявиться більше розрахованого, то за даною методикою ймовірність банкрутства компанії невелика.

Для оцінки ймовірності банкрутства застосовуються також й інші відомі моделі прогнозування банкрутства, такі як метод credit-men, розроблений Ж. Депаляном, розрахунок вірогідності банкрутства за допомогою показника платоспроможності Конана і Голдера, система з шести показників і їх рейтингова оцінка Г.В. Савицької, скоринговий аналіз А.П. Ковальова та інші.

Але жодна методика передбачення банкрутства не може бути універсальною через спеціалізацію на якомусь одному виді кризи, тому за доцільне відстеження динаміки зміни головних кінцевих результатів діяльності підприємства [22]. Крім того, сьогодні існують методики визначення ймовірності банкрутства із застосуванням сучасного інструментарію багатовимірного статистичного аналізу та урахуванням не тільки внутрішньофірмових показників, але і показників, що характеризують сферу діяльності підприємства, а також з урахуванням особливостей регіону.

Висновки за розділом 1

Вивчення теоретичних засад прогнозування банкрутства в системі антикризового управління підприємством дозволило зробити наступні висновки.

1. На основі дослідження теоретичних основ сутності банкрутства підприємства як економічного явища сформульовано: банкрутство – це процес признання, внаслідок аналізу фінансової діяльності, стану нездатності підприємства продовжувати спроби виходу з фінансової кризи, що супроводжується рішенням судових органів про необхідність здійснення ліквідаційної процедури підприємства. Важливим є розпізнавання ранніх ознак

(симптомів) кризового стану підприємства, постійний моніторинг сукупності показників діяльності підприємства, які здатні сигналізувати про приближення такого стану. Враховуючи це, існує певна послідовність і склад груп симптомів банкрутства.

2. Систематизація підходів до класифікації факторів та типів банкрутства підприємства дозволила визначити фактори, що впливають на платоспроможність підприємства і в подальшому стають причинами його банкрутства. Чинники, що призводять до неплатоспроможності та одночасно до неспроможності, розподіляються на дві групи: зовнішні та внутрішні. Залежно від того, які фактори (зовнішні чи внутрішні) стали корінною причиною неспроможності підприємства, в економіці розрізняють певні типи банкрутства.

3. Узагальнено, що зростаючий рівень банкрутства українських підприємств спричинив появу великої кількості методик та фінансових моделей, за допомогою яких можна оцінити фінансовий стан організації. Для оцінки ризику банкрутства підприємства широко використовуються факторні моделі відомих західних та вітчизняних економістів, розроблені за допомогою багатомірного дискримінантного аналізу.

РОЗДІЛ 2

ДІАГНОСТИКА ФІНАНСОВОГО СТАНУ ПрАТ «БІОЛІК»

2.1 Загальна характеристика фінансово-господарської діяльності ПрАТ «Біолік»

Фармацевтична галузь посідає значне місце в економіці України, оскільки є важливим сегментом національного ринку, багато в чому визначає національну і оборонну безпеку країни, відрізняється великою наукоємною і розвиненою кооперацією.

Упродовж п'яти останніх років галузь демонструє стійку тенденцію до зростання. Щорічне зростання українського фармацевтичного ринку складає близько 20%. Українська фармацевтична промисловість виробляє близько 1400 із 3000 препаратів, що продаються в Україні. Фармацевтичні компанії України виробляють лікарські засоби майже в усіх формах (твердих, рідких, порошкоподібних тощо), з яких 76 найменувань синтетичного походження, а 82 – природного. Лікарські засоби вітчизняного виробництва складають всього лише 34% від загальної кількості, всі інші імпортуються з Китаю, Німеччини, Індії, Росії та США. У фінансовому вираженні приблизно 70% ринку займають імпорتنі препарати, 30% – вітчизняні.

За даними експертів, на ринку спостерігається тенденція до збільшення частки більш дорогих і, як правило, ефективніших препаратів за рахунок зниження сегмента дешевих класичних препаратів. Є також суб'єктивні причини збільшення на ринку частки дорогих препаратів: покупець, як і в інших сферах споживання, наслідує віянням моди. Часто виходить, що фактично люди платять лише за нову упаковку і бренд. Тому багато українських компаній переорієнтовуються з виробництва генериків на створення власних брендів з метою збільшення своєї частки на ринку, а також підвищення лояльності споживачів. Експерти прогнозують, що в найближчі

роки більш високими темпами буде розвиватися сегмент препаратів вартістю від 3 до 5 USD, а споживання препаратів вартістю до 1 USD помітно скоротиться. Хоча дешеві препарати також залишаються затребуваними певним прошарком населення (наприклад, госпітальне споживання медикаментів у державних лікувальних установах).

Поточна ситуація на фармацевтичному ринку України може стати могутнім поштовхом для реструктуризації галузі, посилення конкуренції і переходу на технічні стандарти ЄС. Внаслідок цього можна очікувати деякого скорочення кількості фармацевтичних підприємств України. Ті підприємства, що успішно реструктуруються і витримують жорстку конкуренцію, зможуть конкурувати на міжнародних ринках.

ПрАТ «Біолік» належить до групи підприємств фармацевтичної промисловості з виробництва фармацевтичних продуктів. Історія товариства розпочалась в 1876 р., коли було створено винокурний завод по виробництву спирту. За 135 років існування завод перетворився на потужне підприємство. Згідно рішення загальних зборів акціонерів 10.04.2012 року в зв'язку з необхідністю приведення діяльності Товариства у відповідність до норм Закону України «Про акціонерні товариства», було визначено тип товариства як публічне. А у 2016 році – змінено назву Публічного акціонерного товариства «Біолік» на повну: Приватне акціонерне товариство «Біолік», скорочену – ПрАТ «Біолік».

Місцезнаходження підприємства: 24321, Вінницька область, Тростянецький район, м. Ладижин, вул. Незалежності, буд. 118.

Товариство складається з таких структурних підрозділів:

- цех «Біосинтез», що займається виробництвом ветеринарних препаратів;
- цех по виробництву бальзамів і настоянок «Бін».

Підприємство має також власний теплосиловий цех, що дає змогу забезпечувати виробничі потреби теплоенергетичними ресурсами і здешевлювати вартість продукції що випускається, та транспортний цех, що забезпечує виробництво необхідними матеріалами та доставляє продукцію покупцям.

Основним видом діяльності ПрАТ «Біолік» є виробництво власних генеричних лікарських засобів, а також випуск оригінальних комплексних фітопрепаратів, таких як: календули настойка, глоду настойка, родіоли екстракт рідкий, півонії настойка, біосепт, пустирника настойка, валеріани настойка, заліза сахарат-залізне вино, бероз, вігор, просталад, меркурід, мікстура від кашлю для дітей, кардіолін, адістон, перекис водню 3%. Виробництво виконується на двох виробничих лініях, що дають можливість проводити фасування від 50 мл. до 500 мл. А виробництво спиртових настоек, бальзамів, рідких екстрактів мають закінчений цикл: від настоювання і екстрагування, відстоювання, фільтрації до фасування готового продукту.

Ще одним напрямом діяльності товариства – є контрактне виробництво, де потенційним клієнтам пропонується послуга промислового аутсорсингу з виробництва лікарських засобів та біологічно активних добавок.

Уся продукція виробляється на сучасному обладнанні кваліфікованими фахівцями з дотриманням усіх сучасних норм праці, а також естетики та гігієни. Контроль готової продукції виконується акредитованою лабораторією бюро технічного контролю. Також ПрАТ «Біолік» проводить поетапне впровадження вимог міжнародних стандартів GMP – належної виробничої практики. Приведення виробництва лікарських засобів до міжнародних стандартів належної виробничої практики потребує переозброєння виробництва та додаткових капіталовкладень.

На підприємстві достатньо робочого капіталу, тому фінансування діяльності здійснюється за рахунок власних коштів. До будь-яких об'єднань

підприємств ПрАТ «Біолік» не входить та не провадить спільної діяльності з іншими організаціями, підприємствами чи установами, дочірніх підприємств та філій не має. Укладених, але не виконаних договорів на кінець звітного періоду немає. Дослідження та розробки товариством не проводились.

Основними проблемами підприємства є: ризик незапитаності продукції, несвоєчасні розрахунки між підприємствами, недосконала система реєстрації нових та перереєстрації вже зареєстрованих препаратів, що потребує великих грошових коштів, постійні зміни в законодавстві, невизначеність з цінами на енергоносії в періоді, який перевищує 6 місяців, для визначення прогнозованої собівартості продукції та можливих цін реалізації, непрогнозовані валютні коливання.

Досвід персоналу, кваліфіковане управління, відповідна виробнича і дослідна база, використання натуральної рослинної сировини дають можливість виробляти високоякісну екологічно-чисту продукцію, що користується великим попитом у населення та лікувальних закладах.

Для фінансово-господарської характеристики ПрАТ «Біолік» наведемо основні показники його діяльності у таблиці 2.1.

Дані таблиці 2.1 свідчать про те, що розмір капіталу товариства протягом аналізованого періоду стійко зростає. Так, станом на кінець 2016 року капітал становив 33746 тис. грн. В 2017 році порівняно з 2016 роком його обсяг збільшився на 11068 тис. грн., або на 32,8%, а в 2018 році проти 2017 року – виріс ще на 8519 тис. грн., або на 19,0%, і склав на кінець звітного року 53333 тис. грн. Слід відмітити, що рівномірний приріст капіталу був забезпечений суттєвим рівномірним збільшення позикового капіталу.

Щодо власного капіталу підприємства, то протягом 2016-2018 років прослідковується тенденція до його поступового скорочення. Так, у 2016-2017 роках його обсяг зменшився на 0,06%, а у 2017-2018 роках – на 16,4%.

Таблиця 2.1 – Основні показники фінансово-господарської діяльності ПрАТ «Біолік» за 2016-2018 роки

Показник	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Відхилення (+;-) показників 2017 року від 2016 року		Відхилення (+;-) показників 2018 року від 2017 року	
				абсолютне	відносне	абсолютне	відносне
1	2	3	4	5	6	7	8
1. Капітал станом на кінець року, тис. грн.:	33746	44814	53333	11068	32,8	8519	19,0
в т.ч. 1.1. власний капітал:	22013	21999	18384	-14	-0,06	-3615	-16,4
1.1.1 власний оборотний капітал	-3308	-4522	-8246	-1214	-	-3724	-
1.1.2. нерозподілений прибуток (непокриті збитки)	7847	7833	4218	-14	-0,2	-3615	-46,2
1.2. позиковий капітал:	11733	22815	34949	11082	94,5	12134	53,2
в т.ч. 1.2.1. довгостроковий позиковий капітал;	166	-	-	-166	-	-	-
1.2.2. короткостроковий позиковий капітал	11567	22815	34949	11248	97,2	12134	53,2
2. Майно станом на кінець року, тис. грн.:	33746	44814	53333	11068	32,8	8519	19,0
2.1. необоротні активи;	25321	26521	26630	1200	4,7	109	0,4
2.2. оборотні активи:	8425	18293	26703	9868	117,1	8410	46,0
2.2.1. запаси;	4431	13803	19422	9372	211,5	5619	40,7
2.2.2. кошти у розрахунках;	2658	4489	7279	1831	68,9	2790	62,2
2.2.3. грошові кошти	1336	1	2	-1335	-99,9	1	100,0

Продовження таблиці 2.1

1	2	3	4	5	6	7	8
3. Економічні показники							
3.1. Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції, тис. грн.;	24380	37915	41444	13535	55,5	3529	9,3
3.2. Собівартість реалізованої продукції, тис. грн.;	21347	34798	41106	13451	63,0	6308	18,1
3.3. Чистий прибуток (збиток), тис. грн.;	480	184	(2713)	-296	-61,7	-2897	-1574,5
4. Трудові ресурси							
4.1. Середньоспискова чисельність робітників, осіб	78	87	91	9	11,5	4	4,6
4.2 Фонд оплати праці, тис. грн.	2676	3903	4886	1227	45,9	983	25,2
4.3. Середньомісячна заробітна плата, грн.	2859	3739	4474	880	30,8	735	19,7
4.4. Продуктивність праці, тис. грн. / осіб	312,6	435,8	455,4	123,2	39,4	19,6	4,5
5. Фінансові показники							
5.1. Коефіцієнт фінансової незалежності (автономії)	0,652	0,491	0,345	-0,161	-24,7	-0,146	-29,7
5.2. Коефіцієнт мобільності активів	0,250	0,408	0,501	0,158	63,2	0,093	22,8
5.3 Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,116	0,00004	0,00006	-0,11596	-100,0	0,00002	50,0
5.4 Коефіцієнт термінової ліквідності	0,345	0,197	0,208	-0,148	-42,9	0,011	5,6
5.5 Коефіцієнт загальної ліквідності	0,728	0,802	0,764	0,074	10,2	-0,038	-4,7

На негативну оцінку заслуговує нестача у підприємства власного оборотного капіталу, оскільки власний оборотний капітал є джерелом формування операційних активів, використання яких генерує отримання чистого прибутку, яка протягом досліджуваного періоду збільшилася з 3308 тис. грн. до 4522 тис. грн., а потім досягла 8246 тис. грн. відповідно по роках, що наочно ілюструє рисунок 2.1.

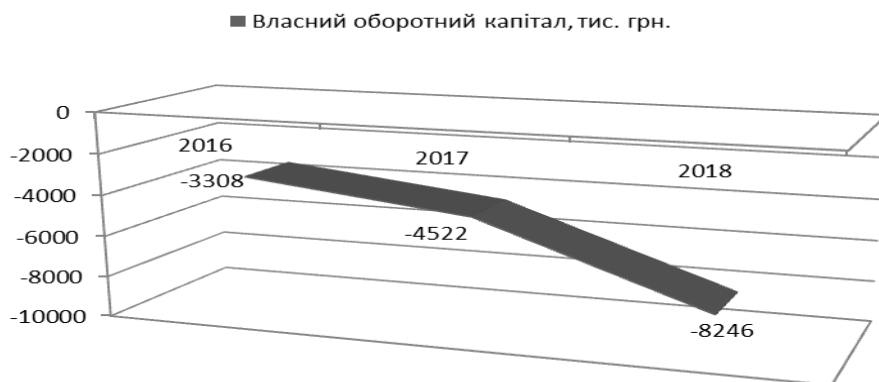

Рисунок – 2.1. Показники динаміки власного оборотного капіталу ПрАТ «Біолік» за 2016-2018 роки, тис. грн.

Позитивним моментом у фінансово-господарській діяльності підприємства є наявність нерозподіленого прибутку, хоча його величина скоротилась на 14 тис. грн. у 2017 році відносно 2016 року, та суттєво скоротилась ще на 3615 тис. грн. у 2018 році відносно 2017 року.

В свою чергу, позиковий капітал товариства рівномірно зростає. Його розмір у 2016-2017 роках значно збільшився на 94,5% (на 11082 тис. грн.), а у 2017-2018 роках – ще на 53,2% (на 12134 тис. грн.), зокрема, за рахунок рівномірного зростання короткострокового капіталу.

Так, обсяг короткострокового капіталу на протязі трьох років збільшився на 202,1 %.

Щодо довгострокового капіталу, то він був в наявності у підприємства тільки у 2016 році та становив 166 тис. грн.

Наочно динаміку власного і позикового капіталу ПрАТ «Біолік» наведено на рисунку 2.2.

Рисунок 2.2 – Показники динаміки власного і позикового капіталу ПрАТ «Біолік» у 2016-2018 роках, тис. грн.

Стосовно майна ПрАТ «Біолік», то за період, що аналізується, наявна стала тенденція росту його величини. Так, величина майна протягом 2016-2017 років зросла з 33746 тис. грн. до 44814 тис. грн. (на 32,8%), а протягом 2017-2018 років – з 44814 тис. грн. до 53333 тис. грн. (на 19,0%). Стійка тенденція збільшення майна товариства пов'язана в основному з рівномірним зростання необоротних та оборотних активів.

Так, вартість необоротних активів за три роки зросла на 1309 тис. грн., а вартість оборотних активів підприємства – на 18278 тис. грн. Збільшення обсягу оборотних активів відбулося внаслідок рівномірного збільшення величини запасів та коштів у розрахунках.

Динаміку оборотних і необоротних активів підприємства представлено на рисунку 2.3.

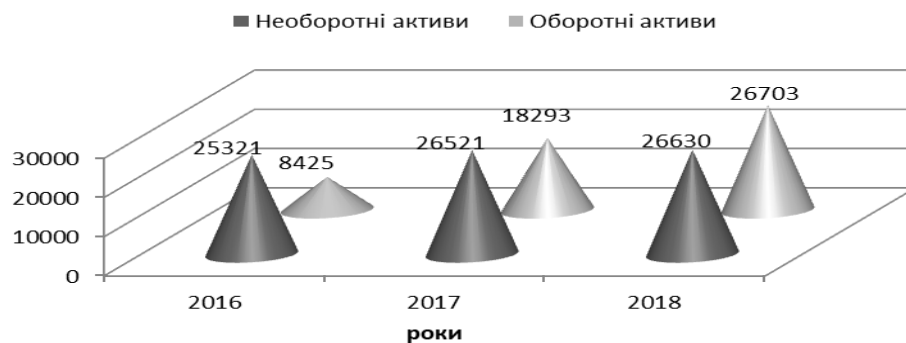

Рисунок 2.3 – Динаміка оборотних і необоротних активів ПрАТ «Біолік» у 2016-2018 роках, тис. грн.

Аналізуючи економічні показники діяльності товариства, варто зазначити, що чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) протягом досліджуваних років мав сталу тенденцію росту. Цей показник виріс у 2017 році порівняно з 2016 роком на 55,5% (13535 тис. грн.), а в 2018 році порівняно з 2017 роком – збільшився на 9,3% (3529 тис. грн.), що є наслідком збільшення обсягів реалізації.

Собівартість реалізованої продукції за аналізований період також рівномірно збільшувалася. Так, її розмір виріс з 21347 тис. грн. у 2016 році до 34798 тис. грн. у 2017 році та до 41106 тис. грн. у 2018 році.

Діяльність досліджуваного підприємства була прибутковою тільки у 2016 та у 2017 роках, а у 2018 році – товариство отримало чистий збиток у розмірі 2713 тис. грн.

Динаміку основних економічних показників зображує рисунок 2.4.

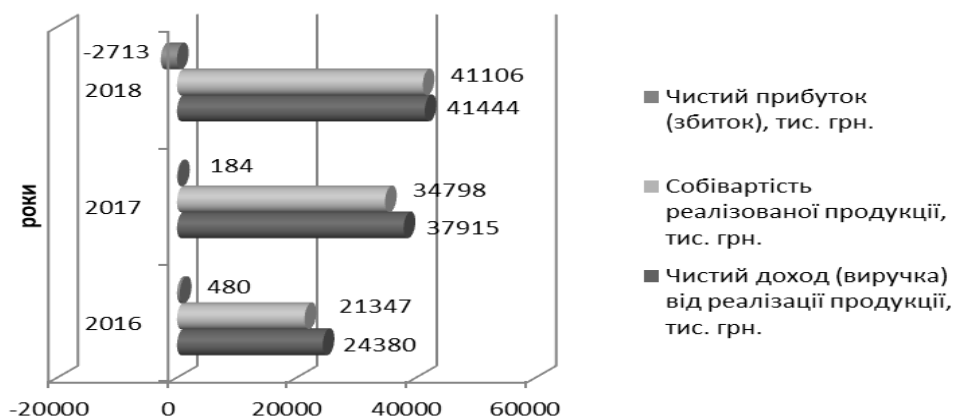

Рисунок 2.4 – Динаміка основних економічних показників ПрАТ «Біолік» у 2016-2018 роках, тис. грн.

Необхідно відмітити збільшення продуктивності праці протягом досліджуваного періоду з 312,6 тис. грн. до 455,4 тис. грн. при збільшенні середньооблікової чисельності працюючих з 78 осіб до 91 особи, збільшенні фонду оплати праці і середньомісячної заробітної плати.

Характеризуючи фінансові показники діяльності ПрАТ «Біолік», слід відмітити, що значення коефіцієнту фінансової незалежності було в межах

рекомендованого тільки у 2016 році, а у 2017-2018 роках – є значно нижчим за нормативне (більше 0,5), що оцінюється негативно та прослідковується тенденція до його подальшого зниження. Зниження цього показника за останні два роки вказує на зростання фінансової залежності підприємства від зовнішніх джерел фінансування. Так, у 2016 році коефіцієнт фінансової незалежності становив 0,652, це означає, що на 34,8% підприємство фінансується з зовнішніх джерел і на 65,2% – з внутрішніх; у 2017 році фінансування із зовнішніх джерел вже становить 50,9%, а з внутрішніх – 49,1%; у 2018 році з зовнішніх – 65,5%, з внутрішніх – 34,5%.

Коефіцієнт мобільності активів на протязі 2016-2017 років був нижче нормативу ($>0,5$), а у 2018 році досяг рекомендованого значення (0,501), що свідчить про те, що питома вага поточних активів у валюті балансу збільшується.

Значення коефіцієнта абсолютної ліквідності впродовж аналізованого періоду дорівнювало 0,116, 0,00004 та 0,00006 відповідно по роках, що оцінюється негативно. Це означає, що протягом аналізованого періоду підприємство має дуже незначну суму грошових коштів за рахунок яких не може негайно погасити найбільш термінові зобов'язання. Дане значення є набагато нижчим нормативного ($>0,2$) і сигналізує про великі проблеми ліквідності балансу.

Протягом досліджуваних років коефіцієнт термінової ліквідності не відповідав рекомендованому значенню та простежується тенденція до його зниження на кінець звітного періоду. Тобто, при нормативі 70-80% підприємство за рахунок наявних грошових коштів та очікуваних надходжень від дебіторів може розрахуватися з боргами короткострокового характеру: у 2016 році – на 34,5%, у 2017 році – на 19,7%, у 2018 році – на 20,8%.

Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття) у 2016-2018 роках не відповідав нормативу > 2 , хоча й відмічається тенденція незначного збільшення цього показника з 0,728 до 0,764. Це означає що підприємству не вистачає поточних активів, щоб розрахуватись із поточними зобов'язаннями.

Отже, проаналізувавши основні показники фінансово-господарської

діяльності ПрАТ «Біолік», можна зробити висновок, що в цілому діяльність за період з 2016 по 2018 рік була неефективною, адже товариство на кінець звітного періоду є збитковим. Зазначимо, що протягом досліджуваного періоду відбулося збільшення капіталу, майна підприємства та чистого доходу (виручки) від реалізації продукції. Позитивним моментом є наявність у товариства нерозподіленого прибутку, хоча його розмір поступово скорочується. Негативним моментом є настання власного оборотного капіталу, яка продовжує зростати. Щодо фінансових показників, то значення більшості з них не відповідають нормативним значенням та спостерігається подальше зниження деяких з них на кінець звітного періоду, також мають місце проблеми з ліквідністю та платоспроможністю.

2.2 Експрес-діагностика в системі антикризового управління підприємством

У функціонуванні будь-якої організації існує вірогідність настання кризи, яка зумовлюється не тільки помилками в стратегії управління, недостатньою увагою до проблем розвитку, а й такими об'єктивними чинниками як коливання ринкової кон'юнктури, періодична модернізація технології, зміни в організації виробництва, кадрові зміни або зміни факторів зовнішнього середовища функціонування підприємства, в тому числі – економічні та політичні [38].

Фінансова криза, яка має двоїстий характер (виступає і фактором, і наслідком змін на підприємстві, в тому числі тих, що пов'язані з кризовими та передкризовими явищами), є найбільш розповсюдженою і може спричинити припинення існування підприємства в цілому. Фінансова криза, якою охоплено багато національних підприємств, значною мірою зумовлена низьким рівнем менеджменту, зокрема відсутністю системного антикризового управління на підприємствах. Тому, розробка комплексу антикризових заходів на підприємстві набуває своєї актуальності, оскільки значна частина вітчизняних підприємств знаходяться або на межі банкрутства, або вже збанкрутували. За

таких умов потребує вирішення питання створення такої системи підтримки прийняття рішень на підприємстві, яка б дозволяла вчасно ідентифікувати стан господарюючого суб'єкта навіть за обмеженої інформації і наявності непрямих ознак посилення кризових тенденцій, а також створювати базу для прогнозування можливих наслідків кризи. Ці завдання вирішуються в процесі експрес-діагностики, яка є складовою частиною антикризового управління підприємством [46].

Експрес-діагностика є початковим етапом діагностичного процесу як такого, що починається з моніторингу показників та завершується встановленням симптомів кризових явищ. Експрес-діагностика фінансового стану грає важливу роль у з'ясуванні позитивної чи негативної оцінки діяльності підприємства. Як метод оцінки рівня фінансової безпеки підприємства вона є досить поверхневою та не дає повної картини фінансового стану суб'єкта господарювання. Але даний вид аналізу може використовуватись як метод попереднього етапу фінансового аналізу, адже дозволяє з'ясувати основні тенденції фінансово-господарської діяльності та визначити пріоритетні напрями її подальшої поглибленої оцінки.

Цілі експрес-діагностики ілюструє рисунок 2.5.

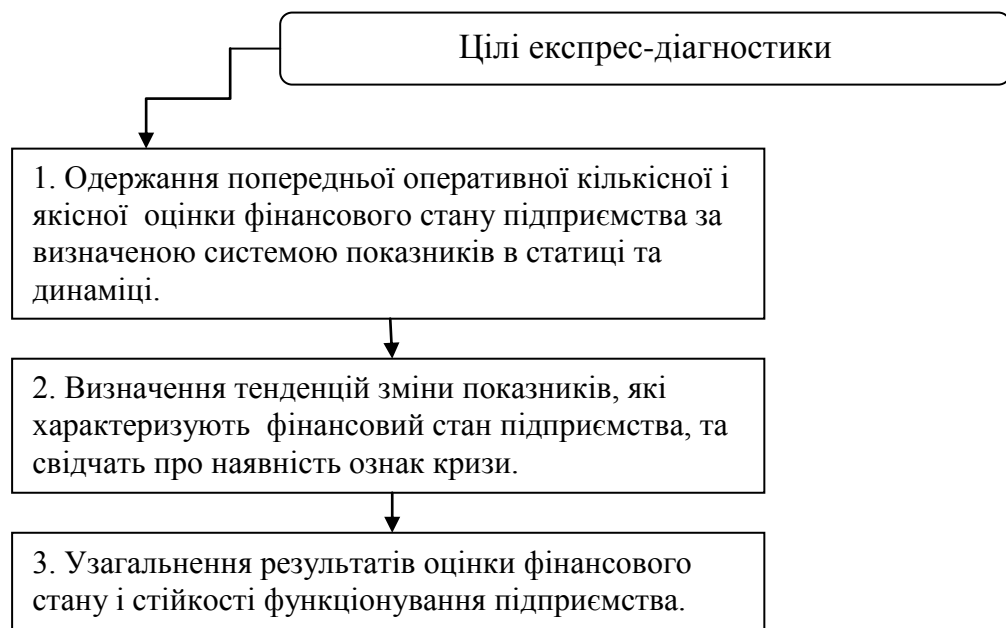

Рисунок 2.5 – Цілі експрес-діагностики підприємства

Джерело: розроблено автором на основі [43, 50]

Експрес-діагностика проводиться у декілька етапів:

- підготовчий – на даному етапі визначається доцільність здійснення діагностики фінансової звітності;
- попередній огляд – здійснюється ознайомлення з пояснювальною запискою до балансу з метою оцінки умов роботи у звітному періоді, визначення основних тенденцій показників діяльності та якісних змін в майновому та фінансовому стані;
- економічне читання і аналіз звітності – узагальнюється оцінка результатів діяльності підприємства [30].

Основний етап в експрес-діагностиці – третій, тобто економічне читання і аналіз звітності. Він передбачає попереднє загальне ознайомлення з результатами роботи підприємства і його фінансовим станом безпосередньо за бухгалтерським балансом, а також розрахунок коефіцієнтів, що характеризують фінансовий стан підприємства. Читання економічної звітності означає розуміння економічного змісту кожної статті звітності, характеру зміни сум по тій чи іншій статті і значення цих змін для економіки підприємства. Уміння читати звітність дає можливість на підставі вивчення сум по тій чи іншій статті отримати значний обсяг інформації про підприємство. Цей технічний прийом фінансового аналізу найбільше застосовується для експрес-аналізу (діагностики) стану підприємства [94].

Проведення експрес-діагностики доцільно організувати в певній послідовності, що наочно зображено на рисунку 2.6.

Найбільш повну і поглиблену інформацію про фінансовий стан підприємства та його динаміку можливо отримати за допомогою побудови на основі балансу підприємства порівняльного аналітичного балансу. Для того, щоб відобразити головні, суттєві риси фінансового стану підприємства, статті балансу агрегуються, а також доповнюються показниками динаміки, структури та структурної динаміки, які розраховані на підставі горизонтального і вертикального аналізу.

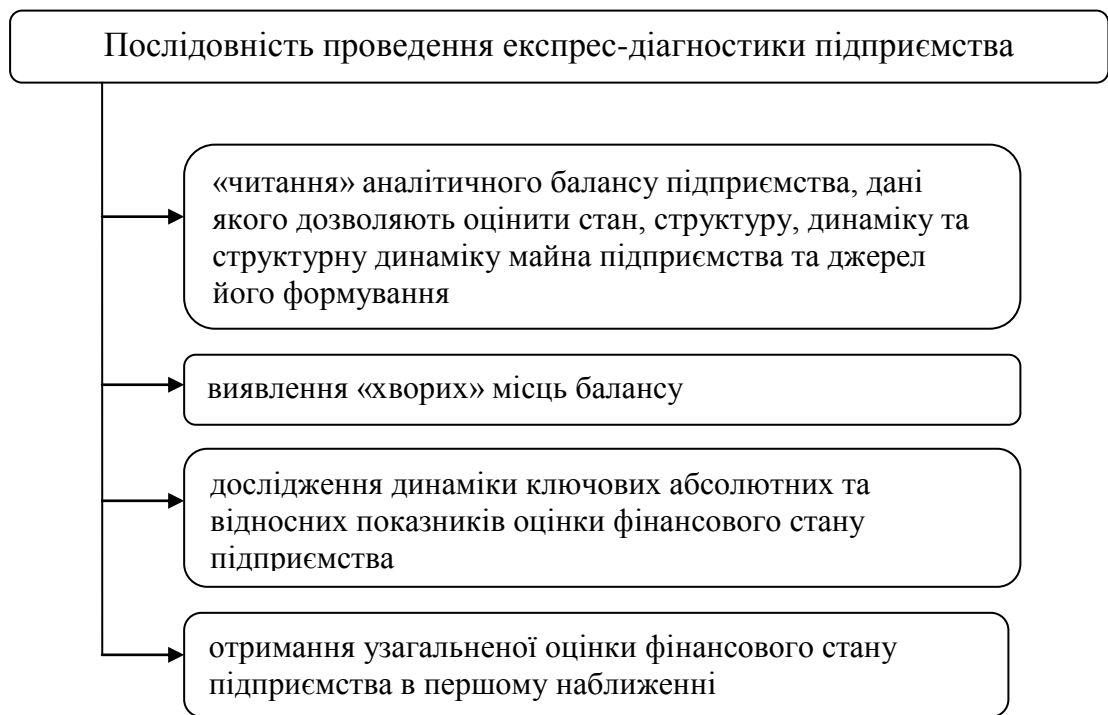

Рисунок 2.6 – Послідовність проведення експрес-діагностики підприємства [41]

Аналітичний баланс ПрАТ «Біолік» за 2016-2018 роки (станом на кінець року) наведено у таблиці 2.2.

Результати розрахунків за період, що аналізується, дають змогу зробити такі висновки. За 2016-2018 роки має місце нарощення обсягів майна підприємства. Так, в 2018 році в порівнянні з 2016 роком активи підприємства збільшились на 19587 тис. грн. і на кінець звітного періоду склали 53333 тис. грн.

Величина коштів, вкладених в оборотні активи, мала сталу тенденцію росту. Так, в 2017 році відносно 2016 року оборотні активи підприємства за обсягом суттєво збільшились на 117,1% (9868 тис. грн.), а в 2018 році відносно показника 2017 року – зросли ще на 46,0% (8410 тис. грн.). Це пояснюється стійким зростанням величини виробничих запасів та готової продукції в складі оборотних активів, а також величини дебіторської заборгованості за розрахунками, іншої поточної дебіторської заборгованості та інших оборотних активів.

Таблиця 2.2 – Аналітичний баланс ПрАТ «Біолік» за 2016-2018 роки (станом на кінець року)

Показник	2016 р.		2017 р.		2018 р.		Зміни у 2017 році в порівнянні з 2016 роком			Зміни у 2018 році в порівнянні з 2017 роком		
	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	сума, тис. грн.	питома вага, %	абсолютні тис. грн.	питомо ї ваги, п. п.	віднос- ні, %	абсолют ні тис. грн.	питомої ваги, п. п.	віднос- ні, %
<i>Актив</i>												
1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
1. Необоротні активи:	25321	75,0	26521	59,2	26630	49,9	1200	-15,8	4,7	109	-9,3	0,4
1.1. Незавершені капітальні інвестиції	1366	4,0	1306	2,9	2704	5,1	-60	-1,1	-4,4	1398	2,2	107,0
1.2. Основні засоби	23955	71,0	25215	56,3	23926	44,8	1260	-14,7	5,3	-1289	-11,5	-5,1
2. Оборотні активи:	8425	25,0	18293	40,8	26703	50,1	9868	15,8	117,1	8410	9,3	46,0
2.1. Запаси:	4431	13,1	13803	30,8	19422	36,4	9372	17,7	211,5	5619	5,6	40,7
2.1.1. Виробничі запаси	3645	10,8	10138	22,6	14614	27,4	6493	11,8	178,1	4476	4,8	44,2
2.1.2. Незавершене виробництво	45	0,1	-	-	-	-	-45	-0,1	-	-	-	-
2.1.3. Готова продукція	741	2,2	3665	8,2	4808	9,0	2924	6,0	394,6	1143	0,8	31,2
2.2. Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	108	0,3	157	0,4	19	-	49	0,1	45,4	-138	-0,4	-87,9
2.3. Дебіторська заборгованість за розрахунками	762	2,3	1831	4,1	3446	6,5	1069	1,8	140,3	1615	2,4	88,2
2.4. Інша поточна дебіторська заборгованість	1158	3,4	1420	3,2	1832	3,5	262	-0,2	22,6	412	0,3	29,0
2.5. Гроші та їх еквіваленти	1336	4,0	1	-	2	-	-1335	-4,0	-99,9	1	-	100,0
2.6. Витрати майбутніх періодів	-	-	-	-	344	0,6	-	-	-	344	0,6	-
2.7. Інші оборотні активи	630	1,9	1081	2,3	1638	3,1	451	0,4	71,6	557	0,8	51,5
Баланс	33746	100,0	44814	100,0	53333	100,0	11068	-	32,8	8519	-	19,0

Продовження таблиці 2.2

1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	11	12	13
<i>Пасив</i>												
1. Власний капітал	22013	65,2	21999	49,1	18384	34,5	-14	-16,1	-0,1	-3615	-14,6	-16,4
1.1. Зареєстрований (пайовий) капітал	14166	42,0	14166	31,6	14166	26,6	-	-10,4	-	-	-5,0	-
1.2. Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	7847	23,2	7833	17,5	4218	7,9	-14	-5,7	-0,2	-3615	-9,6	-46,2
2. Позиковий капітал	11733	34,8	22815	50,9	34949	65,5	11082	16,1	94,5	12134	14,6	53,2
2.1. Довгострокові зобов'язання і забезпечення	166	0,5	-	-	-	-	-166	-0,5	-	-	-	-
2.1.1. Довгострокові забезпечення	166	0,5	-	-	-	-	-166	-0,5	-	-	-	-
2.2. Поточні зобов'язання і забезпечення	11567	34,3	22815	50,9	34949	65,5	11248	16,6	97,2	12134	14,6	53,2
2.2.1. Короткострокові кредити банків	-	-	261	0,6	20	-	261	0,6	-	-241	-0,6	-92,3
2.2.2. Поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	861	2,6	6157	13,7	9315	17,5	5296	11,1	615,1	3158	3,8	51,3
2.2.3. Поточна кредиторська заборгованість за розрахунками	10088	29,9	16300	36,4	25431	47,6	6212	6,5	61,6	9131	11,2	56,0
2.2.4. Поточні забезпечення	-	-	-	-	142	0,3	-	-	-	142	0,3	-
2.2.5. Інші поточні зобов'язання	618	1,8	97	0,2	41	0,1	-521	-1,6	-84,3	-56	-0,1	-57,7
Баланс	33746	100,0	44814	100,0	53333	100,0	11068	-	32,8	8519	-	19,0

На позитивну оцінку заслуговує зменшення розміру дебіторської заборгованості підприємства за товари, роботи, послуги. Станом на кінець 2018 року її розмір склав 19 тис. грн. проти 108 тис. грн. в 2016 році та 157 тис. грн. в 2017 році.

Питома вага дебіторської заборгованості за розрахунками в складі оборотних активів протягом звітного періоду виросла з 2,3 п. п. до 4,1 п. п. та до 6,5 п. п. відповідно по роках. Схожу тенденцію мала й інша поточна дебіторська заборгованість, питома вага якої збільшилась з 3,4 п. п. у 2016 році до 3,5 п. п. у 2018 році.

Грошові кошти підприємства протягом періоду, що досліджується, мали нерівномірну тенденцію змін. Так, їх обсяг суттєво скоротився у 2016-2017 роках з 1336 тис. грн. до 1 тис. грн., а на кінець звітного року – трохи виріс до 2 тис. грн.

Витрати майбутніх періодів були в наявності у товариства тільки у 2018 році. Щодо інших оборотних активів, то їх величина збільшувалася рівномірно по роках з 630 тис. грн. до 1081 тис. грн. і досягла 1638 тис. грн. на кінець звітного періоду.

Обсяг необоротних активів підприємства протягом 2016-2018 років поступово збільшувався. Так, у 2016-2017 роках необоротні активи зросли на 1200 тис. грн. (4,7%). А у 2017-2018 роках – збільшилися на 109 тис. грн. (0,4%), що пов'язано зі зростанням в цей період вартості незавершених капітальних інвестицій.

Відбулись зміни також і в структурі майна товариства. Структура майна на кінець звітного періоду стала більш мобільною оскільки частка оборотних активів у майні зросла з 25,0 п. п. у 2016 році до 50,1 п. п. на кінець 2018 року.

Відповідно динаміці майна підприємства маємо динаміку його капіталу. Відмітимо зростання капіталу аналізованого підприємства у 2018 році відносно 2016 року на 19587 тис. грн.

Негативним явищем на підприємстві є зменшення розміру власного капіталу протягом аналізованих років. Наслідком такого явища є поступове

зменшення розміру нерозподіленого прибутку, що не дає товариству можливості здійснювати самофінансування та виконувати умови самоокупності виробництва. Так, власний капітал у 2017 році на відміну від показника 2016 року зменшився з 22013 тис. грн. до 21999 тис. грн., а його питома вага в складі капіталу зменшилась з 65,2 п. п. до 49,1 п. п. У 2018 році на відміну від 2017 року – знову скоротився з 21999 тис. грн. до 18384 тис. грн., а його питома вага – з 49,1 п. п. до 34,5 п. п.

Позиковий капітал займає основну частку у валюті балансу товариства. Станом на кінець періоду, що досліджується, його розмір становить 34949 тис. грн. або 65,5% від сукупного капіталу. Протягом всього звітного періоду позиковий капітал товариства мав стійку тенденцію збільшення. У 2017 році відносно 2016 року його розмір значно збільшився на 94,5% (11082 тис. грн.), а у 2018 році відносно показника 2017 року – виріс ще на 53,2% (12134 тис. грн.). Збільшення позикового капіталу відбулося за рахунок значного зростання протягом аналізованих років поточних зобов'язань і забезпечень.

Поточні зобов'язання і забезпечення підприємства збільшилися з 11567 тис. грн. у 2016 році до 22815 тис. грн. у 2017 році та до 34949 тис. грн. у 2018 році. Зростання поточних зобов'язань і забезпечень було спричинено значним зростанням розміру поточної кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги та поточної кредиторської заборгованості за розрахунками.

Питома вага довгострокових зобов'язань і забезпечень в складі позикового капіталу товариства була дуже незначною і становила лише 0,5 п. п. в 2016 році. В 2017-2018 роках довгострокові зобов'язання і забезпечення у товариства були відсутні.

Таким чином, за період з 2016 по 2018 роки відмічаємо наступні зміни у структурі активів та пасивів:

- спостерігається зростання обсягів майна підприємства;
- структура майна на кінець звітного періоду стала більш мобільною оскільки зросла частка оборотних активів у майні;

- зменшення дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги та зростання дебіторської заборгованості за розрахунками і іншої поточної дебіторської заборгованості;

- збільшення валюти балансу;

- неоптимальна структура капіталу, хоча підприємство має власний капітал для фінансування своєї діяльності. Станом на кінець 2018 року співвідношення між власним та позиковим капіталом становить 34,5% до 65,5%. Оптимальним вважають співвідношення 50% : 50%.

- має місце негативна тенденція до зменшення нерозподіленого прибутку;

- спостерігається зростання поточної кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги та поточної кредиторської заборгованості за розрахунками;

- значне перевищення кредиторської заборгованості над дебіторською.

Деяке перевищення кредиторської заборгованості проти дебіторської позитивно впливатиме на фінансовий стан підприємства. На думку аналітиків, якщо кредиторська заборгованість перевищує дебіторську, то підприємство раціонально використовує засоби, тобто тимчасово залучає в оборот засобів більше, ніж відволікає з обороту. Бухгалтери вважають, що кредиторську заборгованість підприємство зобов'язане погашати незалежно від стану дебіторської заборгованості [18].

Зменшення дебіторської заборгованості проти кредиторської може бути через погіршення стосунків з клієнтами, а саме – через зменшення кількості покупців продукції. У процесі господарської діяльності частіше кредиторська заборгованість перевищує дебіторську. Тому, аналізуючи стан дебіторської та кредиторської заборгованості, необхідно вивчити причини виникнення кожного виду заборгованості, враховуючи особливості діяльності та різні ситуації на підприємстві [11].

Діагностика кризового стану підприємства не може здійснюватись лише на основі читання фінансової звітності, тому обов'язковим є розрахунок

показників, які б характеризували найважливіші аспекти фінансово-господарської діяльності [38].

До них належать:

- показники структури капіталу (коефіцієнт автономії, коефіцієнт співвідношення власних і позичкових коштів, коефіцієнт забезпечення власними коштами, коефіцієнт маневреності);
- стану оборотних активів та основного капіталу (частка основних засобів в активах підприємства, сума зносу основних засобів, коефіцієнт оновлення основних засобів, коефіцієнт вибуття тощо);
- оцінки дебіторської та кредиторської заборгованості (період обороту дебіторської та кредиторської заборгованості);
- показники платоспроможності підприємства (коефіцієнт загальної ліквідності, коефіцієнт швидкої ліквідності, коефіцієнт абсолютної ліквідності, загальний коефіцієнт оборотності грошових коштів тощо).

Для одержання загальної оцінки динаміки фінансового стану можливо зіставляти зміну підсумку балансу зі зміною фінансових результатів діяльності (виручкою від реалізації продукції, прибутком від реалізації, прибутком від фінансово-господарської діяльності), використовуючи форму фінансової звітності «Звіт про фінансові результати». При цьому обов'язково враховують так зване «золоте правило» економічного розвитку підприємства (2.1):

$$T_{np} > T_p > T_k > 100\% \quad (2.1)$$

де, T_{np} – темп росту прибутку до оподаткування, %;

T_p – темп росту обсягу реалізації, %;

T_k – темп росту авансованого капіталу, %.

Якщо вище зазначені умови виконуються, то це є свідченням того що:

- обсяг реалізації продукції зростає більш високими темпами ніж вкладений капітал, тобто, ресурси підприємства використовуються більш ефективно;

- прибуток підприємства збільшується більш інтенсивно, ніж обсяг реалізації, що свідчить про відносне зниження витрат виробництва;
- економічний потенціал підприємства зростає, оскільки всі темпи зміни показників більше за 100%.

Розглянемо показники ділової активності аналізованого підприємства в таблиці 2.3.

Таблиця 2.3 – Показники ділової активності ПрАТ «Біолік» за 2016-2018 роки, тис. грн.

Показники	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Відхилення (+,-)		Темп змін, %	
				2017 р. від 2016 р.	2018 р. від 2017 р.	2017 р./ 2016 р.	2018 р./ 2017 р.
Чистий дохід (виручка) від реалізації	24380	37915	41444	13535	3529	155,5	109,3
Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування	597	232	(2712)	-365	-2944	38,9	-1269,0
Середній розмір капіталу	33191	39280	49074	6089	9794	118,3	124,9

Так, у 2017 році проти показника 2016 року спостерігаємо зростання виручки від реалізації на 13535 тис. грн., а у 2018 році проти 2017 року – ще на 3529 тис. грн.

Можемо відмітити сталу тенденцію зростання середнього розміру капіталу протягом періоду, що аналізується. У 2016-2017 роках його розмір виріс на 118,3%, а у 2017-2018 роках – на 124,9%.

У 2016 та у 2017 роках підприємство отримало прибуток від звичайної діяльності до оподаткування в розмірі 597 тис. грн. та 232 тис. грн. А у 2018 році товариство працювало збитково, отримавши негативний фінансовий результат в розмірі 2712 тис. грн.

Отже, співвідношення між вищезазначеними показниками діяльності підприємства матимуть наступний вигляд:

у 2017 році – $38,9 > 155,5 > 118,3 > 100,0$

у 2018 році – $(1269,0) > 109,3 > 124,9 > 100,0$

Можемо констатувати у 2017-2018 роках невиконання «золотого правила» економічного розвитку досліджуваного підприємства, адже діяльність була неефективною. У 2017 році прибуток підприємства збільшувався менш інтенсивно, ніж обсяг реалізації продукції, що свідчить про збільшення витрат виробництва. А у 2018 році обсяг реалізації продукції зростає менш високими темпами ніж вкладений капітал і підприємство отримало збиток. Таким чином має місце неефективне використання ресурсів та зниження економічного потенціалу підприємства.

Отже, здійснивши експрес-діагностику фінансового стану ПрАТ «Біолік» можемо стверджувати, що фінансова стійкість підприємства на кінець звітного періоду порушена. Аналітичний баланс підприємства не можна вважати позитивним, оскільки в балансі є «негативні» статті: власний капітал та нерозподілений прибуток зменшуються, зростає поточна кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги, поточна кредиторська заборгованість за розрахунками, структура капіталу не є оптимальною. Остаточні висновки щодо аналізованого підприємства можна зробити, провівши дослідження ключових параметрів його фінансового стану в динаміці, що буде проведено у наступному питанні.

2.3 Дослідження ключових параметрів фінансового стану підприємства в динаміці

У сучасних умовах пошук можливостей зміцнення фінансового стану та підвищення фінансової стійкості стає пріоритетним завданням господарюючих суб'єктів, вирішенню якого має сприяти комплексний системний аналіз діяльності підприємства.

Всі суб'єкти господарської діяльності, які здійснюють свою діяльність на принципах комерційних розрахунків в умовах сучасної економіки, повинні

володіти методикою оцінки фінансового стану підприємства з метою оперативного управління активами і пасивами, досягнення високих кінцевих результатів, забезпечення стабільності і належного іміджу підприємства [43].

Основною метою аналізу показників ліквідності, платоспроможності, фінансової стійкості, та ділової активності є отримання певної кількості ключових параметрів, які дають об'єктивну і точну картину фінансового стану підприємства, його прибутків і збитків, змін у структурі активів і пасивів, у розрахунках з дебіторами та кредиторами. При цьому в оцінюванні поточного фінансового стану підприємства особливу роль відіграє його прогноз на найближчу та більш віддалену перспективу, тобто очікувані параметри фінансового стану [88].

Фінансовий стан підприємства з позиції короткострокової перспективи оцінюється показниками ліквідності. Ліквідність суб'єкта господарювання – це здатність швидко перетворювати оборотні активи в грошові кошти з метою погашення поточних зобов'язань як у міру надходження термінів їх сплати, так і прострочених боргів.

Аналіз показників ліквідності дозволяє виявити найважливіші аспекти і слабкі позиції в діяльності суб'єкта господарювання та показує, за якими напрямками потрібно проводити таку роботу, аби домогтись поліпшення фінансового стану підприємства [53].

Основне завдання аналізу ліквідності балансу – перевірити синхронність надходження і витрачання фінансових ресурсів, виявити здатність підприємства розраховуватися за зобов'язаннями власним майном у визначені періоди часу.

Аналіз ліквідності балансу полягає у порівнянні засобів (актив балансу), які згруповані за ступенем їх ліквідності і розміщені у порядку убутання (зменшення) їх ліквідності, із зобов'язаннями (пасив балансу), які згруповані за строками їх погашення та розміщені у порядку зростання термінів. Баланси ліквідності за декілька періодів, років дають можливість виявити тенденції зміни фінансового стану підприємства [13].

Позитивним є – збільшення високо-, середньо-, низьколіквідних активів, негативним є збільшення найбільш строкових зобов'язань, короткострокових і довгострокових зобов'язань.

Баланс вважають ліквідним, якщо виконуються наступні умови (2.2):

$$A_1 \geq P_1; A_2 \geq P_2; A_3 \geq P_3; A_4 \leq P_4 \quad (2.2)$$

де A_1 – найбільш ліквідні активи;

A_2 – середньо ліквідні активи;

A_3 – низько ліквідні активи;

A_4 – важко ліквідні активи;

P_1 – поточні зобов'язання за розрахунками;

P_2 – короткострокові кредити банків і позики;

P_3 – довгострокові зобов'язання;

P_4 – постійні пасиви.

Виконання перших трьох умов свідчить про те, що поточні активи підприємства ($A_1+A_2+A_3$) перевищують його зовнішні зобов'язання ($P_1+P_2+P_3$), тобто воно має власний оборотний капітал, який при ефективному використанні забезпечує належну фінансову сталість.

Аналіз ліквідності балансу товариства проведемо в таблиці 2.4.

Наведені баланси ПрАТ «Біолік» (таблиця 2.4) на вказані дати не є абсолютно ліквідними, ліквідність підприємства порушена.

У 2016-2018 роках не виконується перша умова ліквідності балансу $A_1 > P_1$. Підприємство не має достатньої суми наявних грошових коштів для розрахунків з кредиторами. Нестача найбільш ліквідних активів для покриття найбільш термінових зобов'язань склала на кінець 2016 року 10231 тис. грн., на кінець 2017 року – 22553 тис. грн., а на кінець 2018 року – 34927 тис. грн.

Таблиця 2.4 – Показники ліквідності балансу ПрАТ «Біолік» за 2016-2018 роки

Активи	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Пасиви	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Надлишок (+), нестача (-) платіжних коштів		
								2016 рік	2017 рік	2018 рік
A1 (абсолютно ліквідні активи)	1336	1	2	П1 (кредиторська заборгованість)	11567	22554	34929	-10231 $A1 \leq P1$	-22553 $A1 \leq P1$	-34927 $A1 \leq P1$
A2 (середньо ліквідні активи)	2658	4489	7279	П2 (короткострокові кредити)	-	261	20	2658 $A2 \geq P2$	4228 $A2 \geq P2$	7259 $A2 \geq P2$
A3 (повільно ліквідні активи)	4431	13803	19422	П3 (довгострокові зобов'язання)	166	-	-	4265 $A3 \geq P3$	13803 $A3 \geq P3$	19422 $A3 \geq P3$
A4 (важко ліквідні активи)	25321	26521	26630	П4 (власний капітал)	22013	21999	18384	3308 $A4 \geq P4$	4522 $A4 \geq P4$	8246 $A4 \geq P4$
Баланс	33746	44814	53333	Баланс	33746	44814	53333	x	x	x

Ліквідною є друга і третя група активів протягом усього аналізованого періоду. Однак, слід зазначити, що товариство користується послугами установ банків щодо отримання кредитів, має заборгованість за короткостроковими кредитами, але не має – за довгостроковими. Тому вважаємо виконання другого і третього співвідношення умовним.

Неліквідною є четверта група активів ($A_4 \leq P_4$). Відмічаємо недостатність власного капіталу як для формування важко ліквідних активів, так і оборотних активів. Впродовж аналізованого періоду підприємство мало дефіцит власного оборотного капіталу, який на протязі 3-х років збільшувався.

Для ефективного вимірювання ліквідності застосовується відповідна система коефіцієнтів, які відображають співвідношення статей балансу та інших видів фінансової звітності. Кожна група фінансових показників має певну аналітичну цінність, оскільки показники ліквідності характеризують фінансові можливості підприємства по погашенню заборгованостей. Але, зазначимо, що коефіцієнти ліквідності не можуть виступати точними індикаторами фінансового стану підприємства. Вони відображають ліквідність лише на дату складання балансу і не враховують сплату боргів [15].

Коефіцієнт абсолютної ліквідності характеризується відношенням грошових коштів та короткострокових цінних паперів до поточних зобов'язань. А саме, дозволяє визначити частку короткострокових зобов'язань, що підприємство може погасити найближчим часом, не чекаючи оплати дебіторської заборгованості й реалізації інших активів. На практиці значення даного коефіцієнта бувають значно нижчі, і за цим показником не можна відразу робити негативні висновки про можливості підприємства негайно погасити свої борги, тому що малоімовірно, щоб всі кредитори підприємства одночасно пред'явили б йому свої вимоги. У той же час, занадто високе значення показника абсолютної ліквідності свідчить про нераціональне використання фінансових ресурсів [45].

Коефіцієнт термінової (швидкої) ліквідності показує, чи спроможне підприємство у разі падіння обсягів реалізації покрити свої зобов'язання перед

кредиторами і обчислюється як відношення високоліквідних активів до поточних зобов'язань. Ліквідність коштів вкладених у дебіторську заборгованість залежить від швидкості платіжного документообороту в банках, своєчасності оформлення банківських документів, термінів надання комерційних кредитів окремим покупцям та їх платоспроможності. Якщо коефіцієнт термінової ліквідності більше 1, то підприємство має низький фінансовий ризик, а значить потенційні можливості для залучення додаткових фінансових ресурсів [52].

Коефіцієнт загальної ліквідності (покриття) характеризує здатність підприємства забезпечити свої короткострокові зобов'язання з найбільш легко реалізованої частини активів – оборотних коштів. Цей коефіцієнт дає найбільш загальну оцінку ліквідності активів. Оскільки поточні зобов'язання підприємства погашаються в основному за рахунок поточних активів, для забезпечення нормального рівня ліквідності необхідно, щоб вартість поточних активів перевищувала суму поточних зобов'язань. Нормативним вважається значення цього коефіцієнта більше 2. При значенні коефіцієнта менше 2, платоспроможність підприємства незначна, а значить існує фінансовий ризик, як для самого підприємства, так і для його партнерів. Низький рівень ліквідності, як правило, свідчить про ускладнення збуту продукції, або ж погану організацію матеріально-технічного забезпечення. При надто високому коефіцієнті ліквідності виникають сумніви щодо ефективності використання оборотних активів підприємства [69].

Показники платоспроможності досліджуваного підприємства наведено в таблиці 2.5.

Аналіз показників платоспроможності підприємства вказує, що суб'єкт дослідження не є платоспроможним. Так, у 2016-2018 роках показник абсолютної ліквідності дорівнював 0,116, 0,00004 та 0,00006 відповідно по роках. Підприємство не може негайно за рахунок наявних грошових коштів погасити найбільш термінові зобов'язання. Це є негативним моментом в діяльності товариства, адже низький рівень абсолютної ліквідності показує неспроможність розрахуватися за поточними боргами через відсутність значної суми готівки в касі чи на поточному рахунку.

Таблиця 2.5 – Показники платоспроможності ПрАТ «Біолік» за 2016-2018 роки

Показники	Нормативне значення	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Відхилення (+,-)		у % до:	
					2017 р. від 2016 р.	2018 р. від 2017 р.	2017 р. / 2016 р.	2018 р. / 2017 р.
1.Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2-0,3	0,116	0,00004	0,00006	-0,11596	0,00002	-100,0	50,0
2.Коефіцієнт термінової ліквідності	0,7-0,8	0,345	0,197	0,208	-0,148	0,011	-42,9	5,6
3.Коефіцієнт загальної ліквідності	2,0-2,5	0,728	0,802	0,764	0,074	-0,038	10,2	-4,7
4.Коефіцієнт співвідношення кредиторської і дебіторської заборгованості	-	5,704	6,618	6,567	0,914	-0,051	16,0	-0,8
5.Коефіцієнт мобільності активів	>0,5	0,250	0,408	0,501	0,158	0,093	63,2	22,8
6.Коефіцієнт співвідношення активів	>1	0,333	0,690	1,003	0,357	0,313	107,2	45,4

У той же час, при нормативі 70-80% підприємство за рахунок наявних грошових коштів та очікуваних надходжень від дебіторів може розрахуватися з боргами короткострокового характеру на 34,5% у 2016 році, лише на 19,7% у 2017 році та на 20,8% у 2018 році.

Нижчим від рекомендованого значення є коефіцієнт загальної ліквідності, що оцінюється негативно. Адже, загальний коефіцієнт покриття – це найбільш узагальнюючий показник платоспроможності, який визначається відношенням усіх оборотних активів підприємства до суми поточних зобов'язань. В 2016 році на кожну гривню поточних зобов'язань припадало 0,72 грн. оборотних активів, у 2017 році – 0,80 грн., а у 2018 році – 0,76 грн.

Коефіцієнт співвідношення кредиторської та дебіторської заборгованості показує, що у 2016 році підприємство на 1 грн. дебіторської заборгованості залучало 5,70 грн. кредиторської, у 2017 році – 6,61 грн., у 2018 році – 6,56 грн.

Позитивним моментом у діяльності товариства є вищі від нормативних, на кінець аналізованого періоду, значення коефіцієнта мобільності активів та коефіцієнта співвідношення активів, що підтверджує факт достатності у звітному році власних джерел фінансування для формування оборотних активів, а також прослідковується стійка тенденція до зростання цих показників.

У вузькому розумінні платоспроможність означає здатність підприємства розрахуватися з кредиторами негайно, в день настання строку платежів, тобто йдеться про постійну наявність у нього в необхідних розмірах платіжних засобів, або активів, які можуть бути негайно перетворені в платіжні засоби. Вважається, що у підприємства на рахунках повинен бути залишок грошових коштів, який дорівнює різниці між кредиторською заборгованістю усіх видів і поточною дебіторською заборгованістю на користь підприємства, за один і той же період.

Тож, при співставленні даних сум на кінець 2018 року отримаємо:

$$34787 - 5297 = 29490 > 2$$

Тобто, як ми бачимо, за рахунок коштів, що є на рахунку підприємства різниця між кредиторською і дебіторською заборгованістю повністю не покривається, що свідчить про низький рівень платоспроможності.

Таким чином, аналіз показників ліквідності і платоспроможності показав, що протягом досліджуваного періоду ПрАТ «Біолік» має фінансові труднощі із забезпеченням належного рівня платоспроможності. Баланси підприємства протягом 2016-2018 років не є абсолютно ліквідними, підприємству не вистачає наявних грошових коштів для розрахунків з кредиторами. Більшість з розрахованих відносних показників платоспроможності є значно нижчими за нормативні. За досліджуваний період поточні активи не покривають поточні

зобов'язання, підприємство не в змозі погасити заборгованість за рахунок власних запасів, збільшується заборгованість підприємства перед кредиторами.

В умовах сьогодення кожен суб'єкт господарювання прагне підтримувати свій стійкий фінансовий стан задля розвитку підприємства та позитивної динаміки його фінансово-економічних показників.

Аналіз фінансової стійкості підприємства є найважливішим етапом оцінки його діяльності і фінансово-економічного благополуччя, який відображає результати його поточного, інвестиційного і фінансового розвитку, містить необхідну інформацію для інвесторів, а також характеризує здатність підприємства відповідати за своїми боргами і зобов'язаннями та нарощувати свій економічний потенціал. Аналіз фінансової стійкості дає змогу зробити оцінку діяльності підприємства з погляду стабільного і конкурентоздатного положення на ринку [6].

Оцінка фінансової стійкості передбачає розрахунок ряду відносних коефіцієнтів. Оцінка комплексу коефіцієнтів фінансової стійкості дає змогу визначити фактори, які впливають на неї, що дозволяє вжити певних заходів для покращення фінансового стану підприємства, зменшення його залежності від зовнішніх фінансових ресурсів і забезпечення платоспроможності в довгострокову періоді [13].

Порівняльними показниками темпів фінансової незалежності є фінансові показники, які розраховуються за співвідношенням балансу між показниками активів і зобов'язань. Аналіз співвідношень здійснюється шляхом порівняння їх значимості до стандартів і вивчення їх динаміки протягом декількох років. Позитивні значення показників фінансової стійкості є підґрунтям для нормального функціонування підприємства і поступового зростання їх економічного потенціалу [3]. Цей етап аналізу має велике значення для управління фінансовою стабільністю на підприємстві.

Аналіз показників фінансової стійкості ПрАТ «Біолік» проведемо в таблиці 2.6.

Таблиця 2.6 – Динаміка показників фінансової стійкості ПрАТ «Біолік» за 2016-2018 рр. (станом на кінець року)

Показники	Нормативне значення	Роки			Відхилення (+;-) показника	
		2016 рік	2017 рік	2018 рік	2017 року проти 2016 року	2018 року проти 2017 року
1.Коефіцієнт автономії	0,5-0,6	0,652	0,491	0,345	-0,161	-0,146
2.Коефіцієнт фінансової залежності	<2,0	1,533	2,037	2,901	0,504	0,864
3.Коефіцієнт фінансового ризику	<1,0	0,533	1,037	1,901	0,504	0,864
4.Коефіцієнт фінансової стійкості (I)	-	0,657	0,491	0,345	-0,166	-0,146
5.Коефіцієнт фінансової стійкості (II)	≥1,0	1,876	0,964	0,526	-0,912	-0,438
6.Коефіцієнт забезпеченості оборотних активів	>0,5	-0,393	-0,247	-0,309	-0,146	-0,062
7.Коефіцієнт маневреності власного капіталу	≥ 0,5	-0,150	-0,206	-0,449	-0,056	-0,243

За даним таблиці 2.6 коефіцієнт автономії, який відображає рівень фінансової незалежності по відношенню до зовнішніх джерел фінансування, був у межах нормативного значення тільки у 2016 році, а у 2017-2018 роках – є значно меншим за рекомендоване та спостерігається тенденція до його подальшого зниження. Це означає, що підприємство на протязі аналізованого періоду має недостатньо внутрішніх джерел фінансування діяльності, що оцінюється негативно.

Значення коефіцієнта фінансової залежності також було оптимальним тільки у 2016 році, а протягом 2017-2018 років – почало поступово збільшуватися, що є свідчення того, що підприємство стає все більш залежним від зовнішніх джерел фінансування.

Аналогічна тенденція спостерігається щодо коефіцієнта фінансового ризику який за останні два роки так само не відповідав нормативному значенню < 1,0. Це свідчить про високий ступінь ризику несплати боргів і зумовлено перевищенням позикового капіталу над власним.

Коефіцієнт поточної фінансової стійкості показує, яка частина поточних зобов'язань може бути погашена власним капіталом. Протягом періоду, що аналізується, значення коефіцієнта фінансової стійкості на кінець звітного року не відповідало і було нижчим за рекомендоване.

Значною є нестача власного оборотного капіталу для покриття оборотних активів протягом 2016-2018 років, хоча й простежується тенденція до її незначного скорочення. Так, значення коефіцієнта забезпеченості оборотних активів становило (-0,393), (-0,247), (-0,309) відповідно по роках, а на кінець звітного періоду від'ємне значення цього показника трохи зменшилося на 0,084 п.п. Зазначимо, що досить небезпечним для підприємства є збільшення нестачі цього коефіцієнта. Такі зміни можуть призвести до необхідності залучення кредиторської заборгованості у фінансування діяльності підприємства і, в першу чергу, товарного характеру.

Про нераціональність розподілу та неефективність використання власного капіталу свідчать значення коефіцієнта маневреності власного капіталу яке також є від'ємним. При оптимальному значенні цього коефіцієнта більше за 0,5, станом на кінець 2016 року воно становить (-0,150), у 2017 році – (-0,206), а у 2018 році – (-0,449), що ще раз підтверджує зроблені нами висновки стосовно незадовільності структури майна та капіталу підприємства, а саме:

- на кінець 2018 року частка власного капіталу складає лише 34,5% (від валюти балансу);
- власний капітал тільки на 7,9% сформований за рахунок нерозподіленого прибутку.

Отже, розмір та тенденція зміни основних коефіцієнтів фінансової стійкості ПрАТ «Біолік» за 2016-2018 роки дозволяють зробити висновок про те, що фінансова стійкість підприємства порушена. Підприємство не є фінансово стійким та неефективно використовує фінансові ресурси, що пов'язано з відсутністю власного оборотного капіталу та збитковою діяльністю у 2018 році.

Слід пам'ятати, що в умовах ринкових відносин забезпечення фінансової

стійкості підприємства є однією з найбільш важливих проблем, оскільки недостатня фінансова стійкість може привести до неплатоспроможності і відсутності у підприємства коштів для розвитку. Тому можна сформулювати загальне правило для будь-якого підприємства – майбутні ділові партнери, у першу чергу, віддають перевагу підприємствам з високою часткою власного капіталу, з більшою фінансовою незалежністю, оскільки таке підприємство з більшою ймовірністю може погасити борги за рахунок власного капіталу. Власники ж підприємства віддають перевагу розумному зростанню в динаміці частки позикових коштів [38].

Важливого значення набуває ділова активність як одна з передумов забезпечення ефективності господарювання підприємства. Вона є досить широким поняттям та охоплює майже всі основні сфери діяльності суб'єктів господарювання. Саме достовірною та реальною оцінкою ділової активності може адекватно оцінити середовище, в якому функціонує підприємство, і його власні можливості, виявити напрями можливих змін, пристосувати свій бізнес до цих умов, максимально використавши вкладені у діяльність підприємства ресурси і наявні у них потенційні можливості [2].

Аналіз ділової активності містить в собі оцінку виконання плану за всіма видами показників діяльності; сукупність зусиль, спрямованих на зростання прибутковості підприємства та його інвестиційної привабливості; пошук можливих резервів підвищення ефективності виробництва; аналіз ефективності використання трудових, нематеріальних та фінансових ресурсів. Важливою складовою оцінки рівня ділової активності є оцінка основних показників та дослідження їх взаємозв'язку й взаємозалежності [80].

Розрахунок показників ділової активності ПрАТ «Біолік» наведено в таблиці 2.7.

Враховуючи показники ділової активності, розраховані у таблиці 2.6, можна зробити висновок про те, що ПрАТ «Біолік» на кінець звітного періоду має недостатній рівень ділової активності. На це вказує, перш за все, уповільнення оборотності капіталу підприємства у 2018 році порівняно з 2017 роком на 0,120 обороти.

Таблиця 2.7 – Показники ділової активності ПрАТ «Біолік» за 2016-2018

роки

Показники	2016 рік	2017 рік	2018 рік	Відхилення(+,-)	
				2017 року від 2016 року	2018 року від 2017 року
1.Чистий дохід (виручка) від реалізації товарів (робіт, послуг)	24380	37915	41444	13535	3529
2.Середній розмір капіталу	33191	39280	49074	6089	9794
3.Середній розмір власного капіталу	21773	22006	20100	233	-1906
4. Середній розмір власного оборотного капіталу	-3206	-3915	-6476	-709	-2561
5.Середній розмір дебіторської заборгованості	1660	2718	4353	1058	1635
6.Середній розмір запасів	5322	9117	16613	3795	7496
7.Середній розмір кредиторської заборгованості	11307	17061	28671	5754	11610
8.Чистий прибуток (збиток)	480	184	(2713)	-296	-2897
9.Власний капітал	22013	21999	18384	-14	-3615
10.Коефіцієнт оборотності капіталу (трансформації)	0,735	0,965	0,845	0,230	-0,120
11.Оборотність дебіторської заборгованості:					
11.1.Днів	24,5	25,8	37,8	1,3	12,0
11.2.Оборотів	14,7	13,9	9,5	-0,8	-4,4
12.Оборотність запасів:					
12.1.Днів	78,6	86,6	144,3	8,0	57,7
12.2.Оборотів	4,6	4,2	2,5	-0,4	-1,7
13.Тривалість операційного циклу, дні	103,1	112,4	182,1	9,3	69,7
14.Оборотність кредиторської заборгованості:					
14.1.Днів	167,0	162,0	249,0	-5,0	87,0
14.2.Оборотів	2,2	2,2	1,4	-	-0,8
15.Оборотність власного капіталу:					
15.1.Днів	321,5	208,9	174,6	-112,6	-34,3
15.2.Оборотів	1,1	1,7	2,1	0,6	0,4
16.Тривалість фінансового циклу, дні	-63,9	-49,6	-66,9	-14,3	-17,3
17.Період окупності власного капіталу	45,4	119,6	-	74,2	-119,6
18.Коефіцієнт сталості економічного росту	0,022	0,008	-	-0,014	-0,008

Це пояснюється неефективністю системи управління активами, що є

безпосереднім наслідком кризового явища, яке спіткало товариство у 2018 році.

Оборотність дебіторської заборгованості підприємства у 2016-2017 роках уповільнилась на 0,8 оборотів, а у 2017-2018 роках – уповільнилась ще на 4,4 обороти. Оборотність кредиторської заборгованості підприємства також уповільнилась протягом 2016-2018 років на 0,8 оборотів.

Уповільнення оборотності запасів протягом досліджуваного періоду на 0,4 обороти, а потім на 1,7 оборотів є свідченням погіршення ефективності використання запасів та однією з причин спаду ділової активності підприємства.

Протягом аналізованих років зросла тривалість операційного циклу ПрАТ «Біолік». Так, у 2016 році цей показник складав 103,1 дні, у 2017 році – 112,4 днів, а на кінець 2018 року відбулося його збільшення до 182,1 днів. Враховуючи попередні дані можна стверджувати, що загальне зростання тривалості операційного циклу товариства зумовлене збільшенням терміну інкасації дебіторської заборгованості.

Впродовж 2016-2018 років значення тривалості фінансового циклу підприємства є від’ємним. Якщо у 2016 році воно становило (-63,9) дні, у 2017 році – (-49,6) днів, то у 2018 році вже аж (-66,9) днів. І викликано це ростом поточних зобов’язань, дефіцитом власного оборотного капіталу та збитковою діяльністю товариства на кінець звітного року. Саме через несвоєчасність розрахунків з кредиторами тривалість фінансового циклу подовжилась на 17,3 дні на кінець аналізованого періоду.

Наявність значень показників «період окупності власного капіталу» та «коефіцієнт сталості економічного росту» у 2016 та 2017 роках пояснюється тим, що у зазначених роках діяльність ПрАТ «Біолік» була прибутковою. Відсутність значень цих показників у 2018 році пояснюється збитковою діяльністю та недоцільністю їх розрахунку за цих обставин.

Підводячи підсумок можна сказати, що на кінець звітного періоду рівень

ділової активності ПрАТ «Біолік» знизився. Основною причиною цього є погіршення позиції підприємства на відповідному сегменті ринку.

Таким чином, дослідження ключових параметрів фінансового стану підприємства в динаміці показало, що протягом досліджуваного періоду товариство має фінансові труднощі із забезпеченням належного рівня платоспроможності, низький рівень фінансової стійкості та ділової активності.

Висновки за розділом 2

Проведена діагностика фінансового стану ПрАТ «Біолік» дозволила зробити наступні висновки.

1. Проведений аналіз основних показників фінансово-господарської діяльності ПрАТ «Біолік» показав, що в цілому діяльність за період з 2016 по 2018 рік була неефективною, адже товариство на кінець звітного періоду є збитковим. Зазначимо, що протягом досліджуваного періоду відбулося збільшення капіталу, майна підприємства та чистого доходу (виручки) від реалізації продукції. Позитивним моментом є наявність у товариства нерозподіленого прибутку, хоча його розмір поступово скорочується. Негативним моментом є настання власного оборотного капіталу, яка продовжує зростати. Щодо фінансових показників, то значення більшості з них не відповідають нормативним значенням та спостерігається подальше зниження деяких з них на кінець звітного періоду, також мають місце проблеми з ліквідністю та платоспроможністю.

2. Експрес-діагностика в системі антикризового управління ПрАТ «Біолік» показала, що фінансова стійкість підприємства на кінець звітного періоду порушена. Аналітичний баланс підприємства не можна вважати позитивним, оскільки в балансі є «негативні» статті: власний капітал та нерозподілений прибуток зменшуються, зростає поточна кредиторська

заборгованість за товари, роботи, послуги, поточна кредиторська заборгованість за розрахунками, структура капіталу не є оптимальною.

3. Дослідження ключових параметрів фінансового стану підприємства в динаміці дає підстави стверджувати, що протягом досліджуваного періоду товариство має фінансові труднощі із забезпеченням належного рівня платоспроможності. Баланси підприємства протягом 2016-2018 років не є абсолютно ліквідними, підприємству не вистачає наявних грошових коштів для розрахунків з кредиторами. Більшість з розрахованих відносних показників платоспроможності є значно нижчими за нормативні. За досліджуваний період поточні активи не покривають поточні зобов'язання, підприємство не в змозі погасити заборгованість за рахунок власних запасів, збільшується заборгованість підприємства перед кредиторами. Розмір та тенденція зміни основних коефіцієнтів фінансової стійкості ПрАТ «Біолік» за 2016-2018 роки дозволяють зробити висновок про те, що фінансова стійкість підприємства порушена, підприємство не є фінансово стійким та неефективно використовує фінансові ресурси, рівень ділової активності на кінець звітного періоду знизився.

РОЗДІЛ 3

ПРОГНОЗУВАННЯ БАНКРУТСТВА ПрАТ «БІОЛІК» ТА ВИЗНАЧЕННЯ ШЛЯХІВ ЙОГО ЗАПОБІГАННЯ

3.1 Використання дискримінантного аналізу як інструменту прогнозування ймовірності банкрутства

Період радикальних економічних і політичних реформ економіки України характеризується високою часткою в ній хронічно збиткових і низькорентабельних підприємств із незадовільним фінансовим станом. Причому економічна ситуація продовжує погіршуватися, що спричиняє подальшу хвилю банкрутств навіть фінансово-стійких національних компаній і фірм, не кажучи вже про суб'єктів підприємницької діяльності, які й до цього перебували у критичному фінансовому становищі. Все це активізувало науково-прикладні дослідження, спрямовані на впровадження на вітчизняних підприємствах ефективної системи раннього попередження і реагування на загрозу критичної неплатоспроможності (банкрутства), ключовим завданням якої є своєчасне виявлення ознак майбутньої фінансової кризи, що може призвести до втрати ним ліквідності й платоспроможності та в подальшому до ліквідації суб'єкта господарювання через процедуру банкрутства, а саме – діагностика ймовірності банкрутства підприємства [33].

Діагностика ймовірності банкрутства – це своєчасне виявлення неплатоспроможності, збитковості, фінансової залежності від зовнішніх джерел фінансування, низької ділової активності [1].

Загальними вимогами до організації діагностики банкрутства є:

- ідентичність бази первинної інформації за окремими показниками;
- дотримання всіх технічних і організаційних параметрів проведення ранньої діагностики банкрутства (щомісячні дані і щоквартальні аналітичні звіти, зведені піврічні аналітичні записи);
- функціонування на основі принципу безперервності, який означає, що робота зі збору і оцінки інформації повинна проводитися на регулярній основі;

– доступність висновків і результатів про діяльність для всіх зацікавлених користувачів інформації [7].

Механізм діагностики ймовірності банкрутства підприємства представлено на рисунку 3.1.

Рисунок 3.1 – Механізм діагностики ймовірності банкрутства підприємства

Джерело: обгрунтовано автором на основі [21, 33]

У світовій практиці одним з найбільш розповсюджених методів, який застосовують для визначення інтегрального показника ймовірності банкрутства, є метод дискримінантного аналізу. Він базується на емпіричному

дослідженні фінансових показників значної кількості підприємств, певна частка яких збанкрутіла, а решта – успішно функціонує в умовах ринкового середовища [90]. З позицій теорії і практики розмежовують два види дискримінантного аналізу: однофакторний і багатфакторний.

Суть дискримінантного аналізу зводиться до того, що за допомогою набору методів і прийомів математичної статистики виводять оптимальну дискримінантну функцію, яка відображає залежність однієї пояснювальної змінної від багатьох пояснювальних змінних. У ході побудови вказаної функції для кожного з підібраних показників (пояснювальних змінних) визначається вага, величина якої характеризує різну силу їхнього впливу на значення пояснювальної змінної. З допомогою виведеної дискримінантної функції обчислюють інтегральний (узагальнюючий) індикатор для конкретного суб'єкта підприємництва, який дає змогу з певною мірою вірогідності прогнозувати його банкрутство.

В 1968 р. Едуард Альтман розробив за допомогою апарату мультиплікативного дискримінантного аналізу індекс кредитоспроможності (Z-рахунок), який дозволяє виділити серед господарюючих суб'єктів потенційних банкрутів [27]. Це дозволило економісту виявити 5 основних показників і визначити їх вагові значення від яких залежить визначення ймовірності банкрутства. У процесі розрахунку п'ять факторів (коефіцієнтів) найбільш повно можуть охарактеризувати фінансовий потенціал підприємства. Значною перевагою даної моделі є можливість визначити наявність кризи на її ранніх етапах. У загальному вигляді індекс має вигляд (3.1):

$$Z = 0,717X_1 + 0,847X_2 + 3,107X_3 + 0,42X_4 + 0,998X_5 \quad (3.1)$$

де X_1 – середньорічна величина власних оборотних активів/середньорічна вартість активів;

X_2 – чистий прибуток (збиток)/середньорічна вартість активів;

X_3 – прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування/середньорічна вартість активів;

X_4 – середньорічна вартість власного капіталу/середньорічна величина зобов'язань;

X_5 – чистий дохід (виручка) від реалізації/середньорічна вартість активів.

Для українських підприємств якщо $Z < 1,23$ – підприємство визнається банкрутом; при значенні Z в діапазоні $1,23 < Z < 2,89$ – ситуація невизначена; значення $Z > 2,89$ притаманне стабільним і фінансово-стійким компаніям.

Вихідні дані для розрахунку наведено в таблиці 3.1.

Таблиця 3.1 – Показники для побудови багатфакторних моделей визначення ймовірності банкрутства ПрАТ «Біолік» за 2016-2018 роки

Показники	2016 рік	2017 рік	2018 рік
Середньорічна вартість активів	33191	39280	49074
Середньорічна вартість необоротних активів	24979	25921	26576
Середньорічна вартість оборотних активів	8212	13359	22498
Середньорічна величина власних оборотних коштів	-3206	-3915	-6476
Середньорічна величина виробничих запасів	4849	6892	12376
Середньорічна величина дебіторської заборгованості	1660	2718	4353
Середньорічна вартість власного капіталу	21773	22006	20100
Середньорічна величина зобов'язань	11418	17274	28974
Середньорічна величина короткострокових зобов'язань	11307	17191	28974
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	7847	7833	4218
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг)	24380	37915	41444
Прибуток (збиток) від звичайної діяльності до оподаткування	597	232	(2712)
Чистий прибуток (збиток)	480	184	(2713)
Витрати на оплату праці та відрахування на соціальні заходи	3290	4808	6007
Амортизація	336	495	715

Розрахуємо Z -показник для ПрАТ «Біолік» за вищезазначеною моделлю у таблиці 3.2.

Таблиця 3.2 – Визначення ймовірності банкрутства ПрАТ «Біолік» за 2016-2018 роки з використанням моделі Альтмана

Показник	2016 р.	2017 р.	2018 р.
X_1	-0,10	-0,10	-0,13
X_2	0,01	0,005	-0,06
X_3	0,02	0,006	-0,06
X_4	1,91	1,27	0,69
X_5	0,73	0,97	0,84
Z	1,53	1,45	0,80

З проведених розрахунків, бачимо, що у 2016-2017 роках підприємство було у невизначеній ситуації, а у 2018 році ПрАТ «Біолік» можна визнати банкрутом.

Зобразимо динаміку зміни Z-коефіцієнта за досліджуваний період на рисунку 3.2.

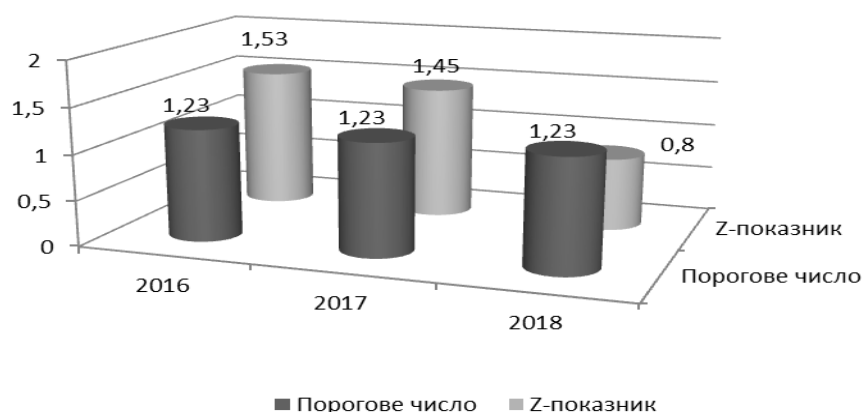

Рисунок 3.2 – Динаміка значення Z-коефіцієнта ПрАТ «Біолік» за 2016-2018 рр. за методикою Е. Альтмана

Дана модель має беззаперечні переваги перед іншими зарубіжними моделями. До таких переваг можна віднести: простоту розрахунків; незначну кількість показників, що забезпечують точність та якість результатів; доступність вихідних даних, що знаходять своє відображення у формах фінансової звітності; наявність логічної послідовності дослідження; можливість прогнозування банкрутства та визначення зони ризику, в якій знаходиться підприємство. В ряді випадків точність прогнозування за цією моделлю склала 95%. Дуже важливим є той факт, що на відміну від більшості західних моделей оцінки ймовірності банкрутства, після розрахунку показника за даною моделлю можна визначити зону ризику, в якій перебуває підприємство, а не тільки свідчити по факту про вже наявну кризу [93].

Так само на практиці для діагностування ризику настання банкрутства підприємств активно використовується модель Таффлера і Тішоу. У 1977 р. британські вчені Р. Таффлер і Г. Тішоу апробували підхід Альтмана на основі

даних 80 британських компаній і побудували чотирифакторну прогнозну модель із відмінним набором факторів. Модель рекомендовано для аналізу, якщо потрібно враховувати сучасні тенденції бізнесу і вплив перспективних технологій на структуру фінансових показників. У рівнянні Р. Таффлера і Г. Тішоу змінна x_1 (відношення прибутку до сплати податку до суми поточних зобов'язань), що показує ступінь здійснення зобов'язань за рахунок внутрішніх джерел фінансування, відіграє домінуючу роль, а прогностична здатність моделі нижча порівняно із Z-рахунком Альтмана: незначні коливання економічних обставин та можливі помилки у вихідних даних можуть приводити до помилкових висновків у розрахунках фінансових коефіцієнтів і всього індексу [54].

Модель Таффлера і Тішоу має такий вигляд (3.2):

$$Z_T = 0,03 \cdot x_1 + 0,13 \cdot x_2 + 0,18 \cdot x_3 + 0,16 \cdot x_4 \quad (3.2)$$

де x_1 – відношення прибутку від реалізації до поточних зобов'язань;

x_2 – відношення оборотних активів до загальної суми зобов'язань;

x_3 – відношення поточних зобов'язань до суми активів;

x_4 – виручка від реалізації/загальна вартість активів.

Якщо $Z > 0,3$ – ймовірність банкрутства низька; якщо $0,2 < Z < 0,3$ – ситуація невизначена; якщо $Z < 0,2$ – ймовірність банкрутства висока. Розрахуємо Z-показник для ПрАТ «Біолік» за вищезазначеною моделлю у таблиці 3.3.

Таблиця 3.3 – Визначення ймовірності банкрутства ПрАТ «Біолік» за 2016-2018 роки за моделлю Таффлера і Тішоу

Показники	2016 р.	2017 р.	2018 р.
x_1	0,05	0,01	-0,08
x_2	0,72	0,80	0,76
x_3	0,34	0,51	0,66
x_4	0,72	0,85	0,78
Z	0,27	0,33	0,34

З вищезазначених розрахунків можемо зробити висновок, що у 2016 році на підприємстві скалася невизначена ситуація так як значення Z-показника було більше за 0,2, але менше за 0,3, а у 2017 та у 2018 роках ймовірність банкрутства товариства є низькою.

На рисунку 3.3 наочно представлено динаміку Z-коефіцієнта для ПрАТ «Біолік».

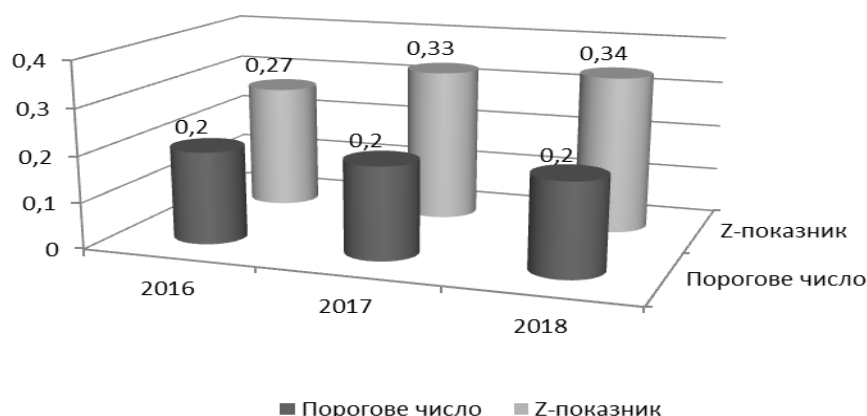

Рисунок 3.3 – Динаміка значення Z-коефіцієнта ПрАТ «Біолік» за 2016-2018 рр. за моделлю Р. Таффлера і Г. Тішоу

Найбільш вдалим показником оцінки фінансового стану, на думку відомого фінансового аналітика Вільяма Бівера, є відношення чистих грошових потоків до суми зобов'язань (Cash flow / Total debts). За допомогою дихотомічного класифікаційного тесту для більш точного прогнозування банкрутства з 30 основних фінансових аналітичних коефіцієнтів В. Бівер вибрав 5 основних. Вони були розраховані для 79 підприємств-банкрутів і 79 підприємств-небанкрутів з Moody's Industrial Manual, що здійснювали свою фінансово-господарську діяльність у період з 1954 по 1964 рік, а вже з 1966 року цей показник став називатися коефіцієнтом Бівера [68].

Запропонована Бівером система показників прогнозування банкрутства підприємства містить індикатори, які подані в таблиці 3.4:

Таблиця 3.4 – Система показників прогнозування банкрутства підприємства за У.Бівером

Показник	Розрахунок показника	Значення показників		
		Стійка компанія	За 1 рік до банкрутства	За 5 років до банкрутства
Коефіцієнт Бівера	(Чистий прибуток – Амортизація) / Зобов'язання	0,4-0,45	- 0,15	0,17
Рентабельність активів	(Чистий прибуток / Активи)*100	6-8%	- 22%	4%
Коефіцієнт фінансової залежності	Зобов'язання / Активи	$\geq 0,37$	$\geq 0,80$	$\geq 0,50$
Частка власних оборотних коштів в активах	Власний оборотний капітал / Активи	0,4	0,06	$\geq 0,3$
Коефіцієнт покриття	Оборотні активи / Короткострокові зобов'язання	$\geq 3,2$	≥ 1	≥ 2

Вагові коефіцієнти для індикаторів у моделі В. Бівера не передбачено, також не розраховується і підсумковий коефіцієнт ймовірності банкрутства. Отримані значення цих показників порівнюються з їх нормативними значеннями для трьох станів фірми, розрахованими Бівером для стабільно функціонуючих компаній, для компаній, що збанкрутіли протягом року, і для фірм, які стали банкрутами протягом п'яти років.

Ознакою формування незадовільної структури балансу є таке фінансове становище підприємства, у якого протягом тривалого часу (1,5–2 роки) коефіцієнт Бівера не перевищує 0,2, що відображає небажане скорочення частки прибутку, яка направляється на розвиток виробництва. Така тенденція в кінцевому випадку призводить до незадовільної структури балансу, коли підприємство починає працювати в борг і його коефіцієнт забезпечення власними засобами стає менше 0,1.

На основі вище запропонованої системи показників, пропонуємо здійснити прогнозування банкрутства фінансового стану ПрАТ «Біолік» за 2016-2018 роки у таблиці 3.5.

Таблиця 3.5 – Результати прогнозування банкрутства фінансового стану
ПрАТ «Біолік» за 2016-2018 роки за коефіцієнтом Бівера

Показники	2016 рік	2017 рік	2018 рік
Коефіцієнт Бівера	0,01	-0,01	-0,10
Рентабельність активів	1,42	0,41	-5,09
Коефіцієнт фінансової залежності	0,35	0,51	0,66
Частка власних оборотних коштів в активах	-0,10	-0,10	-0,15
Коефіцієнт покриття	0,73	0,80	0,76

За результатами прогнозування за коефіцієнтом Бівера можна зробити висновок, що ПрАТ «Біолік» на кінець аналізованого періоду знаходиться за рік до банкрутства, адже більшість розрахованих показників не досягають рекомендованих значень та існують проблеми із забезпеченням рентабельності.

Перевагами моделі Бівера є використання показника рентабельності активів та припущення про терміни настання банкрутства компанії. Необхідно відзначити також і недоліки моделі Бівера, такі як: відсутність результуючого показника; складність інтерпретації підсумкового значення.

Вивчення зарубіжного досвіду засвідчило наявність значної кількості методик формування інтегрального показника, що сигналізує про загрозу банкрутства [42]. Але використання зарубіжних моделей для прогнозування неплатоспроможності українських підприємств може виявитись некоректним. Враховуючи особливості внутрішнього та зовнішнього середовища функціонування вітчизняних підприємств, які продукують загрозу банкрутства, можна стверджувати, що застосування цих моделей у вітчизняній практиці даватиме недостатньо об'єктивні прогнози, адже зазначені методики розроблялися на основі використання статистичної бази стану компаній та ринків західних країн, тобто з урахуванням факторів впливу, які на них діяли, що не відповідають умовам розвитку економіки нашої країни. Більш прийнятними для України будуть моделі вітчизняних науковців [75].

Першу спробу розробки дискримінантної функції, придатної для оцінки ймовірності банкрутства на вітчизняних підприємствах, зробив відомий український дослідник в області фінансового антикризового менеджменту

О.О. Терещенко [77]. Сутність розробленої моделі полягає у визначенні інтегрального показника фінансового стану для різних класифікаційних груп підприємств в залежності від виду їх економічної діяльності. Модель О.О. Терещенко – це універсальна модель, що містить 6 показників і побудована на основі даних 850 підприємств різних галузей, яка визначається за формулою (3.3):

$$Z = 1,5X_1 + 0,08X_2 + 10X_3 + 5X_4 + 0,3X_5 + 0,1X_6 \quad (3.3)$$

де X_1 – відношення грошових надходжень до зобов'язань;

X_2 – відношення валюти балансу до зобов'язань;

X_3 – відношення чистого прибутку до середньорічної суми активів;

X_4 – відношення чистого прибутку до виручки;

X_5 – відношення виробничих запасів до виручки;

X_6 – відношення виручки до основного капіталу (необоротні активи).

Нормативне значення моделі О.О. Терещенко відповідає 2. Чим менше значення фактичного показника у порівнянні з нормативним, тим більше ризик банкрутства на підприємстві, а саме, коли $Z > 2$ – банкрутство не загрожує, $1 < Z < 2$ – фінансова стійкість порушена, $0 < Z < 1$ – існує загроза банкрутства.

У таблиці 3.6 визначимо ймовірність банкрутства ПрАТ «Біолік» за 2016-2018 роки за моделлю О.О. Терещенка.

Таблиця 3.6 – Визначення ймовірності банкрутства ПрАТ «Біолік» за 2016-2018 роки за моделлю О.О. Терещенка

Показники	2016 р.	2017 р.	2018 р.
X_1	0,11	-0,06	0,00003
X_2	2,88	1,96	1,53
X_3	0,01	0,005	-0,06
X_4	0,02	0,005	-0,07
X_5	0,15	0,27	0,35
X_6	0,96	1,43	1,56
Z	0,74	0,37	-0,57

У результаті розрахунків за універсальною дискримінантною функцією Терещенка можна сказати, що протягом аналізованого періоду існує реальна загроза банкрутства підприємства, оскільки Z-показник менше одиниці, а на кінець 2018 року його значення є від'ємним (рис. 3.4).

Рисунок 3.4 – Динаміка значення Z-коефіцієнта ПрАТ «Біолік» за 2016-2018 рр. за моделлю О.О. Терещенка

Особливістю методики О.О. Терещенко є те, що вона має дещо зміщені оцінки. У ній зроблено акцент на зменшенні помилкового віднесення фінансово неспроможних підприємств до групи стійких. Така асиметричність має на меті убезпечити інвестора від ризикового вкладення коштів, але знижує точність прогнозу в цілому. Іншим суттєвим недоліком цієї моделі є широкий інтервал невизначеності нормативних оцінок. Однак, незважаючи на зазначені недоліки, така модель широко використовується в Україні, адже вона адаптована до вітчизняних підприємств [77].

Українські вчені на чолі з академіком УААН П.Т. Саблуком рекомендують для діагностики банкрутства проводити експрес-аналіз фінансового стану, який складається з розрахунку п'яти показників [76]:

- коефіцієнта Бівера;
- рентабельності активів (6-8% свідчить про благополучний стан);

- відношення зобов'язань до активів (благополучний стан оцінюється якщо цей показник $\leq 37\%$);
- відношення суми власного капіталу та позаоборотних активів до суми активів (благополучний стан оцінюється в 0,4);
- відношення оборотних активів до короткострокових зобов'язань (сприятливий стан, коли показник дорівнює >1).

На основі вищезазначеної методики, пропонуємо провести експрес-аналіз фінансового стану ПрАТ «Біолік» за 2016-2018 роки у таблиці 3.7.

Таблиця 3.7 – Результати експрес-аналізу фінансового стану ПрАТ «Біолік» за 2016-2018 роки за методикою П.Т. Саблука

Показники	Нормативне мінімальне значення	2016 рік	2017 рік	2018 рік
Коефіцієнт Бівера	$>0,4$	0,01	-0,01	-0,10
Рентабельність (збитковість) активів	6-8%	1,45	0,47	-5,53
Відношення зобов'язань до активів	$\leq 37\%$	34,77	50,91	65,53
Відношення суми власного капіталу та позаоборотних активів до суми активів	0,4	0,65	0,49	0,34
Відношення оборотних активів до короткострокових зобов'язань	>1	0,73	0,80	0,76

За результатами експрес-аналізу за методикою П.Т. Саблука можна зробити висновок, що фінансовий стан суб'єкта господарювання у 2016-2018 роках можна оцінити як неблагополучний, оскільки більшість розрахованих показників не досягають нормативних значень. Коефіцієнт Бівера та показник рентабельності (збитковості) активів на кінець звітного року є від'ємними, що є ознакою того, що підприємству у цей період загрожує банкрутство та наявні великі проблеми із забезпеченням рентабельності.

Метод «ККК» розробили викладачі кафедри «Економічного аналізу і аудиту» Миколаївського державного аграрного університету – Клочан В.П., Костаневич Н.І., Костирко А.Г. за результатами експертної оцінки. Метод «ККК», як і решта моделей діагностики банкрутства, складається з

показника фінансових результатів (рівня рентабельності активів) і чотирьох показників фінансового стану: коефіцієнтів автономії, абсолютної ліквідності, швидкої ліквідності, покриття. Якщо значення коефіцієнтів в межах нормативу, а рівень рентабельності має позитивне значення, то кожний з цих показників оцінюється в двадцять балів. Якщо підприємство отримує менше 60 балів – йому загрожує банкрутство. Практика показала, що цей метод є зручним у використанні для оцінки імовірності банкрутства [85].

У таблиці 3.8 визначимо ймовірність банкрутства ПрАТ «Біолік» за 2016-2018 роки за методом «ККК».

Таблиця 3.8 – Прогнозування ймовірності банкрутства ПрАТ «Біолік» за 2016-2018 рр. за методом «ККК»

Коефіцієнти	Нормативне значення	2016 р.	2017 р.	2018 р.
Коефіцієнт абсолютної ліквідності	0,2-0,3	0,116	0,00004	0,00006
Коефіцієнт швидкої ліквідності	0,7-0,8	0,345	0,197	0,208
Коефіцієнт покриття	2-2,5	0,728	0,802	0,764
Коефіцієнт автономії	>0,5	0,652	0,491	0,345
Коефіцієнт рентабельності активів	>0	0,014	0,005	-0,055
Разом, бали	-	40	20	0

Аналізуючи отримані дані, можна зазначити, що протягом 2016-2018 років товариству загрожує банкрутство, оскільки більшість з досліджуваних коефіцієнтів є меншими за нормативні, у 2016-2017 роках підприємство отримало менше 60 балів, а коефіцієнт рентабельності активів на кінець звітного року має від'ємне значення, що зумовлює критичний фінансовий стан підприємства.

Наведемо результати зарубіжних і вітчизняних стандартних мультиплікаторів в таблиці 3.9.

Таблиця 3.9 – Результати розрахунків зарубіжних і вітчизняних багатофакторних моделей (стандартних мультиплікаторів) для визначення ймовірності банкрутства ПрАТ «Біолік» за 2016-2018 роки

Моделі	Значення Z-показника			Економічна інтерпретація (прогноз на 2019 рік)
	2016 рік	2017 рік	2018 рік	
Модель Альтмана	1,53	1,45	0,80	У 2016-2017 роках ситуація підприємства невизначена, у 2018 році підприємство можна визнати банкрутом
Модель Таффлера і Тішоу	0,27	0,33	0,34	У 2016 році ситуація підприємства невизначена, у 2017 та у 2018 роках ймовірність банкрутства низька
Коефіцієнт Бівера	–	–	–	На кінець аналізованого періоду підприємство знаходиться за рік до банкрутства, існують проблеми із забезпеченням рентабельності
Модель О.О. Терещенка	0,74	0,37	-0,57	Існує реальна загроза банкрутства підприємства
Експрес-аналіз за методикою П.Т. Саблука	–	–	–	Фінансовий стан неблагополучний, підприємству загрожує банкрутство, наявні великі проблеми із забезпеченням рентабельності
Прогнозування ймовірності банкрутства за методом «ККК»	40	20	0	Фінансовий стан критичний, підприємству загрожує банкрутство

Таким чином, за отриманими результатами аналізу найбільш поширених зарубіжних моделей діагностики ймовірності банкрутства маємо суперечливі висновки: модель Альтмана і коефіцієнт Бівера говорять про те, що у 2016-2017 роках ситуація підприємства невизначена, а у 2018 році у підприємства існують проблеми із забезпеченням рентабельності та його можна визнати банкрутом. А за моделлю Таффлера і Тішоу – ймовірність банкрутства підприємства низька.

Дослідженні вітчизняні методики діагностики ймовірності банкрутства підприємства засвідчили наступне. По всіх розглянутих вітчизняним моделям

ідентифікації фінансової кризи на підприємстві фінансовий стан ПрАТ «Біолік» неблагополучний, критичний, наявні великі проблеми із забезпеченням рентабельності, існує реальна загроза банкрутства.

Отже, вивчення зарубіжного та вітчизняного досвіду діагностики ймовірності банкрутства підприємства дало змогу зробити певні висновки:

- при виборі моделі слід враховувати часову відповідність об'єкта, відповідність об'єкта оцінювання, інакше отриманий результат може бути помилковим;
- стійка діяльність підприємства залежить від маркетингової політики, стратегії розвитку, ефективного використання наявних ресурсів, а також від зовнішніх умов, до числа яких зараховують податкову, цінову, кредитну політики держави;
- зарубіжні моделі побудовані за даними зарубіжних компаній, але будь-яка країна має свою специфіку, що треба враховувати;
- існують розбіжності у врахуванні важливості певних показників у моделях;
- фактор інфляції значно впливає на формування деяких показників;
- вартість активів за балансом не відповідає реальній ринковій ціні.

Використання моделей діагностики ймовірності банкрутства дає можливість за обмеженою кількістю показників оперативно отримати дані про фінансовий стан підприємства й вчасно попередити загрозу кризового стану. Але вони не вказують на причину, які з факторів вплинули на зміну рівня фінансової стійкості, а також не надають інформацію щодо подальшого розвитку підприємства. Саме тому постає нагальна необхідність розробки та реалізації такої моделі діагностики ймовірності банкрутства, яка б мінімізувала недоліки існуючих методик і створювала умови для адекватного реагування в разі виникнення загрози банкрутства на різних стадіях прояву кризи.

3.2 Прогнозування фінансових результатів діяльності підприємства з метою визначення заходів уникнення банкрутства

Прогнозуванню підприємства належить суттєва роль у забезпеченні його стабільного фінансового стану. Головним завданням прогнозування можна вважати зниження тієї ймовірної невизначеності, яка пов'язана з прийняттям економічно важливих управлінських рішень, орієнтованих на майбутнє.

Важливість прогнозування фінансового стану полягає в тому, що за його допомогою можна робити розрахунки різноманітних варіантів розвитку подій, маючи можливість при цьому порівняти очікувані результати за кожним варіантом та вибрати найкращий, а також воно дозволяє [96]:

- виявити фінансові проблеми, які можуть виникнути у підприємства в перспективі;
- оцінити фінансовий стан підприємства в майбутньому під впливом різноманітних факторів;
- визначити можливі перспективні джерела фінансування діяльності підприємства в плані його розширення, подальшого виживання, боротьби з неплатоспроможністю тощо;
- визначити найбільш прийнятну структуру капіталу підприємства та ін.

Ефективність прогнозування фінансового стану підприємства значною мірою залежить від дотримання послідовності всіх його етапів (табл. 3.10).

Таблиця 3.10 – Поетапний перелік прогнозування фінансового стану підприємства

Етапи	Зміст
1	2
1 етап Постановка мети прогнозування	Метою прогнозування, як правило, виступає оцінка перспективного фінансового стану суб'єкту господарювання
2 етап Вибір об'єкта, стан якого підлягає перспективній оцінці	Об'єктом прогнозування виступає фінансовий стан аналізованих підприємств, який характеризується величиною комплексної бальної оцінки
3 етап Оцінка інформаційного забезпечення прогнозування	Інформаційне забезпечення представлене аналітичними показниками і коефіцієнтами, сформованими на базі даних, відображених у фінансовій звітності

1	2
4 етап Розгляд і вибір методу прогнозування	Метод прогнозування – набір прийомів і процедур, що використовуються для перспективного прогнозування основних параметрів фінансового стану підприємства
5 етап Побудова прогнозних моделей	Модель об'єкта прогнозування, дослідження якої дає змогу отримати інформацію про можливий стан об'єкта в майбутньому
6 етап Практична реалізація отриманих результатів	Прийняття управлінських рішень, розробка заходів щодо покращення ситуації на досліджуваному підприємстві

Головні функції прогнозування в системі антикризового управління підприємством наведені на рисунку 3.5.

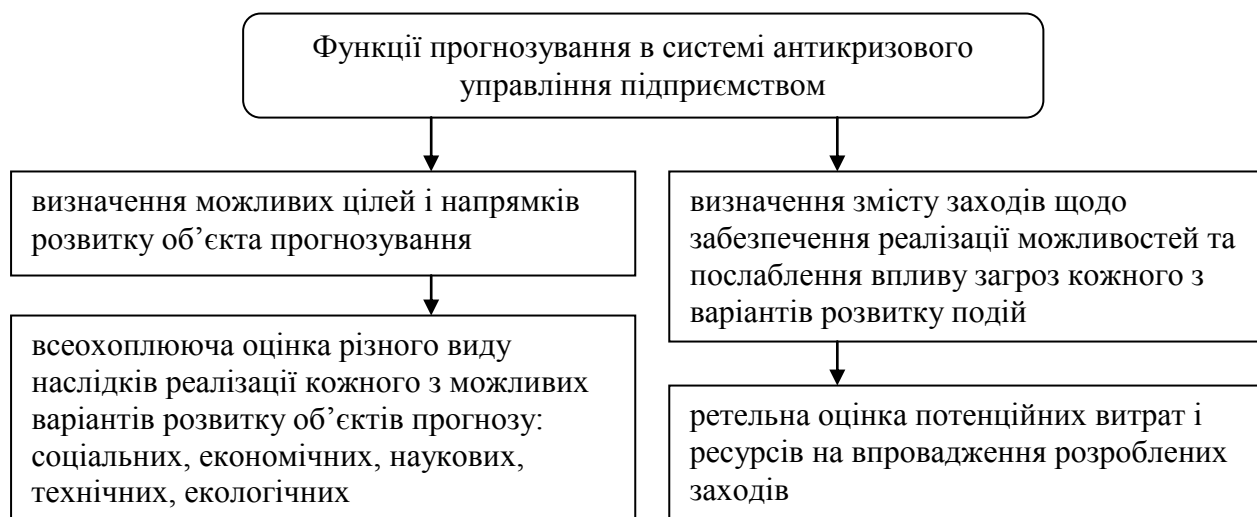

Рисунок 3.5. – Функції прогнозування в системі антикризового управління підприємством

Джерело: сформовано автором на основі [92, 91]

Важливим моментом розробки прогнозу фінансового стану є правильний вибір методів та прийомів. При цьому серед науковців немає єдності думки щодо їх переліку та класифікації [92]. Але, є найбільш загальні групи методів, що використовуються у переважній більшості наукової літератури:

- економетричні моделі;
- метод часових рядів (рядів динаміки);

- балансовий метод;
- методи експертних оцінок.

Одним із методів прогнозування є складання прогнозного звіту про прибутки і збитки та прогнозованого балансу [86]. Прогнозна звітність може складатися на кінець кожного місяця, кварталу, року. Вона дозволить установити й оцінити зміни, що відбудуться в активах підприємства і джерелах їхнього формування в результаті господарських операцій на плановий період.

Прогнозний баланс може складатися на підставі системи планових розрахунків усіх показників виробничо-фінансової діяльності, а також на підставі динаміки окремих статей балансу і їхніх співвідношень. Зіставлення прогнозних значень статей балансу з фактичними на кінець звітного періоду дозволить установити, які зміни відбудуться у фінансовому стані підприємства, що дасть змогу вчасно внести корективи в його виробничу й фінансову стратегію.

Побудуємо прогнозний звіт про фінансові результати ПрАТ «Біолік». При цьому, врахуємо наступні припущення:

1. Середньорічний темп росту виручки від реалізації буде становити 6%. Підприємство планує збільшити обсяг реалізації, запаси сировини, провести заходи по збільшенню об'ємів виробництва, відмовитися від зайвих витрат, змінити цінову політику, а також планує продовжити модернізацію ліній з виробництва лікарських засобів, що забезпечить підвищення якості продукції і, як наслідок, її конкурентоспроможність.

2. Суму витрат, які включені до собівартості реалізованої продукції, у розрахунку на 1 грн. виручки від реалізації підприємство має можливість знизити у наступному році з 99,18 коп. до 94,00 коп. за рахунок скорочення витрат на електроенергію та відносної економії витрат на оплату праці.

3. Адміністративні витрати підприємство планує скоротити до 6% виручки від реалізації. Є можливість скорочення витрат на зв'язок, відрядження робітників апарату управління, утримання приміщень.

4. Інші операційні доходи та витрати підприємство залишить на рівні

2018 року.

Прогнозований звіт про фінансові результати підприємства на 2019 рік подано в таблиці 3.11.

Таблиця 3.11 – Прогнозований звіт про фінансові результати ПрАТ «Біолік» на 2019 р., тис. грн.

Статті	2018 рік	Прогноз (зміни)	2019 рік
Чистий дохід (виручка) від реалізації продукції	41444	1,06	43931
Собівартість реалізованої продукції	41106	до 94 коп. на 1 грн. виручки	41295
Валовий:			
- прибуток	338	-	2636
- збиток	-	-	-
Інші операційні доходи	904	-	904
Адміністративні витрати	3011	до 6% від виручки	2636
Витрати на збут	278	-	278
Інші операційні витрати	651	-	651
Фінансові результати від операційної діяльності			
- прибуток	-	-	-
- збиток	(2698)	-	(25)
Фінансові витрати	14	-	14
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування			
- прибуток	-	-	-
- збиток	(2712)	-	(39)
Витрати (дохід) з податку на прибуток	1	-	-
Чистий			
- прибуток	-	-	-
- збиток	(2713)	-	(39)
Оголошені до виплати дивіденди	-	-	-
Доповнення до нерозподіленого прибутку (непокритого збитку)	(2713)	-	(39)

За нашими розрахунками підприємство під впливом прийнятих заходів має можливість у прогнозованому році значно покращити фінансові результати своєї господарської діяльності, а саме скоротити розмір чистого збитку до 39 тис. грн.

Наступним етапом проведення прогнозування звіту про фінансові результати є його аналіз для визначення доцільності, ефективності прийнятих майбутніх рішень. У таблиці 3.12 розраховано показники прибутковості

діяльності підприємства за звітний рік та за прогнозованим звітом про фінансові результати.

Таблиця 3.12 – Показники прибутковості діяльності ПрАТ «Біолік», розраховані за прогнозованим звітом про фінансові результати, у % до виручки

Показники	2018 рік	Прогноз на 2019 рік	Відхилення (+,-)
Собівартість реалізованої продукції (товарів, робіт, послуг)	99,18	94,00	-5,18
Валовий:			
- прибуток	0,82	6,00	+5,18
- збиток	-	-	-
Інші операційні доходи	2,18	2,06	-0,12
Адміністративні витрати	7,27	6,00	-1,27
Витрати на збут	0,67	0,63	-0,04
Інші операційні витрати	1,57	1,48	-0,09
Фінансові результати від операційної діяльності			
- прибуток	-	-	-
- збиток	6,54	0,09	-6,45
Фінансові витрати	0,03	0,03	-
Фінансові результати від звичайної діяльності до оподаткування			
- прибуток	-	-	-
- збиток	6,55	0,09	-6,46
Чистий			
- прибуток	-	-	-
- збиток	6,55	0,09	-6,46

Дані таблиці 3.12 свідчать про те, що при дотриманні вказаних тенденцій показники діяльності досліджуваного підприємства значно покращаться. ПрАТ «Біолік» буде мати можливість отримати 2636 тис. грн. валового прибутку замість 338 тис. грн. у 2018 році. Витрати на 1 грн. виручки від реалізації знизяться на 5,18 коп. Сума чистого збитку підприємства в розрахунку на 1 грн. виручки від реалізації складе 0,09 коп. замість 6,55 коп. у звітному році.

Отже, підприємство із урахуванням росту виручки від реалізації та скорочення витрат у прогнозованому періоді забезпечить значне покращення фінансових результатів діяльності.

Прогнозований звіт про фінансові результати є основою для складання балансу на майбутній період. Так, як при прогнозуванні звіту про фінансові результати нами був використаний метод відсотку від продажу, то і при

прогнозуванні балансу доцільно буде використати цей самий метод. Тобто при зростанні обсягів реалізації та ефективному використанні ресурсів пропорційно повинні збільшуватись наступні статті балансу: запаси, дебіторська і кредиторська заборгованість, грошові кошти та основні засоби.

Для складання прогнозованого балансу врахуємо наступні рішення керівництва:

1. Виручку від реалізації продукції планується збільшити на 6%.
2. Термін погашення дебіторської заборгованості за товари, роботи, послуги зберігається на рівні поточного року.
3. За вимогами постачальників погашення кредиторської заборгованості за товари, роботи, послуги планується зменшити на 10 днів.
4. Термін погашення поточних зобов'язань за розрахунками (окрім оплати праці) зберігається на рівні поточного року.
5. Заборгованість з оплати праці підприємство має намір скоротити на 10%.
6. Основні засоби підприємство використовує лише на 90%, а тому їх ріст у прогнозованому році не передбачається.

Прогнозований баланс підприємства на 2019 рік представлено у таблиці 3.13.

Таблиця 3.13 – Прогнозований баланс ПрАТ «Біолік» станом на 31.12.2019 р., тис. грн.

Статті	на 31.12. 2018 року	Прогно з	на 31.12.2019 року				
			1-ий прог-ноз	ДНФ	2-ий прог- ноз	Додат- кові умови	Остаточ- ний прогноз
1	2	3	4	5	6	7	8
Актив							
Незавершені капітальні інвестиції	2704		2704		2704		2704
Основні засоби	23926		23926		23926	0,9	21533
Запаси	19422	1,06	20587		20587		20587
Дебіторська заборгованість за товари, роботи, послуги	19	1,06	20		20		20
Дебіторська заборгованість за розрахунками	3446	1,06	3653		3653		3653

Продовження таблиці 3.13

1	2	3	4	5	6	7	8
Інша поточна дебіторська заборгованість	1832	1,06	1942		1942		1942
Гроші та їх еквіваленти	2	1,06	2	+456	458	+1160	1618
Витрати майбутніх періодів	344	1,06	365		365		365
Інші оборотні активи	1638	1,06	1736		1736		1736
Баланс	53333		54935		55391		54158
Пасив							
Зареєстрований (пайовий) капітал	14166		14166		14166		14166
Нерозподілений прибуток (непокритий збиток)	4218	+(39)	4179		4179		4179
Короткострокові кредити банків	20	1,06	21		21		21
Кредиторська заборгованість за товари, роботи, послуги	9315	1,06	9874		9874	Зменшити на 10 днів	8664
Поточні зобов'язання за розрахунками	25431	1,06	26957		26957		26934
у тому числі з оплати праці	217	1,06	230		230	Зменшити на 10%	207
Поточні забезпечення	142	1,06	151		151		151
Інші поточні зобов'язання	41	1,06	43		43		43
Баланс	53333		55391		55391		54158
ДНФ			-456			-1160	

За нашими розрахунками пасив балансу внаслідок першого кроку прогнозування перевищує актив на 456 тис. грн. Для того, щоб урівняти валюту активу і пасиву балансу, необхідно прийняти рішення щодо розподілу суми ДНФ, а саме – підприємством коригування буде проведено за статтею «Грошові кошти та їх еквіваленти».

За розрахунками остаточного прогнозу балансу вартість майна підприємства менше за вартість капіталу ($A < П$) на 1160 тис. грн. Для

досягнення рівноваги між активом (52998 тис. грн.) і пасивом балансу (54158 тис. грн.) на величину ДНФ у 1160 тис. грн. було прийнято рішення знову збільшити розмір грошових коштів.

Оцінка фінансового стану підприємства за даними прогнозованих балансів подана в таблиці 3.14.

Таблиця 3.14 – Оцінка фінансового стану ПрАТ «Біолік» за даними прогнозованих балансів, тис. грн.

Показники	На 31.12.2018 року	На 31.12.2019 року		Відхилення (+,-) від:	
		2-й прогноз	остаточний прогноз	2-го прогнозу	остаточного прогнозу
Необоротні активи	26630	26630	24237	-	-2393
Оборотні активи	26703	28761	29921	+2058	+3218
Власний капітал	18384	18345	18345	-39	-39
у тому числі:					
- власний оборотний капітал	-8246	-8285	-5892	-39	-2354
Позиковий капітал	34949	37046	35813	+2097	+864
у тому числі:					
- поточні зобов'язання	34949	37046	35813	+2097	+864
Коефіцієнти:					
автономії	0,345	0,331	0,339	-0,014	-0,006
фінансування	0,526	0,495	0,512	-0,031	-0,014
заборгованості	1,901	2,019	1,952	+0,118	+0,051
фінансової залежності	2,901	3,019	2,952	+0,118	+0,051
фінансової стійкості I	0,345	0,331	0,339	-0,014	-0,006
фінансової стійкості II	0,526	0,495	0,512	-0,031	-0,014
абсолютної ліквідності	0,00006	0,012	0,045	+0,012	+0,045
термінової ліквідності	0,208	0,221	0,261	+0,013	+0,053
загальної ліквідності	0,764	0,776	0,835	+0,012	+0,071
мобільності активів	0,501	0,519	0,552	+0,018	+0,051
співвідношення активів	1,003	1,080	1,235	+0,077	+0,232
Забезпеченості оборотних активів	-0,309	-0,288	-0,197	-0,021	-0,112

Розраховані показники свідчать, що при дотриманні прийнятих рішень підприємство дещо покращить фінансовий стан, зокрема:

- значно зменшиться розмір нестачі власного оборотного капіталу за остаточним варіантом прогнозу на 2354 тис. грн.;
- відбудуться зміни у бік покращення структури капіталу, а саме – і за другим і за остаточним прогнозом зросте частка оборотних активів у валюті балансу;
- покращаться всі показники платоспроможності, що особливо цікавить постачальників, банківські установи та інвесторів;
- позитивним моментом слід вважати збільшення коефіцієнту мобільності активів з 0,501 у 2018 році до 0,552 у прогнозованому періоді;
- підвищиться значення коефіцієнту співвідношення активів, що є досить актуальним для суб'єкта дослідження, так як засвідчує про зміни у структурі майна у бік збільшення питомої ваги мобільних активів;
- позитивним моментом слід вважати зменшення від'ємного значення коефіцієнта забезпеченості оборотних активів власним оборотним капіталом з (-0,309) у 2018 році до (-0,197) у прогнозованому періоді.

Таким чином, отримані значення вказують на можливість деякого покращання діяльності ПрАТ «Біолік» в порівнянні з аналогічним періодом минулого року, причому із двох запропонованих варіантів прогнозу дещо кращі показники підприємство буде мати при остаточному прогнозі.

Проаналізувавши загальний фінансовий стан ПрАТ «Біолік» та здійснивши його прогнозний розрахунок, можна запропонувати деякі заходи щодо запобігання його можливого банкрутства.

Заходи попередження банкрутства передбачають покращення управління, підвищення ефективності виробництва і конкурентоздатності продукції, що випускається, підвищення ефективності праці, покращення фінансово-економічних результатів діяльності. Таким чином, успіх реформування підприємства буде визначатись двома групами факторів: ефективністю створених державою умов та стимулів діяльності підприємства і запобіганням

кризових явищ в економіці, а також ефективністю заходів, що приймаються підприємством по залученню і використанню ринкових механізмів і інструментів [36].

Шляхи запобігання банкрутства на ПрАТ «Біолік» мають включати в себе використання таких напрямів:

I-й блок напрямів: попередження банкрутства – передбачає застосування комплексної системи прогнозування та визначення ймовірності банкрутства підприємства, яка у свою чергу передбачатиме:

- постійний моніторинг фінансово-господарської діяльності підприємства та середовища здійснення його діяльності (на мікро- та макrorівні) – визначення основних ендогенних та екзогенних факторів, що можуть спровокувати виникнення банкрутства (іншими словами виявлення всіх потенційних загроз);

- проведення діагностики ймовірності банкрутства підприємства, а саме, виявлення негативних тенденцій розвитку, критичних відхилень (експрес-діагностика, фундаментальна діагностика);

- запровадження на підприємстві системи раннього попередження та реагування, завдання якої полягатиме у своєчасному інформуванні керівництва про потенційні загрози та ризики;

- використання основних вітчизняних та зарубіжних методик прогнозування ймовірності банкрутства підприємства (дискримінантний аналіз, експертна оцінка, SWOT-аналіз);

- запровадження на підприємстві прогнозування, як основного елемента визначення можливих кількісних і якісних змін стану підприємства (рівня розвитку в цілому, окремих напрямів діяльності) в майбутньому, а також альтернативних способів досягнення очікуваного стану [16];

- використання на підприємстві стратегічного планування, яке забезпечує конкретизацію його стратегії (базової стратегії як генерального напрямку розвитку) і досягнення сформульованих цілей на основі використання наявних переваг і створення нових.

II-й блок напрямів: запобігання банкрутству – передбачає здійснення комплексу заходів, що підвищують рівень діяльності підприємства та його шанси на «виживання» в кризових умовах розвитку, а також сприяють недопущенню до критичного стану діяльності підприємства, і як наслідку до банкрутства, шляхом:

- забезпечення економічної безпеки підприємства з метою гарантування його стабільного і максимально ефективного функціонування та перспектив розвитку;

- запровадження та систематичне проведення контролінгу на підприємстві, як спеціальної та саморегулюючої системи методів та інструментів функціональної підтримки менеджменту через інформаційне забезпечення, планування, координацію, контроль та внутрішній консалтинг;

- здійснення антикризового управління, що передбачає використання арсеналу управлінських рішень для фінансової стабілізації діяльності підприємства у динамічних умовах сучасності;

- створення на підприємстві своєрідного механізму управління ризиками
- ризик-менеджменту, що включає ідентифікацію ризиків, планування заходів щодо зменшення ризиків, моніторинг ризиків і контроль виконання заходів з їх зменшення, аналіз ефективності реалізованих заходів та накопичення досвіду;

- здійснення реінжинірингу, який базується на використанні сучасних інформаційних технологій для досягнення нових ділових цілей та передбачає докорінну перебудову ділових процесів для досягнення радикального поліпшення діяльності підприємства [16].

Для ПрАт «Біолік» необхідно виділити такі дії, які здатні зменшити ризик стати банкрутом.

На підприємстві має бути запроваджене стратегічне управління яке в умовах кризи відіграє першорядну роль. В умовах динамічно змінюваного середовища воно є найважливішим чинником стійкості й розвитку підприємства. Ефективність стратегії визначається відповідними внутрішніми

параметрами підприємства, його становищем на ринку й у зовнішньому середовищі загалом.

Управління підприємством в умовах кризи зумовлене швидким реагуванням і здатністю прогнозувати ситуацію, швидко знаходячи ті проблеми, які необхідно розв'язати. Створення спеціальних підрозділів аналітиків дасть керівництву товариства необхідну інформацію для прийняття адекватних фінансово-економічних рішень.

На ПрАТ «Біолік» має бути налагоджена швидкість і якість передачі інформації, розпоряджень, яка впливає на швидкість реагування й впровадження змін на підприємстві.

Вчасно має формуватися бюджет підприємства, плануватися витрати і передаватися повноваження з управління витратами менеджерам підрозділів, що дасть змогу товариству значно знизити загальні витрати підприємства.

Товариству необхідно зупинити на деякий час або закрити довгострокові інвестиційні проекти.

Щоб покращити роботу ПрАТ «Біолік» та не допустити його банкрутства, перш за все потрібно скоротити збиток і підвищити прибутковість товариства. Загалом існує три способи збільшення прибутковості: зниження витрат; підвищення ціни; збільшення обсягів виробництва та реалізації продукції [70].

Скорочення витрат є важливим інструментом у підвищенні ефективності всієї діяльності підприємства. До основних джерел зниження витрат на ПрАТ «Біолік» можна віднести:

- зменшення розміру амортизаційних відрахувань, що припадають на одиницю продукції, шляхом продажу застарілого і непридатного до використання обладнання та техніки;
- ліквідація непродуктивних витрат за рахунок суворого дотримання виробничих норм, скорочення браку при виробництві лікарських засобів, зменшення обсягу недоробок;
- скорочення адміністративних витрат, шляхом зменшення витрат на утримання інженерно-технічного персоналу, приміщень, які фактично не використовуються, проте знаходяться на балансі підприємства та ін.

Даному підприємству необхідно визначати ціни нижче, ніж в основних конкурентів, але достатньо високі для отримання власного прибутку.

Збільшити обсяги виробництва можна шляхом поліпшення якості робіт, збільшення асортименту послуг, розширення ринків збуту, проведення ефективної цінової та маркетингової політики.

Враховуючи проблеми фінансового стану ПрАТ «Біолік» в умовах фінансової кризи, а також необхідність стабілізації фінансової стійкості товариства в умовах фінансової нестабільності, варто вжити таких заходів:

- усунення зовнішніх факторів банкрутства; удосконалення поточного календаря фінансового документа, у якому докладно відображається грошовий обіг підприємства; регулювання рівня незавершеного виробництва; переведення низькооборотних активів до високооборотних;

- вживання локальних заходів з поліпшення фінансового стану; забезпечення фінансового становища підприємства в середньостроковій перспективі, яке виявляється в стабільному надходженні виручки від реалізації в достатньому рівні ліквідності активів, підвищенні рентабельності продукції, установлення призупинення штрафних санкцій за прострочену кредиторську заборгованість, забезпечення достатності фінансових ресурсів для покриття нових поточних зобов'язань; поступове погашення старих боргів, скорочення витрат до мінімально допустимого рівня, проведення енерго- і ресурсоощадних заходів;

- створення стабільної фінансової бази; забезпечення стійкого фінансового становища підприємств у довгостроковій перспективі, створення оптимальної структури балансу та фінансових результатів, фінансової системи підприємства до несприятливого зовнішнього впливу.

Таким чином, превентивні заходи зможуть захистити ПрАТ «Біолік» від банкрутства та подальшої ліквідації шляхом попереднього виявлення кризових умов розвитку та застосування всіх необхідних контрзаходів для стабілізації його стану та покращення умов розвитку.

Висновки за розділом 3

Прогнозування банкрутства ПрАТ «Біолік» та визначення шляхів його запобігання дозволило зробити наступні висновки:

1. В результаті використання дискримінантного аналізу як інструменту прогнозування ймовірності банкрутства товариства, маємо суперечливі висновки. За моделлю Альтмана і коефіцієнтом Бівера у 2016-2017 роках ситуація підприємства невизначена, а у 2018 році – існують проблеми із забезпеченням рентабельності та підприємство можна визнати банкрутом. За моделлю Таффлера і Тішоу – ймовірність банкрутства підприємства низька. По всіх розглянутих вітчизняних моделях ідентифікації фінансової кризи на підприємстві фінансовий стан ПрАТ «Біолік» неблагополучний, критичний, наявні великі проблеми із забезпеченням рентабельності, існує реальна загроза банкрутства. Використання моделей діагностики ймовірності банкрутства дає можливість за обмеженою кількістю показників оперативно отримати дані про фінансовий стан підприємства й вчасно попередити загрозу кризового стану.

2. Прогнозування фінансових результатів діяльності ПрАТ «Біолік» з метою уникнення його банкрутства показало, що товариство, при дотриманні прийнятих рішень має можливість у прогнозованому році значно покращити фінансовий стан, зокрема: значно зменшиться розмір нестачі власного оборотного капіталу; відбудуться зміни у бік покращення структури капіталу; підвищиться значення коефіцієнта мобільності активів та співвідношення активів; зменшиться від'ємне значення коефіцієнта забезпеченості оборотних активів власним оборотним капіталом; а також покращиться платоспроможність, що підтверджується зростанням всіх коефіцієнтів платоспроможності. Прогнозування ймовірності банкрутства підприємства сприяли визначенню заходів щодо його запобігання, а саме: усунення зовнішніх факторів банкрутства; регулювання рівня незавершеного

виробництва; переведення низькооборотних активів до високооборотних; підвищення рентабельності продукції, установлення призупинення штрафних санкцій за прострочену кредиторську заборгованість, забезпечення достатності фінансових ресурсів для покриття нових поточних зобов'язань; поступове погашення старих боргів, скорочення витрат до мінімально допустимого рівня, проведення енерго- і ресурсоощадних заходів тощо.

Превентивні заходи зможуть захистити ПрАТ «Біолік» від банкрутства та подальшої ліквідації шляхом попереднього виявлення кризових умов розвитку та застосування всіх необхідних контрзаходів для стабілізації його стану та покращення умов розвитку.

ВИСНОВКИ

У дипломній роботі обґрунтовано теоретичні і методичні засади прогнозування банкрутства в системі антикризового управління підприємством. Отримані результати дають змогу сформулювати наступні висновки:

1. На підґрунті дослідження та узагальнення теоретичних засад сформульовано, що банкрутство – це процес признання, внаслідок аналізу фінансової діяльності, стану нездатності підприємства продовжувати спроби виходу з фінансової кризи, що супроводжується рішенням судових органів про необхідність здійснення ліквідаційної процедури підприємства. Важливим є розпізнавання ранніх ознак (симптомів) кризового стану підприємства, постійний моніторинг сукупності показників діяльності підприємства, які здатні сигналізувати про приближення такого стану. Враховуючи це, існує певна послідовність і склад груп симптомів банкрутства.

2. Обґрунтування підходів до класифікації факторів та типів банкрутства підприємства дозволило визначити фактори, що впливають на платоспроможність підприємства і в подальшому стають причинами його банкрутства. Чинники, що призводять до неплатоспроможності та одночасно до неспроможності, розподіляються на дві групи: зовнішні та внутрішні. Залежно від того, які фактори (зовнішні чи внутрішні) стали корінною причиною неспроможності підприємства, в економіці розрізняють певні типи банкрутства.

3. Узагальнено, що зростаючий рівень банкрутства українських підприємств спричинив появу великої кількості методик та фінансових моделей, за допомогою яких можна оцінити фінансовий стан організації. Для оцінки ризику банкрутства підприємства широко використовуються факторні моделі відомих західних та вітчизняних економістів, розроблені за допомогою багатомірного дискримінантного аналізу.

4. Проведений аналіз основних показників фінансово-господарської діяльності ПрАТ «Біолік» показав, що в цілому діяльність за період з 2016 по 2018 рік була неефективною, адже товариство на кінець звітного періоду є збитковим. Зазначимо, що протягом досліджуваного періоду відбулося збільшення капіталу, майна підприємства та чистого доходу (виручки) від реалізації продукції. Позитивним моментом є наявність у товариства нерозподіленого прибутку, хоча його розмір поступово скорочується. Негативним моментом є настання власного оборотного капіталу, яка продовжує зростати. Щодо фінансових показників, то значення більшості з них не відповідають нормативним значенням та спостерігається подальше зниження деяких з них на кінець звітного періоду, також мають місце проблеми з ліквідністю та платоспроможністю.

5. За результатами експрес-діагностики в системі антикризового управління ПрАТ «Біолік» виявлено, що фінансова стійкість підприємства на кінець звітного періоду порушена. Аналітичний баланс підприємства не можна вважати позитивним, оскільки в балансі є «негативні» статті: власний капітал та нерозподілений прибуток зменшуються, зростає поточна кредиторська

заборгованість за товари, роботи, послуги, поточна кредиторська заборгованість за розрахунками, структура капіталу не є оптимальною.

6. У процесі дослідження ключових параметрів фінансового стану підприємства в динаміці з'ясовано, що протягом досліджуваного періоду товариство має фінансові труднощі із забезпеченням належного рівня платоспроможності. Баланси підприємства протягом 2016-2018 років не є абсолютно ліквідними, підприємству не вистачає наявних грошових коштів для розрахунків з кредиторами. Більшість з розрахованих відносних показників платоспроможності є значно нижчими за нормативні. За досліджуваний період поточні активи не покривають поточні зобов'язання, підприємство не в змозі погасити заборгованість за рахунок власних запасів, збільшується заборгованість підприємства перед кредиторами. Розмір та тенденція зміни основних коефіцієнтів фінансової стійкості ПрАТ «Біолік» за 2016-2018 роки дозволяють зробити висновок про те, що фінансова стійкість підприємства порушена, підприємство не є фінансово стійким та неефективно використовує фінансові ресурси, рівень ділової активності на кінець звітного періоду знизився.

7. Використання дискримінантного аналізу як інструменту прогнозування ймовірності банкрутства товариства, дало суперечливі висновки. За моделлю Альтмана і коефіцієнтом Бівера у 2016-2017 роках ситуація підприємства невизначена, а у 2018 році – існують проблеми із забезпеченням рентабельності та підприємство можна визнати банкрутом. За моделлю Таффлера і Тішоу – ймовірність банкрутства підприємства низька. По всіх розглянутих вітчизняним моделям ідентифікації фінансової кризи на підприємстві фінансовий стан ПрАТ «Біолік» неблагополучний, критичний, наявні великі проблеми із забезпеченням рентабельності, існує реальна загроза банкрутства.

8. Прогнозування фінансових результатів діяльності ПрАТ «Біолік» з метою уникнення його банкрутства показало, що товариство, при дотриманні прийнятих рішень має можливість у прогнозованому році значно покращити фінансовий стан, зокрема: значно зменшиться розмір нестачі власного

оборотного капіталу; відбудуться зміни у бік покращення структури капіталу; підвищиться значення коефіцієнта мобільності активів та співвідношення активів; зменшиться від'ємне значення коефіцієнта забезпеченості оборотних активів власним оборотним капіталом; а також покращиться платоспроможність, що підтверджується зростанням всіх коефіцієнтів платоспроможності. Прогнозування ймовірності банкрутства підприємства сприяли визначенню заходів щодо його запобігання.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ІНФОРМАЦІЙНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Азарова А.О. Математичні моделі та методи оцінювання фінансового стану підприємства : монографія / А.О. Азарова, О.В. Рузакова. – Вінниця : ВНТУ, 2010. – 172 с.
2. Аналіз теоретичних аспектів ділової активності підприємства та існуючих підходів до її оцінювання / Є.Ю. Антипенко, С.М. Ногіна, Ю.С. Піддубна // Сталий розвиток економіки. – 2013. – № 3. – С. 76-80.
3. Базілінська О.Я. Фінансовий аналіз : теорія і практика : навч. посібник / О.Я. Базілінська. – Київ : ЦУЛ, 2009. – 328 с.
4. Банкрутство // Вікіпедія [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://uk.wikipedia.org/wiki/Банкрутство>. – Назва з екрана. – Дата перегляду 14.11.2019.
5. Барановська О.М. Аналіз фінансового стану як інструмент запобігання кризі та виведення підприємства з неї / О.М. Барановська // Вісник

Придніпровської державної академії будівництва та архітектури. – Дніпропетровськ : ПДАБА, 2008. – № 12. – С. 10-13.

6. Безугла Т.В. «Економічна стійкість» та «фінансова стійкість» / Т.В. Безугла // Молодий вчений. – 2014. – № 3. – С. 32-34.

7. Білокудря Т.С. Огляд сучасних методик прогнозування ймовірності банкрутства підприємства / Т.С. Білокудря // Управління розвитком. – 2014. – № 1. – С. 86-88.

8. Бланк И.А. Финансовый менеджмент : учебный курс / И.А. Бланк. – Киев ; Ника-Центр Эльга, 2007. – 451 с.

9. Бойчик І.М. Економіка підприємства : навч. посібник / І.М. Бойчик. – 2-ге вид., доп. і переробл. – Київ : Атіка, 2006. – 528 с.

10. Бокарева Л.Г. Об эффективности института банкротства и государственного контроля в сфере банкротства / Л.Г. Бокарева // Общество и экономика. – 2006. – № 6. – С. 119-122.

11. Боровик О.А. Регіональна структура дебіторської та кредиторської заборгованості Західного регіону України / О.А. Боровик // Формування ринкових відносин в Україні : зб. наук. праць. – 2008. – № 4 (83). – С. 149-153.

12. Брейли Р. Принципы корпоративных финансов / Пер с англ. Н.Н. Барышниковой. – Москва : Олимп-Бизнес, 2007. – 2008 с.

13. Бугай В.З. Аналіз та оцінка фінансової стійкості підприємства / В.З. Бугай, В.М. Омельченко // Держава та регіони. – 2008. – № 1. – С. 34-39.

14. Бугай В.З. Удосконалення методичного підходу щодо оцінки поточної ліквідності балансу підприємства / В.З. Бугай, Є.Л. Білий // Вісник Запорізького національного університету. Економічні науки. – 2009. – № 1(4). – С. 30-31.

15. Власова Н. Обґрунтування системи показників оцінки рівня ліквідності та платоспроможності підприємств роздрібної торгівлі / Н. Власова, П. Смірнова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://nbuv.gov.ua/node/2116>. – Назва з екрана. – Дата перегляду 04.10.2019.

16. Войнаренко М.П. Формування системи попередження, прогнозування і подолання банкрутства промислових підприємств / М.П. Войнаренко, І.В. Троць // Економіка : реалії часу. Науковий журнал. – 2015. – № 4 (20). – С. 272-278.

17. Гега П.Т. Деякі особливості банкрутства в Україні та недоліки правового регулювання / П.Т. Гега [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bankrotam.net/ua/prints/article1/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду 30.10.2019.

18. Гнатенко Є.П. Щодо аналізу стану дебіторської та кредиторської заборгованості на підприємстві / Є.П. Гнатенко. – Економічні науки. Сер. : Облік і фінанси. – 2013. – С. 38-42.

19. Господарський кодекс України [Електронний ресурс]: від 16.01.2003 № 436-IV : станом на 21.10.2019 р. / Законодавство України: [Веб-сайт Верховної Ради України]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/436-15>. – Назва з екрана. – Дата перегляду 31.09.2019.

20. Городинська Д.М. Економічна стійкість підприємства / Д.М. Городинська // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 10 (42). – С. 141-146.

21. Городня Т.А. Діагностика фінансового стану підприємства / Т.А. Городня, І.В. Явтуховська // Науковий вісник НЛТУ України : зб. наук, праць. – 2013. – Вип. 23.16. – С. 207-211.

22. Гребенікова О.В. Дискримінантна модель діагностики неплатоспроможності українських підприємств машинобудівної галузі / О.В. Гребенікова, К.О. Соломянова-Кирильчук // Фінанси України. – 2007. – № 12. – С. 129-137.

23. Гринчуцький В.І. Економіка підприємства : навч. посібник / В.І. Гринчуцький, Е.Т. Карапетян, Б.В. Погріщук. – Київ : Центр учбової культури, 2010. – 304 с.

24. Гриценко Л.Л. Дискримінантна модель діагностики банкрутства малих підприємств / Л.Л. Гриценко, І.М. Боярко, А.А. Губар // Математичні методи, моделі та інформаційні технології в економіці. – 2009 р. – С. 256-262.

25. Гук О.В. Сутність та причини банкрутств підприємств / О.В. Гук // Вісник національного університету «Львівська політехніка». Менеджмент та підприємництво в Україні : етапи становлення і проблеми розвитку. – 2006. – № 575. – С. 58-64.

26. Давыдова Г.В. Методика количественной оценки риска банкротства предприятий / Г.В. Давыдова, А.Ю. Беликов // Управление риском. – 2009. – № 3. – С. 13-20.

27. Даниленко В.А. Застосування моделей діагностики банкрутства для оцінки фінансової стійкості промислових підприємств України / А.В. Даниленко // Збірник наукових праць «Науковий вісник Академії муніципального управління», серія «ЕКОНОМІКА». – Випуск 7. – 2009. – С. 119-130.

28. Данілов О.Д. Фінанси підприємств у запитаннях і відповідях : навч. посібник / О.Д. Данілов, Т.В. Паєнтко. – Київ : ЦУЛ, 2011. – 256 с.

29. Доля українських підприємств : Банкрутство чи вільний ринок [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://bankruptcy-ua.com/articles/2016>. – Назва з екрана. – Дата перегляду 15.10.2019.

30. Експрес-аналіз фінансово-економічного стану [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <https://www.finalon.com/metodyka-rozrakhunku/90-ekspres-analiz>. – Назва з екрана. – Дата перегляду 10.09.2019.

31. Звітність підприємств : підручник / Т.Є. Кучеренко, В.С. Уланчук, О.Г. Шайко. – Київ : Знання, 2008. – 492 с.

32. Квасницька Р.С. Етапність проведення діагностики кризового стану та ймовірності банкрутства підприємства / Р.С. Квасницька, І.М. Кордонець. – Вісник Хмельницького національного університету. – 2015. – № 2. – С. 130-135.

33. Клочан В.П. Оцінка моделей діагностики банкрутства / В.П. Клочан, В.В. Клочан, Н.І. Костаневич // Економіка АПК. – 2010 – № 1. – С. 97-101.

34. Ковтун Н.В. Фінансовий аналіз : навч. посібник / Н.В. Ковтун. – Київ : ВПЦ «Київський університет», 2014. – 527 с.
35. Козлов С. Основні складові механізму банкрутства / С. Козлов [Електронний ресурс]. – Режим доступу: www.yur-gazeta.com/wrater/447. – Назва з екрана. – Дата перегляду 10.11.2019.
36. Коломієць Н.І. Запобігання банкрутству малих підприємств / Н.І. Коломієць // Лісове господарство, лісова, паперова і деревообробна промисловість : міжвідомчий наук.-техніч. збірник. – 2004. – Вип. № 29. – С. 248-256.
37. Копилук О.І. Фінансова санація та банкрутство підприємств : навч. посібник / О.І. Копилук, А.М. Штангрет. – Львів : УАД, 2005. – 152 с.
38. Косянчук Т.Ф. Економічна діагностика : навч. посібник / Т.Ф. Косянчук, В.В. Лук'янова, Н.А. Майорова, В.В. Швид. За заг. ред. Т.Ф. Косянчук. – Львів : Новий Світ. – 2009. – 452 с.
39. Крикун В.Б. Інститут банкрутства як інструмент державного регулювання національної економіки / В.Б. Крикун // Економіка і держава. – 2005. – № 9. – С. 9-12.
40. Круглянко А.В. Поняття банкрутства в аспекті сучасного розвитку підприємств / А.В. Круглянко, І.В. Маник // Вісник Чернівецького торговельно-економічного інституту. Економічні науки. – 2012. – №. 2. – С. 153-158.
41. Лазаришина І.Д. Аналізуємо фінансову звітність / І.Д. Лазаришина // Все про бухгалтерський облік. – 2007. – № 102 (1379). – С. 12-16.
42. Лепейко Т.І. Аналіз сучасних методик прогнозування ймовірності банкрутства підприємства / Т.І. Лепейко, Т.О. Доценко // Фінансово-кредитна діяльність : проблеми теорії та практики. – 2011. – С. 55-70.
43. Лучко М.Р. Фінансовий аналіз : навч. посібник / М.Р. Лучко, С.М. Жукевич, А.І. Фаріон. – Тернопіль : ТНЕУ, 2016. – 450 с.
44. Марковська А.І. Банкрутство і заходи з попередження його настання / А.І. Марковська, А.В. Бабіна [Електронний ресурс]. – Режим доступу:

<http://intkonf.org/markovska-a-i-babina-a-v-bankrutstvo-i-zahodi-z-poperedzhennya-yogonastannya/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду 08.09.2019.

45. Марцин В.С. Надійність, платоспроможність та фінансова стійкість – основні складові оцінки фінансового стану підприємства / В.С. Марцин // Економіка, фінанси, право. – Київ, 2009. – № 7. – С. 26-29.

46. Мельник О.Г. Експрес-діагностика діяльності підприємства : сутність та призначення / О.Г. Мельник, О.Б. Гром'як // Науковий вісник НЛТУ України. – 2011. – Вип. 22.2. – С. 159-165.

47. Методичні рекомендації щодо виявлення ознак неплатоспроможності підприємства та ознак дій з приховування банкрутства, фіктивного банкрутства чи доведення до банкрутства [Електронний ресурс]: від 19.01.2006 № 14: станом на 26.10.2010 р. / Міністерство економіки України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/rada/show/v0014665-06>. – Назва з екрана. – Дата перегляду 12.09.2019.

48. Москаленко В.П. Комплексна оцінка фінансового стану підприємства як основа для діагностики його банкрутства / В.П. Москаленко, О.Л. Пластун // Актуальні проблеми економіки. – 2016. – № 6. – С. 180-192.

49. Найповніший тлумачний словник української мови [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://eslovnyk.com/>. – Назва з екрана. – Дата перегляду 05.11.2019.

50. Непочатенко О.О. Фінанси підприємств : навч. посібник / О.О. Непочатенко. – Київ : Центр учбової літератури, 2011. – 328 с.

51. Нетребенко Н.С. Оцінка ймовірності виникнення банкрутства в Україні скляної галузі / Н.С. Нетребенко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.rusnauka.com/17_APSN_2013/Economics/10_140610.doc.htm. – Назва з екрана. – Дата перегляду 10.09.2019.

52. Обущак Т.А. Основні методичні напрямки оцінки фінансового стану торговельних підприємств / Т.А. Обущак // Актуальні проблеми економіки. – 2008. – № 12. – С. 9-11.

53. Орехова К.В. Роль та місце ліквідності та платоспроможності підприємства в сучасному економічному середовищі / К.В. Орехова, Ю.М. Челомбитко // Фінансово-кредитна діяльність : проблеми теорії та практики : зб. наук праць. – 2011. – № 1 (10). – С. 60-66.

54. Островська Г. Аналіз практики використання зарубіжних методик (моделей) прогнозування ймовірності банкрутства підприємств / Г. Островська, О. Квасовський // Галицький економічний вісник. – 2011. – №2(31). – С. 99-111.

55. Оцінка моделей діагностики банкрутства / В.П. Клочан, В.В. Клочан, Н.І. Костаневич, А.Г. Костирко // Міжнародний науково-виробничий журнал «Економіка АПК». – 2010. – № 1. С. 97-101.

56. Петленко Ю.В. Фінансовий менеджмент : навч. посібник / Ю.В. Петленко. – Київ : Кондор, 2007. – 298 с.

57. Петрович Й.М. Економіка та фінанси підприємств : підручник / Й.М. Петрович, Л.М. Прокопишин-Рашкевич. – Львів, 2014. – 408 с.

58. Пластун О.Л. Аналіз кількісних методик прогнозування банкрутства підприємства та обґрунтування необхідності розробки сучасних вітчизняних аналогів / О.Л. Пластун // Вісник Української академії банківської справи. – 2012. – № 2. – С. 101-107.

59. Пластун О.Л. Визначення сутності поняття «банкрутство» в сучасній науковій літературі / О.Л. Пластун // Вісник ЖДТУ. – 2009. – №2. – С. 256- 261.

60. Податковий кодекс України [Електронний ресурс]: від 02.12.2010 № 2755-VI : станом на 20.10.2019 р. / Законодавство України: [Веб-сайт Верховної Ради України]. – Текст. дані. – Режим доступу: <http://zakon3.rada.gov.ua/laws/show/2755-17>. – Назва з екрана. – Дата перегляду 18.09.2019.

61. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 1 «Загальні вимоги до фінансової звітності» [Електронний ресурс]: від 07.02.2013 р. № 73 : станом на 23.07.2019 р. / Міністерство фінансів України. – Режим доступу : <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0336-13>. – Назва з екрана. – Дата перегляду 27.08.2019.

62. Положення (стандарт) бухгалтерського обліку 3 «Звіт про фінансові результати» [Електронний ресурс]: від 31.03.1999 № 87 : станом на 19.03.2013 р. / Міністерство фінансів України. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0397-99>. – 19.03.2013. – Назва з екрана. – Дата перегляду 27.08.2019.

63. Про бухгалтерський облік та фінансову звітність в Україні [Електронний ресурс]: Закон України від 16.07.1999 р. № 996-XIV : станом на 16.11.2018 р. / Законодавство України: [Веб-сайт Верховної Ради України]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/996-14>. – Назва з екрана. – Дата перегляду 06.09.2019.

64. Про відновлення платоспроможності боржника або визнання його банкрутом [Електронний ресурс]: Закон України від 30 черв. 1999 р. № 784-XIV : станом на 04.04.2018 р. / Законодавство України: [Веб-сайт Верховної Ради України]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://zakon.help/law/2343-XII>. – Назва з екрана. – Дата перегляду 30.08.2019.

65. Про оподаткування прибутку підприємств [Електронний ресурс]: Закон України від 28.12.1994 № 334/94-ВР станом на 01.01.2013 р. / Законодавство України: [Веб-сайт Верховної Ради України]. – Текст. дані. – Режим доступу: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/334/94-%D0%B2%D1%80/ed20110101>. – Назва з екрана. – Дата перегляду 04.10.2019.

66. Прохорова В. Прогнозування банкрутства як складова антикризового фінансового управління / В. Прохорова, О. Крупчатніков // Економічний простір. – 2009. – № 23/2. – С. 103-109.

67. Рожeluk В.М. Експрес-діагностика фінансового стану в системі управління безпекою підприємства / В.М. Рожeluk, Н.Т. Жук // Облік, оподаткування і контроль : теорія та методологія : зб. матеріалів II міжнар. наук.-практ. інтернет-конф. – Т. 1. – Тернопіль : ТНЕУ, 2017. – С. 181-184.

68. Романів Р. Використання дискримінантного аналізу у методиці проведення внутрішнього аудиту / Р. Романів // Наука молода. – 2006. – № 5. – С. 115–117.

69. Руда Р.В. Оцінка фінансового стану підприємства : сутність та необхідність / Р.В. Руда // Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу. – 2010. – № 1 (9). – С. 61-65.

70. Рудницька О.М. Шляхи покращення фінансового стану українських підприємств / О.М. Рудницька, Я.Р. Біленька // Вісник Національного університету «Львівська політехніка» : Збірник наукових праць. – 2009. – № 639. – С. 132-138.

71. Рукинов М.В. Причины и виды банкротства / М.В. Рукинов // Проблемы современной экономики. – 2008. – № 1 (25). – С. 57-70.

72. Рукинов М.В. Рейдерство, криминальное банкротство и корпоративный шантаж : иерархия понятий / М.В. Рукинов // Материалы работы весенней конференции молодых ученых экономистов. – Санкт-Петербург : ОЦЭиМ. – 2008. – С. 99-101.

73. Рясних Є.Г. Основи фінансового менеджменту : навч. посібник / Є.Г. Рясних. – Київ : Академвидав, 2010. – 336 с.

74. Сабліна Н.В. Банкрутство підприємства : причини та шляхи подолання / Н.В. Сабліна, В.О. Кривеженко // Бізнесінформ. – 2014. – № 10. – С. 711.

75. Сич О.А. Дискримінантний аналіз і його застосування в прогнозуванні банкрутства підприємства / О.А. Сич, І.І. Калічак // «Молодий вчений». – 2017. – № 2 (42). – С. 333-338.

76. Сушко В.І. Класифікація моделей оцінки ймовірності банкрутства підприємств / В.І. Сушко, Т.С. Павлюк // Економіка : теорія та практика. – 2014. – № 1. – С. 72-83.

77. Терещенко О.О. Дискримінантна модель інтегральної оцінки фінансового стану підприємства / О.О. Терещенко // Економіка України. – 2006. – № 8. – С. 38-44.

78. Терещенко О.О. Фінансова санація та банкрутство підприємств : навч. посібник. / О.О. Терещенко. – Київ : КНЕУ, 2009. – 412 с.

79. Ткачук Г.Ю. Оцінка ділової активності підприємства / Г.Ю. Ткачук // Науковий вісник Херсонського державного університету. – 2015. – Вип. 13. – Ч. 4. – С. 88-90.

80. Томчук О.Ф. Аналітичне забезпечення управління діловою активністю підприємства / О.Ф. Томчук // Глобальні та національні проблеми економіки. – 2016. – Вип. 10. – С. 991-995.

81. Третяк О. Про проблему банкрутства підприємств / О. Третяк // Економіка України. – № 2. – 2010. – С. 46-47.

82. Троц І.В. Визначення поняття банкрутства та причини його виникнення у сучасних умовах розвитку / І.В. Троц // Вісник Дніпропетровського університету. – 2011. – № 5. – С. 221-228.

83. Троц І.В. Статистичний огляд банкрутства українських підприємств: національний і регіональний аспект / І.В. Троц // Вісник соціально-економічних досліджень : збірник наукових праць. – Одеський національний економічний університет. – 2014. – Вип. 3 (54). – С. 170-178.

84. Фінансовий менеджмент : навч. посіб. для студ. вищих навч. закладів / В.В. Краснова, М.І. Хромов, Б.О. Жнякін та ін.; за заг. ред. В.В. Красної. – Донецьк : ДонНУ, 2013. – 463 с.

85. Фінансові моделі аналізу і прогнозування банкрутства [Електронний ресурс]. – Режим доступу : https://stud.com.ua/73082/finansi/finansovi_modeli_analizu_prognozuvannya_bankrutstva. – Назва з екрана. – Дата перегляду 20.09.2019.

86. Фінансове прогнозування у системі фінансового забезпечення сільськогосподарського підприємства [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.nauka.com.ua/pdf/11_2015/47.pdf. – Назва з екрана. – Дата перегляду 14.11.2019.

87. Фокіна Н. Методика виявлення загрози банкрутства підприємств за оцінкою показників фінансового стану / Н. Фокіна // Актуальні проблеми економіки. – 2013. – № 7 (25). – С. 56-62.

88. Халатур С.М. Методологія оцінки ліквідності та платоспроможності сільськогосподарських підприємств / С.М. Халатур, Л.І. Бровко, Т.О. Моруга // Економіка та держава. – 2017. – № 12. – С. 56–60.

89. Ходарева О. Управління підприємствами в умовах кризи / О. Ходарева // Схід. – 2009. – № 3 (94). – С. 100-108.

90. Хоменко И. Тестирование моделей прогнозирования вероятности банкротства транснациональных компаний в преддверии мирового финансового кризиса (на примере GENERAL MOTORS) / И. Хоменко [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://kibit.edu.ua/files/testing-models.pdf>. – Назва з екрана. – Дата перегляду 01.09.2019.

91. Цал-Цалко Ю.С. Фінансовий аналіз : підручник / Ю.С. Цаль-Цалко, Ю.Ю. Мороз, Л.А. Суліменко. – Вид. 5-е, допов. – Житомир : Рута, 2012. – 609 с.

92. Чібісова В.І. Методи оцінки і прогнозування банкрутства підприємств / В.І. Чібісова // Наукові праці Кіровоградського національного технічного університету. Економічні науки. – 2012. – Вип. 22 (2). – С. 389-394.

93. Шапурова О.О. Моделі оцінки банкрутства та кризового стану підприємств / О.О. Шапурова [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://www.economy.in.ua/pdf/4_2009/17.pdf. – Назва з екрана. – Дата перегляду 30.10.2019.

94. Шифріна Н.І. Експрес-аналіз фінансового стану підприємства / Н.І. Шифріна // Вісник економіки транспорту і промисловості. – 2011. – № 35. – С. 191-194.

95. Штангрет А.М. Антикризове управління підприємством : навч. посібник / А.М. Штангрет, О.І. Копилук. – Київ : Знання, 2007. – 335 с.

96. Яшин Л.Н. Прогнозирование банкротства и разработка антикризисной программы предприятия / Л.Н. Яшин // Приложение к журналу «Антикризисное и внешнее управление». – 2007. – № 2. – С. 114-120.

